

Vergaderjaar 2022–2023

36 200 X

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2023

Nr. 2

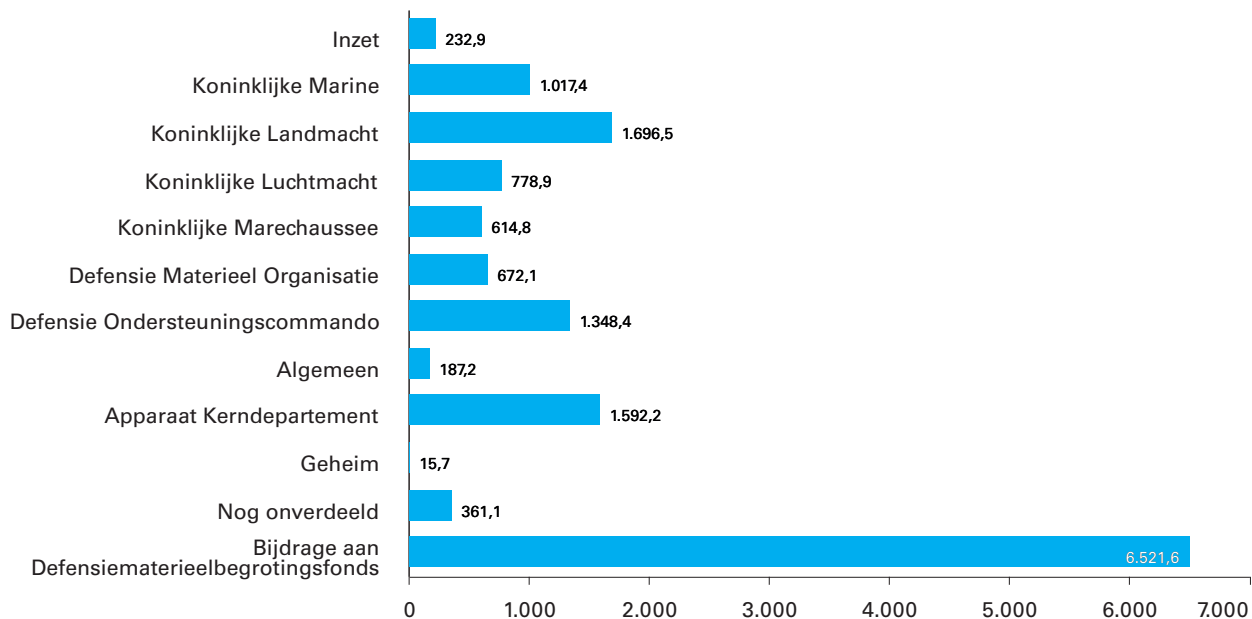
MEMORIE VAN TOELICHTING**INHOUDSOPGAVE**

Geraamde uitgaven en ontvangsten	3
A. Artikelsgewijze toelichting bij het begrotingswetsvoorstel	4
B. Artikelsgewijze toelichting bij de begrotingsartikelen	5
1. Leeswijzer	5
2. Beleidsagenda	8
2.1 Beleidsprioriteiten	13
2.2 Belangrijkste beleidsmatige mutaties	29
2.3 Overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven	31
2.4 Strategische Evaluatie Agenda	31
2.5 Overzicht risicoregelingen	35
3. Beleidsartikelen	36
3.1 Artikel 1 Inzet	36
3.2 Artikel 2 Koninklijke Marine	43
3.3 Artikel 3 Koninklijke Landmacht	48
3.4 Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht	54
3.5 Artikel 5 Koninklijke Marechaussee	58
3.6 Artikel 6 Investerings	63
3.7 Artikel 7 Defensie Materieel Organisatie	64
3.8 Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando	67
4. Niet-beleidsartikelen	70
4.1 Artikel 9 Algemeen	70
4.2 Artikel 10 Apparaat Kerndepartement	73
4.3 Artikel 11 Geheim	76
4.4 Artikel 12 Nog onverdeeld	77
4.5 Artikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	77

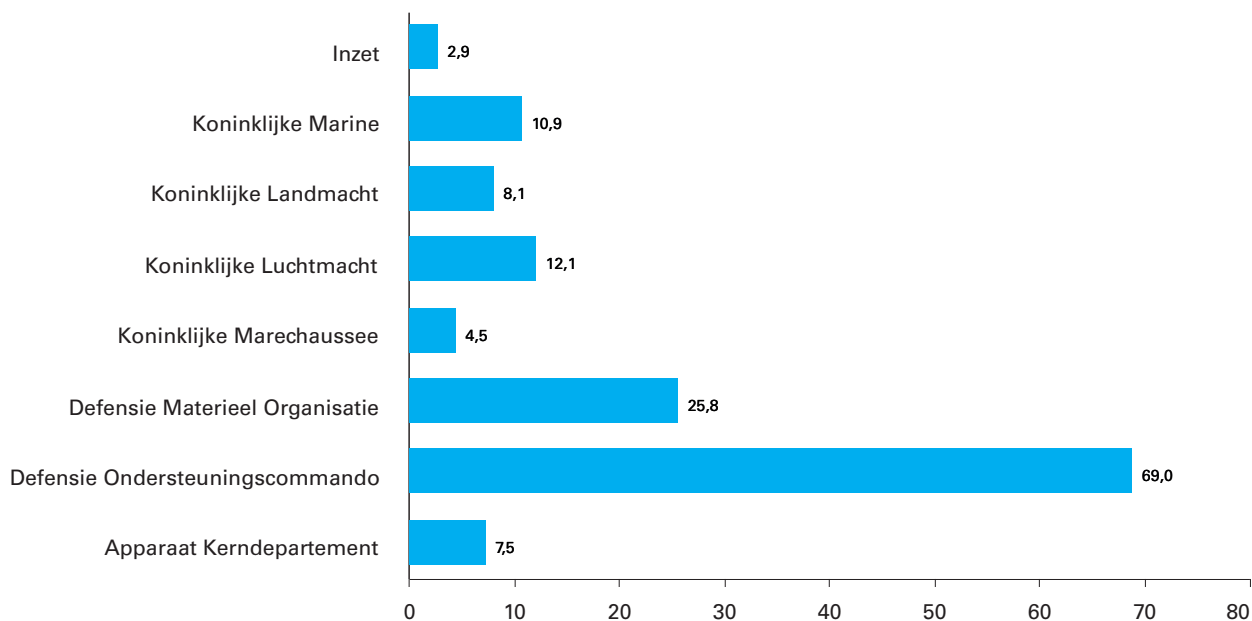
5.	Begroting agentschappen	79
5.1	Paresto	79
6.	Departement specifieke informatie	83
6.1	Militaire pensioenen en uitkeringen	84
6.2	Verdeling van de apparaatsuitgaven	85
6.3	Overzicht formatie defensiepersoneel	86
7.	Bijlagen	87
7.1	Bijlage Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak	87
7.2	Bijlage verdiepingshoofdstuk	88
7.3	Bijlage moties en toezeggingen	104
7.4	Bijlage subsidieoverzicht	119
7.5	Bijlage toelichting op de Strategische Evaluatie Agenda	120
7.6	Bijlage overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg	128
7.7	Bijlage uitgaven Caribisch Nederland	132
7.8	Bijlage budgettaire gevolgen MIVD	133
7.9	Bijlage afkortingen	134

GERAAMDE UITGAVEN EN ONTVANGSTEN

Figuur 1 Geraamde uitgaven verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (bedragen x € 1 mln.). Totaal € 15.038,661

Figuur 2 Geraamde ontvangsten verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (bedragen x € 1 mln.). Totaal € 142,234

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETSVOORSTEL

Wetsartikel 1

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 2.3, eerste lid, van de Comptabiliteitswet 2016 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaten voor het aangegeven jaar vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten vastgesteld. De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zogenoemde begrotingstoelichting).

Wetsartikel 2

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en de lasten, het saldo van de baten en de lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van het in de staat opgenomen baten-lastenagentschap Paresto voor het onderhavige jaar vastgesteld. De in betreffende begroting opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (begrotingstoelichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake het agentschap.

De Minister van Defensie,

K.H. Ollongren

B. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ DE BEGROTINGSARTIKELN

1. Leeswijzer

Algemeen

De leeswijzer volgt de opbouw van de memorie van toelichting van de begroting. De memorie van toelichting is de uitleg bij het hierboven beschreven wetsvoorstel.

Het Ministerie van Defensie bestaat uit zeven organisatiedelen. De vier krijgsmachtdelen (Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht en Koninklijke Marechaussee) zorgen ervoor dat de militairen en het materieel klaar zijn voor inzet. Het Defensie Ondersteuningscommando en de Defensie Materieel Organisatie ondersteunen door producten en diensten te leveren. De Bestuursstaf bestaat uit een aantal uitvoeringsorganisaties waaronder de MIVD en heeft daarnaast een rol in het maken van beleid.

De Minister en Staatssecretaris zijn verantwoordelijk voor het algehele beleid van Defensie. De ambtelijke leiding ligt in handen van de Secretaris-Generaal. De Commandant der Strijdkrachten - verantwoordelijk voor een groot deel van de uitvoering - is de militaire adviseur van de Minister en stuurt de Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht, Defensie Materieel Organisatie, Defensie Ondersteuningscommando, NLD Commando Speciale Strijdkrachten en Defensie Cyber Commando aan.

Hoofdstuk 2 Beleidsagenda

De beleidsagenda beschrijft de beleidsprioriteiten van Defensie en sluit af met de onderdelen:

- De belangrijkste beleidsmatige mutaties;
- Het overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven;
- De Strategische Evaluatie Agenda (SEA);
- Het overzicht risicoregelingen.

Hoofdstuk 3 Beleidsartikelen

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan door de leden gemeenschappelijk gefinancierde (*common funded*) NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel bevat ook een overzicht van de structurele inzet die in andere beleidsartikelen is begroot, bijvoorbeeld van de Koninklijke Marechaussee en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie. Het artikel maakt gebruik van het financiële instrument «opdrachten», met daarin de categorieën:

1. Internationale inzet (Budget Internationale Veiligheid (BIV)), zoals crisisbeheersingsoperaties;
2. Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK);
3. Overige inzet.

In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering geraamd voor respectievelijk de Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht, Koninklijke Marechaussee en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1 Inzet. Deze operationele commando's maken gebruik van de financiële instrumenten «opdrachten», «personele uitgaven» en «materieële uitgaven».

Door de introductie van het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) zijn de middelen uit beleidsartikel 6 Investerings per 2021 overgeheveld naar het DMF. Defensie brengt een eigen begroting uit voor het DMF.

In de beleidsartikelen 7 Defensie Materieel Organisatie (DMO) en 8 Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) zijn de uitgaven, verplichtingen en ontvangsten geraamd voor de ondersteunende en dienstverlenende defensieonderdelen. De ondersteunende onderdelen werken met dezelfde financiële instrumenten als de krijgsmachtdelen.

De uitgaven voor het Nationaal Fonds Ereschuld worden verantwoord op beleidsartikel 8 DOSCO onder het financieel instrument «schadevergoeding».

Hoofdstuk 4 Niet-beleidsartikelen

In het niet-beleidsartikel 9 Algemeen zijn de niet specifiek aan een defensieonderdeel toe te wijzen programma-uitgaven opgenomen. Onder dit artikel zijn twee financiële instrumenten opgenomen:

- De bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken: het betreft de bijdragen voor kennisopbouw bij TNO, NLR en MARIN, die via de begroting van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat lopen;
- De schadevergoeding voor de Regeling Uitkering chroom-6 Defensie die bedoeld is voor claims. Het budget voor potentiële veteranenclaims is bij artikel 8 DOSCO verantwoord waar het Nationaal Fonds Ereschuld is opgenomen.

In het niet-beleidsartikel 10 Apparaat Kerndepartement worden de uitgaven ten behoeve van het centrale apparaat van Defensie begroot, waaronder de bestuursstaf met de defensietop, (hoofd)directies inclusief de Defensiestaf en bijzondere organisatie-eenheden. De bijzondere organisatie-eenheden van de bestuursstaf bestaan uit de Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht (IGK), Inspecteur-Generaal Veiligheid (IGV) die aan het hoofd staat van de Inspectie Veiligheid Defensie (IVD), de Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA), de Inspectie Militaire Gezondheidszorg (IMG), de Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID), het Militair Huis van de Koning (MHK), de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) en de Diensten Geestelijke Verzorging (DGV). Onder het financiële instrument «personele uitgaven» worden onder «uitkeringen» de uitgaven voor het Sociaal Beleidskader Defensie (SBK) van de pensioenen en wachtgeldten verantwoord.

Ten slotte zijn er ramingen voor de niet-beleidsartikelen 11 Geheim, 12 Nog onverdeeld en 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds opgenomen.

Hoofdstuk 5 Begroting agentschappen

In hoofdstuk 5 is de baten-lastendienst Paresto opgenomen.

Hoofdstuk 6 Departement specifieke informatie

In dit hoofdstuk is een aantal defensiespecifieke onderwerpen opgenomen. Het betreft nadere informatie over pensioenen en uitkeringen, de verdeling van de apparaatsuitgaven en het overzicht formatie defensiepersoneel.

Hoofdstuk 7 Bijlagen

In de bijlagen is informatie opgenomen over de volgende onderwerpen: 7.1 Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak (ZBO/RWT's), 7.2 een verdieping op de mutaties, 7.3 de moties en

toezeggingen, 7.4 een subsidieoverzicht, 7.5 de toelichting op de Strategische Evaluatie Agenda, 7.6 een uitgavenoverzicht voor veteranen en de uitgaven voor zorg en nazorg, 7.7 een overzicht met uitgaven aan Caribisch Nederland, 7.8 een overzicht van de budgettaire gevolgen MIVD en ten slotte is in 7.9 een lijst met gebruikte afkortingen opgenomen.

Motie Schouw

In juni 2011 is de motie Schouw ingediend en aangenomen. Op grond van deze motie hebben landenspecifieke aanbevelingen van de Raad op basis van de nationale hervormingsprogramma's een eigenstandige plaats gekregen in de departementale begrotingen. Er zijn geen specifieke aanbevelingen die betrekking hebben op de begroting van het Ministerie van Defensie.

Defensieprojectenoverzicht

Zoals gebruikelijk ontvangt de Kamer tegelijkertijd met deze begroting het Defensieprojectenoverzicht (DPO). Hierin wordt per project meer informatie gegeven dan in de begroting. Zo wordt de samenhang met het defensiebeleid en met andere projecten gedetailleerder weergegeven dan in de begroting. Het DPO biedt inzicht in de lopende en de geplande materieel-, wapensysteemgebonden-, IT- en vastgoedprojecten met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen. Daarnaast wordt ingegaan op af te stoten materieel.

Groeiparaagraaf

In de begroting 2023 zijn ten opzichte van de begroting 2022 de volgende wijzigingen doorgevoerd:

- De beleidsagenda volgt de indeling van de [Defensienota 2022](#);
- In de KPI-tabel (onderdeel van de beleidsagenda) is een kolom opgenomen met daarin de realisatiecijfers over 2021, dit teneinde eenvoudiger de vergelijking met 2021 te kunnen maken. De realisatiecijfers over 2021 zijn ontleend aan het Jaarverslag 2021;
- In de Rijksbegrotingsvoorschriften 2022 is opgenomen dat de uitgaven ten behoeve van het Caribisch gebied per ministerie op de eigen begroting inzichtelijk gemaakt dienen te worden. Dit is opgenomen in bijlage 7.7, bijlage uitgaven Caribisch Nederland;
- In een technische conversie zijn defensiebreed verschillende artikelonderdelen, instrumenten en details op één lijn gebracht. Hierdoor wordt het instrument «schadevergoedingen», daar waar nodig, zichtbaar in de budgettaire tabellen;
- Naar aanleiding van de door de Minister gedane toezegging tijdens de begrotingsbehandeling op 10 november 2021 is bijlage 7.8 opgenomen waarin het budget van de MIVD inzichtelijk wordt gemaakt.

Toelichtingsgrens

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 < 1000	5	10
=> 1000	10	20

2. Beleidsagenda

Inleiding

De veiligheidssituatie in de wereld verslechtert in een hoog tempo. Instabiliteit in en aan de randen van Europa, terrorisme, de gevolgen van klimaatverandering, een assertiever beleid van China, desinformatie, cyberdreigingen, hybride conflictvoering, het ruimtedomein, tekort aan grondstoffen en de invasie van Oekraïne door Rusland maken duidelijk dat onze vrede en veiligheid constant worden bedreigd en daarom moeten worden beschermd. Nederland en Europa moeten in deze realiteit beter in staat zijn om de eigen veiligheidsbelangen te kunnen beschermen. Een geloofwaardige krijgsmacht die adequaat is uitgerust om huidige en toekomstige bedreigingen te kunnen tegengaan en die sterk (inter)nationaal is verbonden is daar een belangrijk onderdeel van. Voor een geloofwaardige afschrikking samen met onze bondgenoten, maar ook om, wanneer het nodig is, het gevecht te winnen.

Het kabinet investeert daarom fors extra in Defensie. Zoals beschreven in de Defensienota die in juni is gepresenteerd aan de Kamer stellen deze investeringen Defensie in staat capaciteiten te herstellen, te moderniseren, te vernieuwen en uit te breiden. En dat is nodig. Defensie moet als gevolg van de verslechterde veiligheidssituatie sneller, vaker en langer kunnen worden ingezet. Defensie staat daarom aan het begin van een grootse transformatie die moet leiden tot drie centrale effecten: de gereedheid en inzetbaarheid moet omhoog, de gevechtskracht moet gericht worden versterkt en de wendbaarheid van de organisatie moet worden verbeterd.

In 2023 wil Defensie belangrijke stappen zetten in deze transformatie. In nauw overleg met de NAVO werkt Defensie aan een vernieuwing van de systematiek van het realiseren van gereedheid. Natuurlijk kost het tijd voordat maatregelen materialiseren en zich aansluitend vertalen in een hogere gereedheid en inzetbaarheid. Daarnaast heeft de onvoorspelbaarheid van de oorlog in Oekraïne invloed op de realisatie van de maatregelen vanwege onder andere de directe invloed van leveringen op de gereedheid en de invloed van de oorlog op de (internationale) defensie-industrie. Vanwege de urgentie zet Defensie alles op alles om maatregelen zo snel als mogelijk te realiseren door slim te prioriteren en waar mogelijk maatregelen te versnellen. Daarbij zoeken we constant naar een effectieve samenwerking op Europees niveau, bijvoorbeeld op het gebied van aankoop en onderhoud van materieel. Dit biedt perspectief op schaalvoordelen, op een betere positie op de zwaar belaste defensiemarkt, voorkomt fragmentatie en verbetert tegelijk standaardisatie en interoperabiliteit. Nederland wil in deze Europese samenwerking de komende jaren een voortrekkersrol vervullen en inzetten op Europese strategische autonomie.

De medewerkers zijn het hart van Defensie: zij zetten zich dagelijks in voor vrede en veiligheid en zij geven deze transformatie vorm. Een essentiële schakel bij het verhogen van de gereedheid en inzetbaarheid is daarom de personele gereedheid. Dat het personeel van Defensie zijn werk beter, plezieriger, veiliger en daardoor langer kan doen is een belangrijke prioriteit de komende jaren. Hiervoor is het belangrijk dat defensiepersoneel beschikt over goede arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden. Het nieuwe arbeidsvoorwaardenakkoord is hier een belangrijk onderdeel van. Dit zorgt bijvoorbeeld voor een aanzienlijke verbetering in de beloning van onze mensen en een rechtvaardiger toelagenstelsel. Ook het nieuwe HR model moet de komende jaren onze medewerkers beter faciliteren bij het vormgeven van hun loopbaan. Daarnaast investeert Defensie in de

arbeidsomstandigheden van onze mensen door pakken, uitrusting en persoonlijk materieel te vervangen of te moderniseren, opleidingen te verbeteren en te investeren in een goede, moderne en veilige werkomgeving op de juiste plek. Het doel is een vastgoedportefeuille te creëren die bijdraagt aan werkbeleving en trots. Hiermee ondersteunen we onze medewerkers beter bij het belangrijke werk dat ze doen voor de Nederlandse samenleving.

Daarnaast wordt begonnen met het versterken van de gevechtsondersteuning en de logistiek, worden de inzetvoorraden verhoogd en worden capaciteiten gemoderniseerd, uitgebreid of opgericht. Defensie kiest er bij het versterken van capaciteiten voor om gericht te investeren in die capaciteiten waarmee Nederland een waardevolle bijdrage levert aan de gezamenlijke gevechtskracht van de NAVO en de EU.

De medewerkers van Defensie zetten de komende jaren de schouders onder de transformatie. Maar we kunnen en willen dat niet alleen doen. Gezamenlijk met onze bondgenoten, maar ook nationale veiligheidspartners en overheden bouwen we aan een sterke krijgsmacht. Een krijgsmacht die een betrouwbaar onderdeel is van de NAVO en de EU, maar ook van de veiligheidsketen binnen het Koninkrijk.

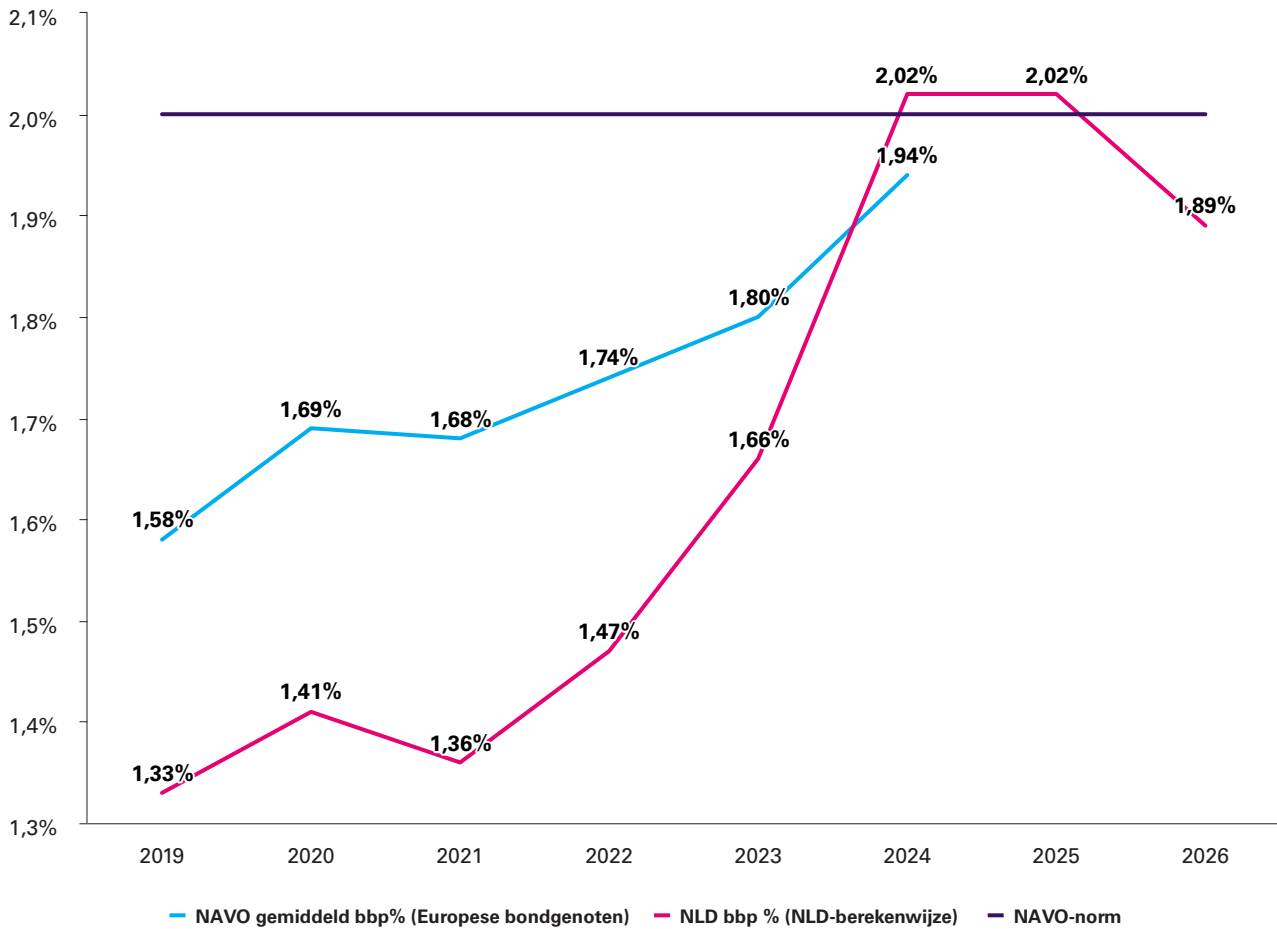
Defensie investeert ook in de mensen en middelen die nodig zijn om informatiegestuurd te kunnen werken en optreden. Dit maakt commandovoering en besluitvorming mogelijk op basis van de beste en meest actuele informatie. De investeringen in de informatiehuishouding zorgen ook voor betere informatievoorziening aan het parlement en, in lijn met de nieuwe eisen van de Wet open overheid (Woo), aan de samenleving. Daarbij geeft Defensie specifiek een impuls aan de transparantie over bescherming van de burgerbevolking in een gewapend conflict.

Financiële ontwikkelingen

Met de extra investeringen uit het coalitieakkoord en de Voorjaarsnota, zet Defensie belangrijke stappen om het fundament te versterken en vorm te geven aan de transformatie naar de toekomst. Het kasritme van de uitgaven hierbij is in eerste instantie vastgelegd in het coalitieakkoord en de Voorjaarsnota, aansluitend bij de rijksbrede uitgavenplafonds. Indien blijkt dat er een ander kasritme benodigd is om de extra investeringen op doelmatige wijze uit te kunnen voeren, zal Defensie met voorstellen komen om de begroting beter te laten aansluiten op de uitgaven.

De defensiebegroting groeit met de extra middelen uit het coalitieakkoord en de aanvullende middelen uit de Voorjaarsnota structureel met € 5 miljard. Het defensiebudget in 2023 stijgt naar € 15,2 miljard. De defensie-uitgaven uitgedrukt in een percentage van het bruto binnenlands product (bbp) bedragen in 2023 naar verwachting 1,66%.

Figuur 3 Ontwikkeling defensie-uitgaven als percentage van het bbp

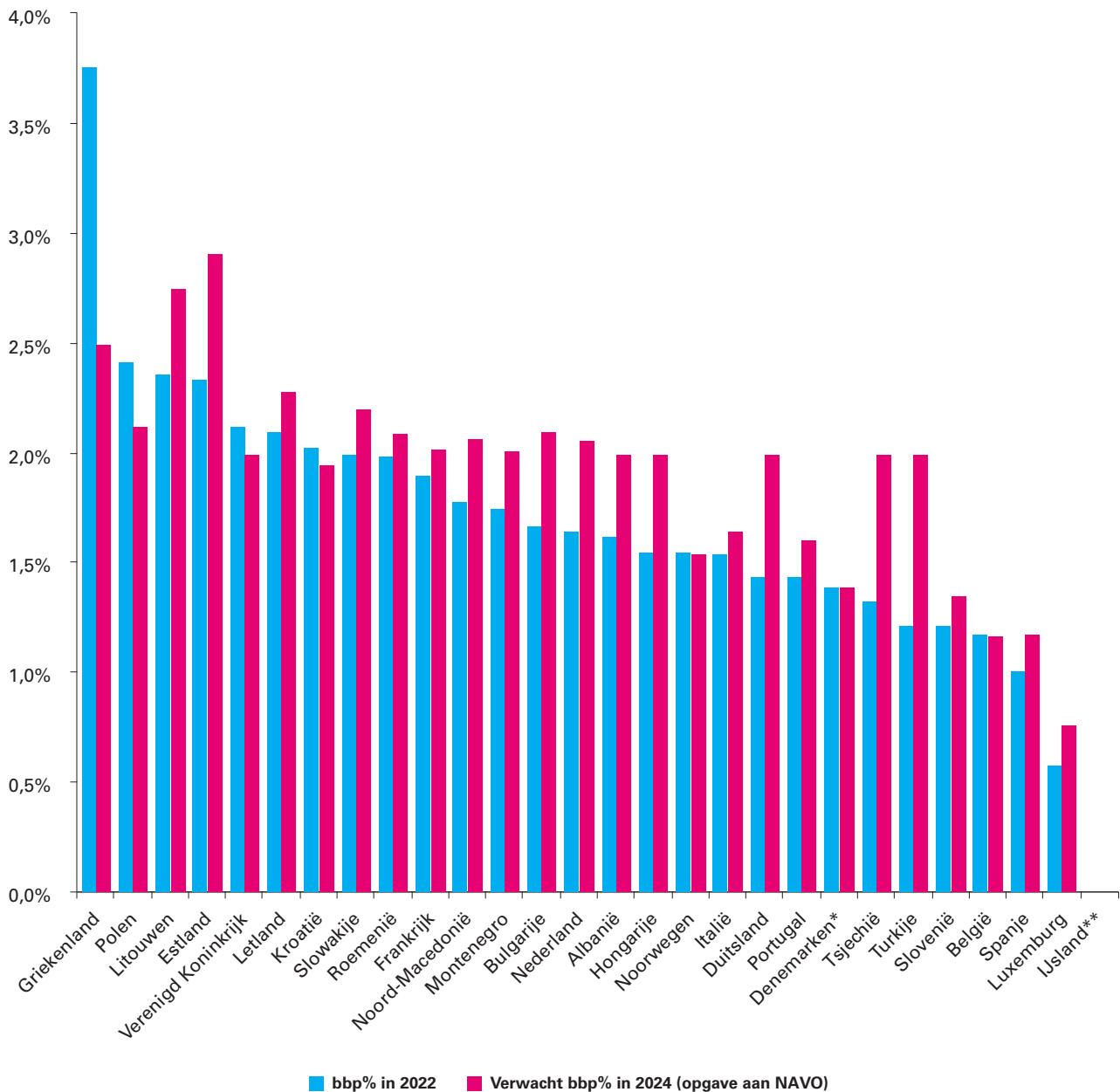

Bron: Defensiebegrotingen 2023 stand miljoenennota en MEV-cijfers

Op basis van de huidige CPB-ramingen stijgt het percentage defensie-uitgaven in 2024 en 2025 naar 2,02%. Nederland voldoet daarmee aan de NAVO-norm van 2% in 2024 en 2025. Het Europees NAVO-gemiddelde komt in 2024 uit op 1,94% en gelet op de recente ontwikkelingen in Oekraïne en de stijgende defensie-uitgaven van onze NAVO-bondgenoten is de verwachting dat dit percentage de komende periode waarschijnlijk doorstijgt.

Het aantal Europese bondgenoten dat voldoet aan de NAVO-norm van 2% zal verder stijgen. Vergeleken met alle NAVO-bondgenoten komt Nederland in 2024 qua verwacht bbp-percentages op plaats 12 van de 30.

Figuur 4 Ontwikkeling NAVO defensie-uitgaven 2024 ten opzichte van 2022

Bron: Burden Sharing rapport juni 2022

Toelichting

Deze figuur toont de ontwikkeling van Defensie-uitgaven als percentage van het bbp op 2022 en 2024 van de Europese NAVO bondgenoten op basis van bruto uitgaven.

* Voor Duitsland en Turkije zijn geen gegevens in 2023 opgenomen. Voor Denemarken zijn geen gegevens voor 2024 beschikbaar. Het gehanteerde bbp-percentages voor 2022 is alleen opgenomen in dit overzicht.

** IJsland doet geen opgave aan de NAVO over de hoogte van de Defensie-uitgaven, IJsland handhaaft geen staand leger.

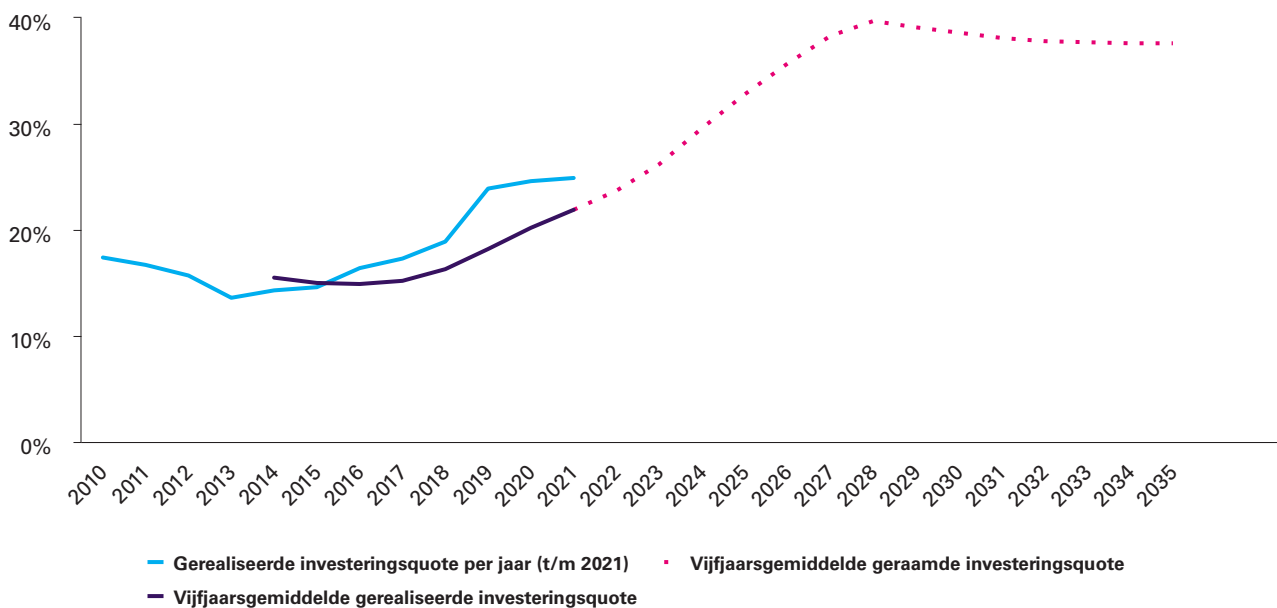
Prijswontwikkeling defensie-uitgaven

In 2017 heeft het CBS voor de eerste keer een onderzoek uitgevoerd naar de prijsontwikkeling van defensie-uitgaven in relatie tot de uitgekeerde prijsbijstelling. Dit onderzoek is uitgevoerd over de verslagjaren 2011 tot en met 2015 en in de jaren nadien aangevuld tot en met het verslagjaar 2021. De door het CBS uitgebrachte rapporten zijn openbaar en te raadplegen via www.cbs.nl. Defensie beschikt door het CBS-onderzoek over gedetailleerde informatie over de prijsontwikkeling van gerealiseerde defensie-uitgaven gedurende een langere periode (2011 – 2021). Op basis hiervan is door Defensie een onderzoek gedefinieerd en het CBS is gevraagd om de onderzoeksopzet te valideren. De uitkomsten van dit onderzoek zullen uiterlijk in de begroting 2024 met de Kamer gedeeld worden.

Investeringsquote

Defensie ziet nu een aantal jaren op rij een significante stijging van de geplande investeringsverplichtingen; Defensie is dus goed in staat het investeringsgeld uit te geven conform de plannen. In 2023 stijgt de vijfjaars-gemiddelde investeringsquote verder tot 26,2%, waarmee Defensie voldoet aan de NAVO-richtlijn dat minimaal 20% van de uitgaven bestemd is voor vervanging van materieel en gerelateerd onderzoek.

Investeringsquote

2.1 Beleidsprioriteiten

2.1.1 Krachtige ondersteuning

Ondersteuning van gevechtseenheden

De toegenomen dreiging vraagt om een verbeterde gereedheid en inzetbaarheid: Defensie moet sneller en vaker kunnen worden ingezet en moet een inzet - in alle drie de hoofdtaken - langer vol kunnen houden. Op dit moment is het grootste knelpunt het tekort aan inzetvoorraden en operationele ondersteuning (*combat support* en *combat service support*). Betere ondersteuning maakt Defensie wendbaarder en meer schaalbaar. Ook kan Defensie dan vaker 'ja' zeggen tegen nationale en internationale hulpverzoeken. De investering in ondersteuning verhoogt de betrokkenheid en motivatie van onze mensen, want voldoende reserveonderdelen, transport en munitie zijn van positieve invloed op oefeningen. Als militairen beter getraind zijn, verhoogt dat de gereedheid van de krijgsmacht. Om de voordelen van de betere ondersteuning zo snel mogelijk te behalen, pakt Defensie de investeringen slim aan. Internationale samenwerking is daarbij van cruciaal belang. Er worden daarom afspraken gemaakt met internationale partners en bondgenoten over het gezamenlijk aanschaffen en onderhouden van (nieuwe) ondersteunende capaciteiten.

Ook nationaal gaan we meer en beter samenwerken. Zo gaat Defensie afspraken maken met marktpartijen over flexibele en gegarandeerde logistieke capaciteit. We zoeken nauwere samenwerking met ziekenhuizen en medische marktpartijen om gezamenlijk gebruik te maken van materieel en voorraden. Door de samenwerking met civiele (veiligheids)partners, kennisinstituten en het bedrijfsleven te versterken, behaalt Defensie voordelen en raakt Defensie nog meer verbonden met de samenleving.

Met het verbeteren van de ondersteuning van onze gevechtseenheden geven we invulling aan de overbrugging van de kloof tussen enerzijds de taken en anderzijds de middelen. Het verhoogt de wendbaarheid waardoor Defensie beter kan voldoen aan de verhoogde vraag naar inzet doordat we met kleinere en grotere eenheden flexibeler en sneller kunnen reageren. Eenheden zijn langer en zelfstandiger inzetbaar, ook in het hoogste geweldsspectrum. Versterken Vuursteun zal als maatregel in 2023 de eerste effecten laten zien: twaalf Pantserhouwitsers worden uit opslag gehaald en weer operationeel in dienst gesteld, waardoor het aantal groeit naar 45. Daardoor zullen er weer voldoende operationele houwitsers zijn om twee afdelingen veldartillerie te vormen. In deze afdelingen wordt ook raketartillerie als nieuwe capaciteit opgenomen. Daarnaast wordt in 2023 een eerste stap gezet in de capaciteitsuitbreiding van de bewakingseenheid van de vliegbasis Volkel en start het project uitbreiding (geneeskundige) strategische transportcapaciteit. Deze projecten dragen bij aan een grotere zelfstandigheid van onze eenheden waarbij tegelijkertijd de reactietijden afnemen.

Vergroten van de voorraden

Met het vergroten van de inzetvoorraden en een ruimere compensatie van verbruik van voorraden voor opleiden en trainen wordt de basis van de krijgsmacht verder versterkt en neemt de getraindheid van het personeel toe. Reeds lopende projecten komen in 2023 tot uitlevering. Hierdoor komt de inzetvoorraad verder op norm voor inzet in het kader van de tweede hoofdtaak. Uitlevering van inzetvoorraden betreft in 2023 onder meer klein kaliber munitie, Hellfire-raketten voor de Apache gevechtshelikopter, *air-to-air missiles* voor de F-35 en mortiergranaten voor het nieuw instromende

81mm mortier.[1] (Kamerstuk [27 830 nr. 265](#) van 19 oktober 2018). Daarnaast worden in 2023 ruim 200 gespecialiseerde containers voor munitie en geneeskundige artikelen uitgeleverd. Deze zijn geschikt voor zowel transport van voorraden als voor veilige en geconditioneerde veldopslag van deze operationele voorraden in een operatiegebied. Ook worden de nieuwe CBRN-beschermende pakken, onderdeel van de inzetvoorraad kleding en uitrusting in 2023 geleverd.

De voorraden worden de komende jaren significant verhoogd. Met beter gevulde voorraden kunnen eenheden vaker en uitgebreider oefenen, kunnen ze sneller en langer worden ingezet en is Defensie beter voorbereid op crisissituaties. Hiertoe wordt het Beleidskader Inzetvoorraden geactualiseerd, waarbij de eerste hoofdtaak als uitgangspunt is gedefinieerd en de NAVO-normen voor normering van voorraadhoogtes gehanteerd worden. De voorraden van munitie, geneeskundige goederen, brandstof, rantsoenen, reservedelen en uitrusting worden verhoogd. Met de beschikbare budgetten kunnen de voorraden van de operationele assortimenten voor gemiddeld 60% (munitie) en 50% (overige assortimenten) op norm worden gebracht voor de eerste hoofdtaak zodat capaciteiten die we inzetten hiervoor beschikken over voldoende voorraden. Vanwege de acuut verslechterde veiligheidssituatie heeft het kabinet investeringen in munitie voor een deel naar voren gehaald. Met het project 'versnelde aanvulling inzetvoorraad munitie' (Kamerstuk 35 925-X nr. 74 van 29 april 2022) zijn in een *Fast Track Procurement* (FTP) proces bestellingen geplaatst voor klein kaliber munitie, vuursteunmunitie (mortier- en artilleriegranaten), antitankwapens, *precision guided munitions* voor Apache, F-35 en Pantserhouwitzer en luchtverdedigingsraketten. Vanaf eind 2022 worden de eerste munitiesoorten uitgeleverd, doorlopend naar 2023 en 2024.

Nationale taken

Defensie vergroot de komende jaren haar capaciteiten om nationale taken en ondersteuning aan civiele autoriteiten te versterken. Intensivering van de civiel-militaire samenwerking met lokale, regionale en nationale partners is daarbij van cruciaal belang. Defensie legt in 2023 haar betrokkenheid bij alle schakels van de veiligheidsketen verder vast in bestuurlijke afspraken en operationele planvorming. De verstevigde rol van Defensie in het nationale veiligheidsdomein wordt onder andere meegenomen in de uitwerking van het programma Versterking Crisisbeheersing naar aanleiding van de evaluatie Wet veiligheidsregio's en in de Rijksbrede Veiligheidsstrategie.

Vanaf 2023 wordt de (opschaalbare) capaciteit van de marechaussee en de Nationale Reserve voor bijstand aan civiele autoriteiten versterkt. Hierdoor komt op termijn meer capaciteit beschikbaar voor bescherming van militaire en civiele vitale infrastructuur en vitale processen alsmede voor de bijstand. Door bij nationale operaties en bij crisissituaties in het publieke domein snel en adequaat te kunnen opschalen en te ondersteunen, toont Defensie zich een betrouwbare partner in het nationale veiligheidsdomein. Opschaalbare capaciteiten worden tevens ingezet bij de doorvoer van (buitenlandse) militaire eenheden door Nederland. De positie van Nederland als belangrijk militair transitland voor NAVO-bondgenoten en EU-partners wordt beter ingericht en versterkt. Hiertoe wordt in 2023 samen met lokale, regionale en nationale partners het nationaal plan Militaire Mobiliteit verder uitgewerkt.

Om in Nederland beter te kunnen bijdragen aan de bescherming van chemische, biologische, radiologische en nucleaire (CBRN) dreigingen breidt Defensie de CBRN-beschermingscapaciteiten uit, waaronder advies en assistentie capaciteit. Defensie versterkt samen met partners de civiel-militaire samenwerking en ondersteuning op het gebied van CBRN.

Om in crisissituaties en bij calamiteiten in het Koninkrijk de civiele autoriteiten beter te kunnen bijstaan, werkt Defensie vanaf 2023 toe naar een versterking van de *command and control* bij de (crisis)coördinatiecentra. Hierbij zullen bijvoorbeeld de centra beter met elkaar verbonden worden om in crisissituaties informatiegestuurd op te kunnen treden en om gerubriceerd, snel en gemakkelijk informatie te kunnen uitwisselen.

Om de defensie-inzet in het Caribisch gebied verder te versterken, zal de gereedheid en inzetbaarheid van de defensie-eenheden daar worden verbeterd. In dat kader zal Defensie met de autoriteiten van de Landen werken aan de professionalisering van de CARMIL (de Curaçaose en Arubaanse militairen). De marechaussee en de Kustwacht Caribisch Gebied gaan daarnaast middels een personeelsintensivering bijdragen aan versterkt grenstoezicht in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Bij de Kustwacht Caribisch Gebied vinden ook materieelinvesteringen plaats.

2.1.2 Een goede werkgever, verbonden met de samenleving

Personeel

Het binden en behouden van voldoende gekwalificeerd personeel is één van de grootste opgaven waar Defensie voor staat in de komende jaren. Het vraagstuk van voldoende beschikbaar personeel zal de komende jaren dominanter worden, zeker gezien het grotere beroep dat op ons wordt gedaan en de huidige krappe arbeidsmarkt. We voeren daarom een meer open personeelsmodel in waarin meer ruimte ontstaat om huidig en nieuw personeel aan Defensie te binden, bijvoorbeeld door personeel te delen, zowel tussen krijgsmachtonderdelen als met civiele werkgevers.

Een hogere instroom van nieuw personeel wordt daarnaast gestimuleerd door beter in verbinding te zijn met de samenleving. Door mensen beter en vaker met Defensie in contact te brengen ontstaat een bredere bekendheid met waar Defensie voor staat en met de mogelijkheden die Defensie biedt als werkgever. Dit gebeurt onder meer door:

- een zo kort en laagdrempelig mogelijk sollicitatie- en selectieproces waarbij de kandidaat centraal staat;
- regelmatige open dagen op defensielocaties en meer veteranen en militairen voor de klas;
- stageplekken beschikbaar te stellen in alle delen van de organisatie om meer studenten bij ons werk te betrekken vanuit verschillende richtingen en zowel voor MBO-, HBO- als WO-studenten;
- de mogelijkheid om een Dienjaar binnen Defensie te volgen waarbij deelnemers maatschappelijk relevante werkervaring opdoen en daarmee hun loopbaanperspectief vergroten. Het programma moet structureel gaan bijdragen aan het verhogen van de personele gereedheid van Defensie. Defensie informeert u in 2022 over het plan van aanpak, in 2023 beginnen we met de invoering;
- de programma's Defensity College en Maatschappelijke Diensttijd te intensiveren. De ervaringen die hiermee zijn opgedaan worden meegenomen in het vormgeven van het programma Dienjaar.

In de Contourenbrief behouden, binden en inspireren bent u in meer detail geïnformeerd over mijn plannen. Defensie blijft u over deze initiatieven informeren via de vernieuwde halfjaarlijkse Personeelsrapportage.

Defensie streeft ernaar om een goede werkgever te zijn in verbinding met de samenleving, zoals ook aangegeven in de Defensienota. Goede arbeidsvoorwaarden zijn daarbij een eerste vereiste. Defensie heeft op dat gebied reeds belangrijke stappen gezet met de eerder dit jaar gesloten arbeidsvoorwaardenovereenkomst. Naast een forse salarisverhoging is er een nieuw loongebouw voor militairen dat er voor zorgt dat militairen aan het begin van hun loopbaan sneller een hoger salaris verdienen. Daarnaast is onder meer een aantal toelagen verbeterd en zijn afspraken gemaakt over de vernieuwing van het personeelsmodel. Defensie heeft de ambitie om in een volgende deelakkoord aanvullende afspraken te maken over een herzien toelagenstelsel en over het personeelsmodel. De afspraken over arbeidsvoorwaarden en modernisering van het personeelsbeleid zijn eerste concrete resultaten van de invoering van het nieuwe HR-model, waarin het huidige gesloten en sterk centraal georganiseerde personeelssysteem wordt doorbroken en een nieuw beloningsmodel wordt ingevoerd. U bent over de stapsgewijze uitwerking en invoering van het HR-model in de komende jaren geïnformeerd in de Kamerbrief over de HR-transitie (Kamerbrief HR-transitie, 28 mei 2021 nummer: 35570-X-91.).

Reservisten

Reservisten zijn volwaardige medewerkers van Defensie en een cruciaal onderdeel van een wendbare en schaalbare defensieorganisatie. We willen het aantal reservisten laten groeien die gemiddeld 10 weken per jaar bijdragen aan het functioneren van de krijgsmacht. Dit is een optimale manier om de inzet van arbeidspotentieel te delen met andere werkgevers in plaats van elkaars concurrent te zijn op een krappe arbeidsmarkt. We gaan werkgevers dan ook actiever betrekken om per organisatie te bekijken wat de mogelijkheden zijn tot samenwerking. Een groter aandeel reservisten vraagt ook wat van Defensie. Onze interne organisatie en onze processen moeten flexibeler worden en beter ingericht zijn op tijdelijke inzet van mensen.

Veteranen

Defensie vindt het belangrijk om veteranen voldoende erkenning, waardering en zorg te geven. Het geven van erkenning en waardering gebeurt tijdens bijeenkomsten en reünies waarvan de jaarlijkse Nederlandse Veteranendag de meest bekende – maar zeker niet de enige – is. Vanuit de veteranenwet heeft Defensie een bijzondere zorgplicht voor veteranen. Dat geldt zowel voor materiële als immateriële zorg. Bij materiële zorg valt te denken aan uitkeringen en in dat kader zal Defensie het Militair Invaliditeitspensioen (MIP) gaan verhogen naar de huidige maatstaven, ook wel indexatie genoemd. Ik ben voornemens het MIP te indexeren volgens de indexatie van de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA). Daarnaast ben ik voornemens om in één keer de huidige MIP-uitkeringen te verhogen aan de hand van de WIA-indexatie zoals die sinds 2010 is toegepast. Deze voorstellen zijn onderwerp van overleg met de centrales van overheidspersoneel. Daarnaast vergen deze voorstellen nadere interdepartementale afstemming, waaronder met het Ministerie van Financiën. Mijn doel is om dit uiterlijk 1 januari 2023 te hebben uitgevoerd. Daarnaast zal in 2023 verder worden gewerkt aan het vormgeven van een modern stelsel van uitkeringen en voorzieningen voor de veteraan, gericht op maatschappelijke participatie en re-integratie, en worden maatregelen genomen om de overgang van de veteraan van Defensie naar de civiele

maatschappij te verbeteren. Zo help helpt zorgloket NLVI, op basis van een zorg- en ontwikkelplan bij re-integratie en participatie. Verder wordt een gedegen evaluatie uitgevoerd van de reikwijdte van de uitzend-gerelateerde psychische en psychosociale zorg voor veteranen en hun relaties. Het proefproject 'behandeling van veteranen met onbegrepen lichamelijke klachten' gaat van start. Verder onderzoekt Defensie initiatieven als KNAK (mentale gezondheid) en het vergroten van de beschikbaarheid van hulphonden voor veteranen die daar baat bij hebben.

Een veilige werkomgeving bij Defensie

Veiligheid moet in beleidsvorming, aansturing en uitvoering bij Defensie een vanzelfsprekendheid zijn. Defensie bouwt door op de forse stappen die de afgelopen jaren zijn gezet om de veiligheid te verbeteren. In 2023 bestendigen wij daarom het veiligheidsbeleid en verankeren dit verder in de organisatie. Waar het budget voor Defensie groeit, zijn er ook meer structurele middelen voor veiligheid beschikbaar in 2023. Bijvoorbeeld voor het bevorderen en bewaken van sociale veiligheid en integriteit en het adequaat toerusten van de veiligheidsorganisaties van de defensieonderdelen.

De voornaamste stappen waar we ook met uw Kamer over komen te spreken zijn:

- Wij richten ons op de uitvoer van de resterende maatregelen uit het plan van aanpak 'Een veilige defensieorganisatie' uit 2018. We nemen de resultaten van de evaluatie van het plan van aanpak door de Auditdienst Rijk (ADR) mee bij het verder versterken van de veiligheid. Bij de aanbidding van de evaluatie bent u uitgebreid geïnformeerd over de staat van het veiligheidsbeleid van Defensie.
- Defensie evalueert bestaand veiligheidsbeleid, zo is recent het integriteitsbeleid herzien en vastgesteld.
- Op het terrein van sociale veiligheid en integriteit geven we een impuls aan de reeds ingezette ontwikkeling van onze leidinggevenden en intensiveren we de opleiding en training van al het defensiepersoneel op het gebied van sociale veiligheid. In 2023 verwachten we de eerste resultaten zichtbaar te hebben van het afgelopen jaar vereenvoudigde meld- en registratiesysteem. Personeel kan meer vertrouwelijk melden en wij verwachten een voorzichtige toename in het aantal meldingen.
- Wij gaan verder met het uitvoeren van de omarmde aanbevelingen van de toezichthouders van Defensie. Jaarlijks informeren wij de Kamer via een bijlage bij het Jaarverslag Defensie over de voortgang.
- Defensie gaat verder met de bredere toepassing van de maatregelen uit het plan van aanpak beheersing chroom-6 op de overige gevaarlijke stoffen in de gehele keten. Daarvoor wordt de Nadere Inventarisatie Gevaarlijke Stoffen voortgezet, zodat de komende vier jaar stap voor stap de risicobeoordelingen worden afgerond en te nemen maatregelen worden gerealiseerd.
- Binnen Defensie wordt risicomanagement al toegepast als onderdeel van beleid(svorming), aansturing en uitvoering. Als aanvulling hierop gaat Defensie verder met het invoeren van integraal risicomanagement. Hierbij worden vanuit meerdere perspectieven – waaronder veiligheid – risico's geïdentificeerd, gemitigeerd en waar nodig in samenhang geaccepteerd. Risicomanagement wordt in alle lagen van de organisatie uitgevoerd.

Vastgoed

Defensie heeft een urgente en omvangrijke vastgoedopgave, waarbij de portefeuille de komende tien tot vijftien jaar ingrijpend moet worden

herzien. In de Kamerbrief 'Contourenbrief Strategisch Vastgoedplan 2022' (Kamerstuk 34 919, nr. 89) zijn de contouren en uitgangspunten gedeeld die de basis vormen voor het nieuwe Strategisch Vastgoedplan 2022 (SVP2022), dat uiterlijk medio oktober 2022 met de Kamer wordt gedeeld. Doel is om een vastgoedportefeuille te realiseren die onze taakuitvoering optimaal ondersteunt, toekomstbestendig is, bijdraagt aan werkbeleving en trots, duurzaam is en die waar mogelijk nog meer met de samenleving en de regio verbonden is dan voorheen. Daarnaast is het uitgangspunt dat de balans wordt hersteld tussen een gezonde toekomstbestendige vastgoedportefeuille en de beschikbare middelen voor investeringen en exploitatie. Hierbij verwerken we de bevindingen van de Algemene Rekenkamer en de aanbevelingen uit het Interdepartementaal Beleidsonderzoek naar het defensievastgoed (Kamerstuk 34 919, nr. 77; maart 2021) – waarin wordt gesteld dat Defensie de vastgoedportefeuille met 35-40% zou moeten reduceren.

In het SVP 2022 wordt de uitvoering van het plan verder toegelicht en zal een reactie worden gegeven op de aanbevelingen uit het interdepartementale beleidsonderzoek over vastgoedbeheer bij Defensie. De omvang van de vastgoedportefeuille van Defensie in Nederland betreft bijna 10.000 gebouwen verdeeld over meer dan 350 locaties. Defensie verkent momenteel hoe het regionaal concentreren van de defensie-aanwezigheid een bijdrage kan leveren aan de doelstelling om tot een toekomstbestendige vastgoedportefeuille te komen. Omdat het transformeren van het vastgoed een gefaseerd, langjarig en complex proces is, zal om voortgang te realiseren, in 2023 worden gefocust op enkele casussen (zie hiervoor de Materieelagenda DMF 2023), die mede bepalend zijn voor diverse vervolgcasussen. Om de transformatie van ons vastgoed te kunnen realiseren, wordt in de Defensienota 2022 het budget voor vastgoed structureel verhoogd.

Ruimtelijke ordening en leefomgeving

De extra investeringen in Defensie deze kabinetsperiode betekenen ook dat Defensie voldoende ruimte nodig heeft om te oefenen in de lucht, op zee en op het land. De ruimte in Nederland is schaars en andere ontwikkelingen, zoals woningbouw, energietransitie en natuur en landbouw vragen ook om een plek. De ontwikkeling die de krijgsmacht de komende jaren door zal maken zal merkbaar zijn, bijvoorbeeld doordat er meer wordt geoefend of omdat er nieuwe kazernes worden gebouwd, verbouwd of worden verplaatst. Dit is geen eenvoudige opgave. Defensie groeit en Nederland wordt ruimtelijk steeds complexer en compacter. Defensie heeft ook indirect impact op de leefomgeving, onder andere de geluids- of veiligheidscontouren en de radarbeperkingsgebieden van Defensie beïnvloeden de mogelijkheden voor andere ruimtelijke bestemmingen. Om de ruimtelijke impact van Defensie nu en in de toekomst beter in beeld te brengen en te verankeren, is het programma Ruimte voor Defensie in het leven geroepen. De kansen en knelpunten die voortkomen uit de ruimtelijke visie vormen de basis voor de beleidsagenda op het gebied van de fysieke leefomgeving en Defensie voor de komende jaren.

De huidige stikstofproblematiek is belemmerend voor de (uitbreiding van) activiteiten door Defensie. Nieuwe wetgeving op dit onderwerp is in de maak. Het is nog onduidelijk op welke manier de ontwikkelingen op het gebied van latente stikstofruimte en saldering, zullen worden vormgegeven. Het nationaal belang van onze operationele gereedstelling is onderdeel van dit wetgevingsproces. Bovendien zal Defensie inzetten op de mogelijkheden van salderen, en onderzoek doen naar mogelijkheden voor bronmaatregelen en natuurcompensatie.

Duurzaamheid

Defensie wil bijdragen aan de maatschappelijke opgave om klimaatverandering tegen te gaan. Duurzaamheid raakt aan verschillende aspecten van het werk van Defensie.

De unieke positie en rol van de krijgsmacht vragen soms maatwerk ten aanzien van nationale of Europese wet- en regelgeving. De krijgsmacht bereidt zich ook operationeel goed voor op de gevolgen van klimaatverandering. Dit draagt bij aan het versterken van de operationele slagkracht, meer wendbaarheid en een grotere (energie)onafhankelijkheid.

Defensie draagt bij aan het rijksbrede beleid voor verduurzaming, zoals de programma's Zon-op-Rijksdaken en Energieopwekking op Rijksgronden en het thema duurzame mobiliteit. De verduurzaming van het vastgoed wordt ingezet met de transformatie van het vastgoed gericht op Concentreren, Verduurzamen en Vernieuwen (CVV). Hierbij worden de komende jaren diverse complexe stappen gezet die een significante impact hebben op de verduurzaming van het vastgoed.

Daarnaast weegt Defensie duurzaamheid nadrukkelijk mee als uitgangspunt bij de aanschaf van materieel. Enerzijds om de operationele afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen en anderzijds als bijdrage aan de nationale en Europese doelstellingen op dit gebied. Tegelijkertijd moeten (wapen)systemen wel de noodzakelijke effectiviteit behouden. Defensie reserveert een beperkt budget om voor de korte termijn innovatieve verduurzamingsmaatregelen bij investeringsprojecten aan te jagen. Ook ontwikkelt defensie een afwegingskader voor de structurele integratie van duurzaamheidsmaatregelen in materieelprojecten.

De komende jaren wordt gebruik gemaakt van de, in 2022 opgestelde, roadmap Energietransitie Materieel. Met de roadmap is een basis gevormd voor de vervolgtrajecten waarin Defensie kan bepalen welke initiatieven al dan niet aansluiten bij de operationele eisen en passen binnen de financiële kaders. De nieuwe hulpvaartuigen van de Marine worden bijvoorbeeld emissieloos gemaakt. Ook streeft Defensie naar het structureel bijmengen van gemiddeld 30 procent hernieuwbare brandstoffen (kerosine, diesel en scheepsdiesel). Voor de financiering zal waar mogelijk gebruik worden gemaakt van exogene financieringsbronnen zoals klimaatgelden. Indien deze exogene financiering geheel of gedeeltelijk niet mogelijk is zullen wij ons streven binnen onze eigen begroting accommoderen.

Om de organisatie ook in de toekomst verder te kunnen blijven verduurzamen wordt ook sterk ingezet op innovatie en duurzamere werkvormen. Hiervoor werkt Defensie samen met de Nederlandse industrie en kennissector, zodat zij zich met duurzame oplossingen internationaal kunnen onderscheiden. Defensie is voornemens verduurzaming toe te voegen aan de afwegingskaders die in het 'voorzien-in' proces worden gebruikt bij besluitvorming over materieel in vastgoedprojecten. Defensie gaat (het identificeren van) duurzaamheidseisen standaard opnemen in de reguliere bedrijfsvoering zoals bijvoorbeeld bij het inkoopproces. Daarbij wil Defensie haar inkoopvolume gebruiken om verduurzaming in de keten te stimuleren door bijvoorbeeld duurzaamheidseisen te stellen aan de leveranciers.

2.1.3 Versterken van specialismen

Extra capaciteit en materieelproces

Met de extra financiële middelen voegt Defensie nieuwe capaciteiten toe. Ook moderniseert Defensie capaciteiten, bijvoorbeeld door het uitvoeren van *midlife updates* van materieel, en wordt oud materieel vervangen. In het 'voorzien-in' proces, waarmee Defensie materieel en vastgoed verworft en moderniseert, blijft het Defensie Materieelkeuze Proces (DMP) centraal staan. Dat proces garandeert transparante informatie-uitwisseling met de Kamer en geeft inzicht in de rechtmatigheid en effectiviteit van uitgaven. Tegelijkertijd versterkt de groei van Defensie de behoefte aan meer wendbaarheid in het voorzien-in proces. We moeten het dus anders gaan aanpakken. Naast Nederland versterken veel landen hun krijgsmachten. We zoeken actief en vroeg in het proces de samenwerking met onze partners en versterken daarmee de interoperabiliteit en standaardisatie. Daarnaast groeit wereldwijd de vraag naar militair materieel, nemen wachttijden bij leveranciers toe en zullen prijzen stijgen. Samenwerking gaat niet vanzelf en vraagt van alle partijen tijd en commitment. Vaak gaan 'de kosten voor de baten uit'.

In de Defensienota is toegezegd dat het DMP wordt geactualiseerd. In 2023 spreken we hierover met de Tweede Kamer. Op dit moment onderzoekt Defensie of maatregelen zoals het verleggen van de mandateringsgrenzen en het aanpassen van regels voor aanbesteding kunnen leiden tot een wendbaarder proces. Daarnaast onderzoeken we mogelijkheden voor internationale samenwerking bij verwervingen.

Defensie blijft de samenwerking met de Nederlandse defensie-gerelateerde industrie en kennisinstituten zoeken bij de verwerving van nieuw materieel. Hierbij blijft de verwerving van *COTS/MOTS (commercial of the shelf/military of the shelf)* artikelen het primaire uitgangspunt. De samenwerking beperkt zich niet tot de aanschaf van materieel. Ook voor het onderhoud en voor de opleiding van technisch personeel wordt samenwerking gezocht. Dit is bijvoorbeeld ingericht bij de Scania Gryphus vrachtauto's, die in het programma defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) zijn verworven.

Ook zet Nederland er op in om meer samen met andere Europese landen te investeren, in te kopen, te oefenen en missies aan te gaan. Hierdoor worden schaalvoordelen en standaardisatie bereikt en de interoperabiliteit met bondgenoten en partners vergroot.

2.1.4 Meer Europese samenwerking

Samenwerking in NAVO- en EU-verband

Om de veiligheid en de belangen van Nederland blijvend goed te kunnen verdedigen, moet Nederland nauw samenwerken met onze bondgenoten en partners. Het geheel is meer dan de som der delen. Nederland gaat daarom een grotere bijdrage leveren aan het versterken van Europese defensiesamenwerking. De NAVO is de hoeksteen van onze collectieve verdediging. De trans-Atlantische samenwerking binnen het bondgenootschap blijft daarom van cruciaal belang. Voor de Europese vrede en veiligheid is het echter essentieel dat Europese landen ook hun bijdrage leveren. Een zelfredzamer Europa, met meer militaire capaciteiten van Europese landen, draagt bij aan de versterking van de NAVO en de EU.

Om te komen tot meer Europese samenwerking is in 2023 en in latere jaren daarom meer budget beschikbaar voor de cofinanciering van projecten uit het Europees Defensiefonds (EDF). Ook is er vanaf 2023 een zogenoemd startbudget beschikbaar voor Europese defensiesamenwerking, dat onder andere gebruikt kan worden om als kartrekker bepaalde ontwikkelingen of projecten in de EU aan te jagen. Met deze budgetten zet Nederland onder andere in op projecten op het gebied van maritieme veiligheid, energie en cyber. Daarnaast zal ook de personele capaciteit worden vergroot om invulling te kunnen geven aan versterkte Europese defensiesamenwerking.

In 2023 zal ook (verder) worden gewerkt aan de implementatie van de plannen van de Europese Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger, zoals deze zijn gepresenteerd in de gezamenlijke mededeling 'Defence Investment Gaps Analysis and Way Forward'. Deze voorstellen zijn gericht op het aantrekkelijker en makkelijker maken van samenwerking tussen lidstaten, door middel van financiële prikkels en initiatieven om coördinatie tussen lidstaten te verbeteren. Zo wordt op dit moment via de *Defence Joint Procurement Task Force* in kaart gebracht waar op zeer korte termijn kan worden samengewerkt, om op deze manier gezamenlijk onze voorraden aan te vullen. Het kabinet staat hier positief tegenover, omdat hiermee schaalvoordelen worden bereikt en de interoperabiliteit wordt verbeterd.

In het kader van de NAVO wordt vanaf 2023 extra budget gereserveerd voor de mogelijke verhoging van de NAVO contributie, waarmee de gemeenschappelijke kosten worden gefinancierd. Daarnaast blijft Nederland een militaire bijdrage leveren aan de staande NAVO-verbanden en aan de versterking van de NAVO posture aan de oostflank.

Overige multilaterale samenwerking

Defensie zet zich ook binnen Europese verbanden in voor een sterker en veiliger Europa. Binnen de Northern Group, de Joint Expeditionary Force (JEF) en het European Intervention Initiative (EI2) wordt de samenwerking met gelijkgestemde Europese landen versterkt. Hierbij is er aandacht voor de toegevoegde waarde van elk verband, om duplicatie te voorkomen. Zo richt de JEF zich o.a. op oefeningen en andere militaire activiteiten in Noord-Europa, samenwerking in een hybride context, verbetering van interoperabiliteit en inlichtingenuitwisseling. De Northern Group is een discussieforum over gemeenschappelijke veiligheids- en defensieaangelegenheden, met de focus op noordelijk Europa en het Baltische zeegebied. Het EI2 werkt toe naar een gezamenlijke Europese strategische cultuur. Door regelmatig te overleggen en informatie uit te wisselen over de strategische omgeving en inzetscenario's, wordt nadere samenwerking en interoperabiliteit tussen de verschillende krijgsmachten in Europa gestimuleerd.

Bilaterale samenwerking

Nederland investeert in de hechte multilaterale en bilaterale samenwerking die de afgelopen jaren is opgebouwd met de strategische partners België, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Noorwegen, het VK en de VS. Ook in 2023 zal dit worden voortgezet en kijken we naar mogelijkheden om onze samenwerking te verdiepen. Mogelijkheden voor (verdere) integratie worden onderzocht en er wordt gestreefd naar meer gezamenlijke ontwikkeling, interoperabiliteit en uitwisselbaarheid van systemen en procedures.

De basis voor langlopende bilaterale samenwerking met strategische partners wordt gevormd door het hebben van voldoende en de juiste mensen binnen Defensie om hier richting en invulling aan te geven. Door

hier in 2023 in te investeren is het mogelijk om deze intensieve, vruchtbare en efficiënte vorm van samenwerking met onze partners voort te zetten en te versterken.

Nederland wil nadrukkelijk niet alleen de samenwerking met onze strategische partners verdiepen. Ook wordt samen met andere Europese partners zoals Finland en Zweden gekeken hoe we de samenwerking kunnen versterken. Door samenwerking vergroten we de kwaliteit en effectiviteit van onze krijgsmacht en die van onze partners. Nederland zal hierin een voortrekkersrol vervullen.

2.1.5 Innoverend vermogen en nieuwe domeinen

Innovatie en onderzoek

Onderzoek, technologieontwikkeling en innovatie zijn het fundament voor een technologische hoogwaardige en informatiegestuurde krijgsmacht. Daarom gaat Defensie vanaf 2023 investeren in Research&Technology (R&T). In dat kader wordt de defensieonderzoekcapaciteit de komende jaren versterkt en komen er structurele middelen beschikbaar voor (inter)nationale samenwerking. De uitgaven aan R&T stijgen mee met de defensiebegroting. Zo kan de KPI R&T de komende jaren worden gestabiliseerd. Ook de innovatiecentra van de defensieonderdelen worden versterkt. Zij krijgen structurele middelen ter beschikking waarmee de komende jaren in samenwerking met bedrijfsleven en andere partijen een innovatieportfolio zal worden ontwikkeld. Om te kunnen inspelen op Europese en NAVO innovatie-initiatieven zal hierbij ook worden ingezet op grensoverschrijdende samenwerking. Zo kan Defensie sneller reageren op veranderingen in de omgeving en voor blijven op op potentiële tegenstanders. In het kader van de actielijn uit de Defensienota wordt in samenwerking met onze kennis- en innovatiepartners een uitvoeringsagenda opgesteld. Ook het Ministerie van EZK is hierbij betrokken, met als specifieke inzet de koppeling tussen de Nederlandse defensiesector en de Europese strategische autonomie. Deze agenda brengt binnen de kaders van de Strategische Kennis- en Innovatieagenda (SKIA) 2021-2025 concretisering en focus aan. De Kamer ontvangt deze agenda voorafgaand aan de begrotingsbehandeling.

Ruimtedomein

Nieuwe dreigingen vinden door technologische ontwikkelingen steeds vaker plaats in nieuwe domeinen zoals de ruimte. Europa, Nederland en ook Defensie zijn afhankelijk van satellieten. Defensie moet daarom zicht houden op wat er zich in de ruimte afspeelt en veilige communicatie tussen eenheden mogelijk maken. De activiteiten voor het nieuwe ruimtedomein zullen zich defensiebreed richten op het verder opzetten en borgen van de ruimte als vijfde domein in de defensieorganisatie. Als onderdeel van deze werkzaamheden zal de capaciteit van de personen werkzaam in het ruimtedomein, zowel binnen het Defensie Space Security Center (DSSC) als op strategische plekken binnen Defensie en internationaal, worden uitgebreid.

Om een gedegen operationele basis in het ruimtedomein op te bouwen coördineert het DSSC, samen met kennisinstituten, industrie en (inter)nationale partners de benodigde kennis en technologie om zo een relevante bijdrage te kunnen leveren aan de ontwikkeling van nieuwe, moderne innovatieve technieken voor kleine satellieten die onze informatie, communicatie of navigatie positie versterken. Duplicatie van bestaande capaciteiten zal zo veel mogelijk worden vermeden en het doel is om specifieke niche capaciteiten op te bouwen die zowel nationaal als

internationaal van waarde zijn. In dat kader zullen eerst technology demonstrator satellieten zoals de BRIK-II worden ontwikkeld en gelanceerd, waarmee vervolgens kennis en ervaring met het ontwikkelen en opereren van satellieten binnen Defensie wordt opgedaan. Daarna zal er verder worden gebouwd aan een operationele capaciteit met meerdere satellieten. Daartoe zal bilateraal worden samengewerkt met o.a. Noorwegen (in het MilSpace II programma), de Verenigde Staten (met het Air Force Research Laboratory), multilateraal in de EU (in EDA- en EDF-projecten), de NAVO, het Responsive Space Cooperation MoU en nationaal in het kader van de Kennis en Innovatie Agenda Veiligheid. Geïdentificeerde niche capaciteiten, waar Nederland internationaal een kennisvoorsprong heeft, zijn lasercommunicatie, radar in de ruimte en vanaf de aarde, en innovatieve aardobservatie methodes waarbij de beelden zeer gedetailleerd te analyseren zijn en meer laten zien dan alleen het visuele spectrum (hyperspectraal).

Het doel van het opbouwen van de operationele capaciteit is om onze nationale autonome informatie, communicatie en navigatie positie te versterken en hiermee ook een bijdrage te leveren aan de versterking van de NAVO en de EU. Om dit te bewerkstelligen bouwt het DSSC tussen 2024 en 2032 een constellatie van kleine satellieten met niche capaciteiten die nationaal en internationaal meerwaarde hebben. De grondgebonden infrastructuur wordt uitgebreid om de satelliet data te kunnen binnenhalen en verwerken. De SMART-L Multi-Missie radars van CLSK en CZSK worden geoperationaliseerd om ook ruimteobjecten te detecteren en dreigingen voor satellieten in de gaten te houden. Deze *Space Situational Awareness* data heeft ook internationale meerwaarde binnen zowel de EU, de NAVO als bijvoorbeeld het internationale space surveillance netwerk van de VS. De te ontwikkelen ruimte capaciteiten zijn in de meeste gevallen «*dual use*» en daarmee ook relevant voor andere departementen. Er zal daarom ook interdepartementaal toenadering worden gezocht om een eventuele overlap tussen civiele en militaire behoeftes in een vroegtijdig stadium te identificeren en daarmee interdepartementale samenwerking te versterken.

Arbeidsextensief werken

Defensie gaat bepaalde processen arbeidsextensiever inrichten door meer gebruik te maken van technologie. Hierdoor kan Defensie haar mensen daar inzetten waar ze het hardste nodig zijn en bovendien het werk voor hen veiliger, interessanter, minder routinematig en effectiever inrichten. In 2023 vangen we hier als volgt mee aan:

- Arbeidsextensiviteit wordt voortaan waar relevant meegewogen bij vernieuwingsprojecten en aanbestedingen.
- In 2023 worden voorbereidingen getroffen voor het verbeteren van de geautomatiseerde ondersteuning met SAP (S4/HANA) in de domeinen financiën, materieel-logistiek, inkoop en afstoting.
- Stuurinformatie wordt actueler en het vergaren en presenteren ervan wordt minder arbeidsintensief door bredere inzet van geautomatiseerde management-informatie dashboards.
- Een defensiestrategie «Data Science en Artificial Intelligence (AI)» vertalen we naar concrete roadmaps per bedrijfsvoeringsdomein (zie ook hierna onder 2.1.6).
- Tot slot komt er een meerjarige regeling om de aanloopkosten van innovatie van de ondersteunende bedrijfsvoering te dragen, o.a. bestemd voor uitbreiding van Robotic Process Automation: laagdrempelig in te zetten IT waarmee de routinematige, administratieve handelingen van gebruikers teruggebracht kunnen worden.

2.1.6 Informatiegestuurd werken en optreden

Commandovoering

Om de defensieorganisatie wendbaarder te maken, het handelingsvermogen te kunnen vergroten en in staat te zijn om complexe operaties te kunnen aansturen is versterking van het sturend vermogen noodzakelijk. Hierbij is oog voor de juridische en ethische kaders die hiermee verband houden, zoals - maar niet uitputtend - de AVG, Wiv2017 en andere wettelijke kaders, maar ook intern Defensie vastgestelde ethische richtlijnen alsmede de aanbevelingen uit het hightech rapport van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV).

Voor de effectieve aansturing van militaire operaties is het noodzakelijk dat Defensie haar informatiepositie in alle domeinen en op alle organisatie-lagen versterkt. Daartoe wordt het Defensie Operatiecentrum versterkt en ingericht als Permanent Operationeel Hoofdkwartier, maar wordt ook de aansturende capaciteit op andere niveaus verder versterkt. Daarom investeert Defensie in het moderniseren van de IT-infrastructuur en bijbehorende communicatiesystemen die commandanten ondersteunt in het plannen, uitvoeren en ondersteunen van operaties op alle lagen van de organisatie. De hiervoor benodigde analysecapaciteit wordt vergroot en daarbij wordt gebruikt gemaakt van technologieën als *Data Science* en *Artificial Intelligence*. Het gaat hierbij niet alleen om besluitvormingsondersteuning en inlichtingen, maar ook over semi-autonome systemen met betekenisvolle menselijke controle, *predictive maintenance*, bedrijfsvoering en veiligheid.

Daarnaast investeert Defensie in verschillende sensoren en communicatiemiddelen die de operationele besluitvormingsprocessen ondersteunen. Zo worden de mogelijkheden van de MQ-9 uitgebreid met een sensor die maritieme beeldopbouw ondersteunt en een sensor die communicatie- en verbindingssignalen kan opvangen. Ook start CZSK met de ontwikkeling van een capaciteit van onbemande systemen¹, bestaande uit kleine onbemande vaar- en vliegtuigen die informatie verzamelen ten behoeve van een vlootverband, en treft maatregelen die de commandovoering binnen (inter)-nationale vlootverbanden versterken. Daarnaast voorziet CLAS haar mobiele commandoposten van moderne communicatie- en informatiesystemen.

Tot slot vereist de omgang met groeiende hoeveelheden informatie speciale aandacht voor de informatiehuishouding, van de uitvoering in operatiegebieden tot de commandovoering en besluitvorming op het ministerie. Daarom investeren we de komende jaren in het verbeteren van de systemen, de personele capaciteit en methodes voor de opslag, behandeling en archivering van informatie. Deze acties worden gecoördineerd en aangejaagd door het programma Defensie Open op Orde, dat aansluit bij het rijksbrede programma Open op Orde. Deze investeringen stellen Defensie in staat om besluitvorming te ondersteunen met actuele en accurate informatie. Dit zorgt ook voor betere informatievoorziening aan parlement en samenleving en draagt bij aan een transparantere organisatie.

¹ Uw Kamer ontvangt daarover in 2023 een DMP A brief.

Cybercapaciteiten²

Het slagveld digitaliseert. De hoeveelheid data neemt enorm toe. Informatietechnologie (IT) en techniek in bredere zin ontwikkelen zich razendsnel. De defensieorganisatie moet informatie sneller en slimmer verkrijgen, verwerken en verspreiden om gericht te sturen en zo succesvol te kunnen zijn in moderne conflicten en crises: dat is de kern van informatiegestuurd optreden. Defensie moet weerbaar zijn tegen desinformatie, moet haar eigen systemen kunnen beschermen tegen cyberaanvallen en moet zelf offensieve cyberoperaties kunnen uitvoeren.

Om opgewassen te zijn en te blijven tegen de groeiende cyberdreiging investeert Defensie ook dit jaar in digitale slagkracht. Naast een strategie voor data science en artificial intelligence heeft Defensie een cyberplan opgesteld om defensiebreed de digitale capaciteiten te versterken. Dit omvat onder meer het aantrekken van cyberspecialisten³. Ook worden er meer mogelijkheden gecreëerd om te trainen in de informatieomgeving op eigen, van het internet afgesloten, netwerken. Daarnaast versterken we het Defensie Cyber Commando en krijgen commandanten op alle niveaus de beschikking over cyberbeschermingscapaciteit. Ook investeren we in een betere (cyber)inlichtingenpositie, waarmee we de *cyber readiness* van Defensie en daarmee de digitale weerbaarheid van eenheden en systemen verder versterken.

Ook zal Defensie de komende jaren nog meer inzetten op internationale samenwerking. Dit geldt ook voor het cyberdomein. Dit zal gebeuren in zowel bilateraal, EU- en NAVO-verband. Defensie zal ontwikkelingen stimuleren die de cyberveiligheid van de NAVO en EU missies en operaties vergroten. Daarnaast zullen bestaande initiatieven in bijvoorbeeld PESCO of EDF-verband verder worden doorontwikkeld en zal Nederland, waar nodig, zelf een voortrekkersrol vervullen. Ook zal Defensie in nauwe samenwerking en afstemming met nationale partners de capaciteiten uitbreiden om andere (overheids)organisaties te helpen wanneer zij getroffen worden door een digitale crisis. Dit alles zal leiden tot een sterker Nederland en een veiliger Europa dat meer op eigen benen kan staan, ook in het cyberdomein.

Inlichtingen

Inlichtingen zijn essentieel om vooruit te kunnen kijken en om goede politiek-strategische keuzes te maken. Ze kunnen voor militairen in het veld het verschil maken tussen leven en dood. Het kabinet investeert ook het komende jaar in het benutten van de technologische mogelijkheden om de Nederlandse inlichtingenpositie verder te versterken. Om informatiegestuurd optreden beter mogelijk te maken wordt er bij de MIVD en bij de krijgsmacht geïnvesteerd in de versterking van de capaciteit om inlichtingen te verzamelen en verwerken. Inlichtingenprocessen worden meer datagedreven ingericht: beschikbare data moeten *real time* kunnen leiden tot betrouwbare inlichtingen, die op hun beurt zorgen voor een gezaghebbende informatiepositie. Er wordt verder gebouwd aan een digitale infrastructuur

² Uw Kamer heeft verzocht in de defensiebegroting cyber en space duidelijk te specificeren en uit te werken zodat inzichtelijk wordt welke activiteiten c.q. doelstellingen gesteld worden en welke financiële middelen hiervoor beschikbaar worden gesteld (Kamerstuk 35000 X, nr. 46). Cyber is inmiddels onderdeel van de begroting en komt aan bod in de beleidsagenda, beleidsartikel 7 Defensie Materieel Organisatie en niet-beleidsartikel 10A Apparaat Kerndepartement. Space is nog geen onderdeel van de begroting.

³ Over een periode van vier jaar gaat Defensie meer dan 400 vte aan cyberspecialisten met expertise op verschillende disciplines aantrekken. Deze specialisten worden ook ingezet om de waarborgen omtrent omgang met cyber(inzet) goed te bestendigen. 75 vte is gealloceerd voor de versterking van het Defensie Cyber Commando, de overige vte'n worden defensiebreed verdeeld.

die ervoor moet zorgen dat deze tijdig op alle relevante niveaus binnen de organisatie beschikbaar is. Hierdoor kan Defensie preciezer, sneller en veiliger wereldwijd militaire operaties uitvoeren.

Waar de operationele commando's gebonden zijn aan de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG), opereert de MIVD onder de Wet op de Inlichtingen en Veiligheidsdiensten (Wiv 2017). Binnen beide juridische regimes geldt dat er volle aandacht is voor de bescherming van persoonsgegevens en andere data. Defensie investeert daarom het komende jaar extra in de onderliggende IT om nog zorgvuldiger om te kunnen gaan met deze data.

Voor de MIVD is een effectief wettelijk kader dat aansluit bij de operationele inlichtingenpraktijk essentieel. De evaluatiecommissie Jones-Bos concludeert dat de Wiv 2017 onvoldoende aansluit op de technologische complexiteit en dynamiek van de operationele praktijk van de MIVD. De tijdelijke wet cyberoperaties moet urgente operationele knelpunten oplossen en de diensten in staat stellen sneller en beter hun werk te doen in het cyberdomein, met effectief toezicht. Met de tijdelijke wet worden niet alle knelpunten van de MIVD opgelost. Om de overige knelpunten op te lossen en gevolg te geven aan de aanbevelingen van de evaluatiecommissie Jones-Bos, is een voorstel tot wijziging van de Wiv 2017 in voorbereiding.

Om het inlichtingenonderzoek effectief en efficiënt uit te kunnen voeren zal ook het komende jaar nauw worden samengewerkt met internationale en nationale partners. Daarnaast zal Defensie investeren in het verstevigen van de samenhang tussen de inlichtingencapaciteiten van de krijgsmacht en de MIVD. Daarnaast zal Defensie het komende jaar verder investeren in de inlichtingensamenwerking met de NAVO en EU. In EU-verband zal met name aandacht zijn voor de implementatie van het Strategisch Kompas, waarin de versterking van de *Single Intelligence Analysis Capacity* (SIAC) als prioriteit is aangemerkt. Voor de MIVD is en blijft de AIVD de belangrijkste Nederlandse partner. De doelstelling blijft het komende jaar om de samenwerking verder te verbeteren, teneinde de kwaliteit van de producten van de beide diensten te verhogen.

Counter Hybrid

De veranderende verhoudingen tussen geopolitieke machtsblokken uit zich ook in een 'strijd tussen narratieven'. (Potentiele) tegenstanders verspreiden desinformatie om hun zienswijze te bevorderen en onze samenleving te beïnvloeden over bijvoorbeeld COVID en de oorlog in Oekraïne. Nederland zet hier als onderdeel van de NAVO en de EU een duidelijk eigen verhaal tegenover gebaseerd op onze liberale democratische waarden. De NAVO kent daarbij van oudsher een belangrijke rol toe aan Strategische Communicatie (StratCom). Om deze capaciteit bij Defensie te versterken en te professionaliseren wordt bij het Defensie Operatiecentrum in 2023 een Strategische Communicatie (StratCom⁴) entiteit opgericht. Deze entiteit

⁴ Strategische communicatie omvat meerdere elementen van publieke diplomatie, politieke marketing, overtuiging, internationale betrekkingen tot militaire strategie en vele anderen. Strategische communicatie is een holistische benadering van communicatie, gebaseerd op waarden en belangen, die alles omvat wat een actor doet om doelstellingen te bereiken, in een betwiste omgeving. Defensie concentreert zich daarbij niet alleen maar op lokale kwesties op de korte termijn met één dimensie, maar denkt juist ook na over de lange termijn, complexe oplossingen en effectieve manieren om zo grote belangrijke vraagstukken te beïnvloeden in een zeer competitieve omgeving. Zo ontstaat een permanente staat van wendbaarheid, waarbij we trouw blijven bij onze eigen waarden als Defensie.

draagt binnen de daarvoor geldende wettelijke kaders en procedures bij aan een beter begrip van wat er gaande is in de informatieomgeving, ook in een hybride context. Dit is essentieel voor de ondersteuning van militaire missie en inzet. Verder start TNO in 2023 een meerjarige vervolgopdracht van Defensie om huidige en toekomstige hybride dreigingen in kaart te brengen, zodat Defensie daarop beter kan anticiperen. Ten slotte plaatst Defensie een expert bij het Europese Hybrid Centre of Excellence in Helsinki.

Multidomein optreden

Multi-domein optreden (MDO) wordt in het westerse militaire denken beschouwd als een antwoord op de hedendaagse dreigingen die zich manifesteren. Het dreigingsbeeld laat zien dat conflicten zich gelijktijdig in verschillende domeinen kunnen afspelen: niet alleen op het land, in de lucht en op zee, tegenwoordig ook in de ruimte en in het cyberdomein. Om deze dreigingen vroeg en in samenhang te kunnen onderkennen en vervolgens het hoofd te kunnen bieden, is het nodig om gelijktijdig in de vijf verschillende domeinen gesynchroniseerd op te treden. In de kern draait MDO om het orkestreren en integreren van verschillende activiteiten van de domeinen, waarbij we simultaan effecten willen creëren in zowel de fysieke, virtuele en cognitieve omgeving. Het uiteindelijke doel is de beïnvloeding van de wil van een potentiële tegenstander. Dit samenspel tussen de domeinen land, lucht, zee, cyber en ruimte moet meer opleveren dan de som van de individuele activiteiten: MDO moet synergie bewerkstelligen. Defensie moet in staat zijn om domein specifieke capaciteiten en activiteiten gelijktijdig en gesynchroniseerd aan te wenden, in nationaal en internationaal verband en geïntegreerd met andere instrumenten van macht. Domeinspecifieke capaciteiten en activiteiten moeten zowel in *joint, inter-agency, multinational en public* (JIMP) verband worden toegepast, veilig verbonden zijn en elkaar kunnen versterken. Interoperabiliteit en connectiviteit is randvoorwaardelijk om MDO toe te kunnen passen.

Daarom investeert Defensie de komende jaren in interoperabiliteit: systemen en eenheden moeten met elkaar kunnen communiceren en samenwerken, zowel binnen Defensie als met partners. De IT-infrastructuur wordt gemoderniseerd. Daarom worden in 2023 weer stappen gezet met het programma Grensverleggende IT (GrIT). Ook zet Defensie in 2023 stappen die ertoe moeten leiden dat informatie beter, sneller en veiliger kan worden uitgewisseld (intern en met partners) en worden de koppelingsmogelijkheden met partners vergroot. Bovendien wordt het Defensie Operatiecentrum versterkt en ingericht als permanent operationeel hoofdkwartier om multi-domein operaties in een hybride context beter aan te kunnen sturen.

KPI-tabel

Figuur 5

KPI	Verwachting 2023	Score t.o.v. 2022	Realisatie 2021	Norm
Financiën				
1	Uitgaven aan Defensie als percentage BBP	1,66% 	 1,36%	2% BBP
2	Uitgaven aan Research & Technology	1,28%	 1,28%	2% van de Defensiebegroting (EDA-norm)
Veiligheid				
3	Meldingen van incidenten	Defensie streeft naar zo min mogelijk incidenten en een hoge meldings-bereidheid. 	* Er is een stijging waar te nemen inzake de geregistreerde meldingen voorval met ernstcategorie 3 van 13,68% en een lichte daling bij de ernstcategorie 4 van 2,13% t.o.v. 2020.	Er is een positieve trend in incidenten en meldingen ten aanzien van veiligheid.
Personeel				
4	Vulling	Militair: 84% Burger: 100% 	 Militair: 79,9% Burger: 105,2%	Militair: 90% Burger: 100%
Voorzien-in materieel				
5	Investeringsquote** als indicator voor de instroom van (nieuw) materieel	26,2% over 2019 t/m 2023 	 21,9% over de jaren 2017-2021	Minimaal 20% van de defensiebegroting

* Ten aanzien van veiligheid is geen verwachting te geven van de verwachte score op meldingen van incidenten omdat deze meldingen zich niet laten voorspellen.

** De investeringsquote betreft een vijfjaarlijks voortschrijdend gemiddelde. De stijging van deze investeringsquote draagt bij aan de doelstelling van Defensie om minder arbeidsintensief te werken.

- Positieve trend
- Negatieve trend
- Gelijke trend

Bovenstaande KPI's zijn voor het eerst opgenomen in de begroting 2020. Deze KPI's zijn eind 2018 in overleg met de Tweede Kamer tot stand gekomen. Op dit moment wordt bezien met welke (openbare) KPI's Defensie in de begroting en in het jaarverslag beter inzicht kan geven in, respectievelijk verantwoording kan afleggen over, de beoogde en bereikte resultaten. Defensie hecht er namelijk veel waarde aan dat de doelmatigheid van

uitgaven en de voortgang die de komende jaren geboekt wordt, transparant met uw Kamer wordt gedeeld. Het voorstel dat wordt ontwikkeld zal aan de Tweede Kamer worden voorgelegd voordat de KPI's worden vastgesteld en in de begroting en in het jaarverslag zullen worden opgenomen.

2.2 Belangrijkste beleidsmatige mutaties

Tabel 1 Belangrijkste beleidsmatige mutaties						
	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Standen ontwerpbegroting 2022	12.723,6	12.448,6	12.314,3	12.229,4	12.022,5	11.953,5
<i>Belangrijkste mutaties</i>						
1. Mutaties 1^e suppletoire begroting 2022	1.259,6	2.087,2	3.282,8	3.456,8	3.442,5	3.438,5
1.a Overheveling AP Coalitieakkoord intensivering	335,0	1.790,0	2.810,0	2.805,0	2.835,0	2.835,0
1.b Overheveling AP digitale veiligheid	46,0					
1.c Overboeking CA middelen MIVD	17,2	35,8	71,7	71,7	71,7	86,0
1.d Loonbijstelling Defensie	161,1	160,8	160,0	159,3	159,0	158,4
1.e Prijsbijstelling Defensie	265,1	256,1	255,2	253,3	242,4	239,9
1.f Prijsbijstelling DMF	55,0	54,8	53,5	53,0	53,4	53,8
1.g Valuta compensatie	50,8	72,1	89,0	109,0	75,5	59,8
1.h Eindejaarsmarge Defensie	142,6					
1.i Eindejaarsmarge BIV	62,9					
1.j Eindejaarsmarge Srebrenica	15,8					
1.k Levering militaire goederen Oekraïne	73,0					
1.l Interdepartementale Budgetoverhevelingen	45,5	4,4	4,3	4,7	4,7	4,7
1.m Overige mutaties 1 ^e supp.begroting en extrapolatie	- 10,4	- 286,8	- 160,9	0,8	0,8	0,8
2. Mutaties 1^e incidentele suppletoire begroting	8,8	287,6	161,7			
3. Mutaties 2^e incidentele suppletoire begroting		19,0	93,2	235,1	382,1	359,1
Mutaties begroting 2023	- 1062,4	196,2	1945,8	2172,1	2457,6	2027,0
4. Interdepartementale budgetoverhevelingen	- 2,8	21,7	21,3	23,0	28,5	35,0
5. Uitgaven t.b.v. Oekraïne	8,6	18,2	22,4	225,7	174,8	0,0
6. Arbeidsvoorwaarden defensie aanvullende post	8,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
7. Kasschuif instandhouding materieel	- 150,0	0,0	0,0	0,0	125,5	24,5
8. Kasschuif 2022 investeringen	- 417,0	36,0	42,0	44,0	274,0	21,0
9. Kasschuif arbeidsvoorwaarden	- 189,0	56,0	17,1	17,8	37,3	60,8
10. 2-miljard pakket	0,0	381,0	1606,8	1764,9	1617,9	1640,9
Overige mutaties	- 320,2	- 316,7	236,1	96,7	199,6	244,8
Standen ontwerpbegroting 2023	12.930,7	15.038,7	17.797,8	18.093,4	18.304,6	17.777,8

Toelichting

1. Mutaties 1e suppletoire begroting 2022

Met de 1e suppletoire begroting 2022 zijn o.a. de prijsbijstelling en de doorwerking van de eindejaarsmarge 2021 toegevoegd aan de begroting.

2. *Mutaties 1e incidentele suppletoire begroting*
Middels de 1e incidentele suppletoire begroting is € 458 miljoen budget toegevoegd. Dit budget maakt deel uit van het budget dat in het coalitieakkoord voor Defensie is opgenomen. Vanwege de toegelichte urgentie (bestellen munitie) is dit budget versneld toegevoegd aan het DMF.
3. *Mutaties 2e incidentele suppletoire begroting*
Middels de 2e incidentele suppletoire begroting is € 1.088 miljoen budget toegevoegd. Dit budget maakt deel uit van het budget dat in het coalitieakkoord voor Defensie is opgenomen. Vanwege de toegelichte urgentie (bestelling van zes F-35 toestellen en vier extra MQ-9 toestellen) is dit budget versneld toegevoegd aan het DMF.
4. *Interdepartementale budgetoverhevelingen*
Vanuit diverse ministeries is budget naar Defensie overgeheveld voor het uitvoeren van activiteiten en vice versa. Per saldo stijgt de begroting van Defensie met € 21,7 miljoen voor 2023. Een volledig overzicht van de interdepartementale budgetoverhevelingen is in de verdiepingsbijlage opgenomen.
5. *Uitgaven ten behoeve van Oekraïne*
Uitgaven ten behoeve van Oekraïne voor vervanging van geleverde militaire goederen.
6. *Arbeidsvoorwaarden Defensie aanvullende post*
Toevoeging budget voor het arbeidsvoorwaardenpakket van Defensie vanuit de aanvullende post van het ministerie van Financiën.
7. *Kasschuif instandhouding materieel*
Naar verwachting worden in 2022 niet alle instandhoudingsuitgaven gerealiseerd. Van deze middelen wordt € 150 miljoen doorgeschoven naar 2026 en 2027.
8. *Kasschuif investeringen 2022*
Naar verwachting worden in 2022 niet alle investeringsuitgaven gerealiseerd. Leveringen van wapensystemen gaan nu veel trager dan daarvoor. Uiteindelijk zal de productiecapaciteit van de bedrijven in deze sector groeien, maar dat zal enige tijd in beslag nemen. Derhalve wordt dit budget naar 2027 doorgeschoven.
9. *Kasschuif modernisering arbeidsvoorwaarden*
Voor de arbeidsvoorwaardenonderhandelingen 2021 en verder had Defensie budget beschikbaar. Onderdeel hiervan was de reguliere loonbijstelling van 2021, 2022 en 2023 en € 500 miljoen structureel dat uit het coalitieakkoord beschikbaar is gesteld voor modernisering arbeidsvoorwaarden. Defensie en de vakcentrales hebben op 7 juli 2022 een arbeidsvoorwaardenakkoord bereikt over de jaren 2021, 2022 en 2023. Inmiddels zijn veel maatregelen uit het arbeidsvoorwaardenakkoord tot uitbetaling gekomen aan het personeel. Om de uitgaven in het juiste ritme te plaatsen wordt een deel van de arbeidsvoorwaarden middelen doorgeschoven naar latere jaren.
10. *2-miljard pakket*
Met de besluitvorming over de Voorjaarsnota 2022 heeft het kabinet besloten om aanvullend te investeren in Defensie. Het kabinet geeft hiermee invulling aan de motie Sjoerdsma c.s., waarin onder andere wordt verzocht om nog tijdens deze kabinetsperiode extra in Defensie te investeren. Het kabinet verhoogt de defensieuitgaven structureel met € 2 miljard. Als onderdeel hiervan worden bestaande Rijksuitgaven voor 200 miljoen euro structureel als defensieuitgaven toegerekend aan de NAVO-norm, in aanvulling op de huidige toerekening. Met het aanvullend budget en de toerekening voldoet Nederland in 2024-2025

aan de NAVO-norm van 2%. Na 2025 zakt dit percentage terug tot onder de norm van 2%. Het aanvullend budget is samen met het budget uit het coalitieakkoord verwerkt in de Defensienota.

2.3 Overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven

Tabel 2 Overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven (bedragen x1000)				
Art. Nr.	Naam artikel	Juridisch verplicht	Niet-juridisch verplichte uitgaven	Bestemming van de niet-juridisch verplichte uitgaven
1	Inzet	232.925	38.007	194.918
		16%	84%	De aard van dit artikel maakt dat een groot deel nog niet-juridisch verplicht is. Het betreft de voorziening HGIS voor het aangaan van nieuwe missies en verlengen van bestaande missies
2	Koninklijke Marine	1.017.361	824.005	193.356
		81%	19%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (oefenvaardagen, operationele zaken) en overige personele en materiële exploitatie.
3	Koninklijke Landmacht	1.696.487	1.328.233	368.254
		78%	22%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (het inhuren van oefen- en schietterreinen, operationele zaken) en overige personele en materiële exploitatie
4	Koninklijke Luchtmacht	778.887	600.393	178.494
		77%	23%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (het inhuren van oefen- en schietterreinen, operationele zaken) en overige personele en materiële exploitatie.
5	Koninklijke Marechaussee	614.826	482.958	131.868
		79%	21%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor de overige personele en materiële exploitatie voor alle districten van de KMar.
7	Defensie Materieel Organisatie	672.061	470.453	201.608
		70%	30%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor operationele zaken (brandstof) en overige personele en materiële exploitatie
8	Defensie Ondersteuningscommando	1.338.383	763.046	575.337
		57%	43%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor energie en water en de overige personele en materiële exploitatie (opleidingen, werving en selectie, ondersteuning personeel op buitenlandse posten, sociaal beleidskader).
9	Algemeen	187.215	4.231	182.984
				Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor bijdragen aan kennisinstituten, (inter)nationale organisaties en schadevergoedingen.

2.4 Strategische Evaluatie Agenda

Inleiding

Elke minister is op basis van de Comptabiliteitswet 2016 verantwoordelijk voor het periodiek onderzoeken van de doeltreffendheid en doelmatigheid van het gevoerde beleid. Hiervoor maken alle departementen sinds 2021 gebruik van de Strategische Evaluatieagenda (SEA), die jaarlijks in de begroting met Prinsjesdag verschijnt.

Met de investeringen van dit kabinet gaat Defensie de komende jaren grote stappen zetten naar een toekomstgerichte organisatie. De Defensienota 2022 schetst een samenhangend beeld van deze investeringen en is leidend voor de inrichting, samenstelling en toerusting van de krijgsmacht.⁵

Een adequaat rapportage- en evaluatiemechanisme stelt Defensie in staat om te monitoren of de doelen uit de Defensienota worden gehaald, om gericht bij te sturen, maar ook om politieke verantwoording af te leggen. De thematische indeling van de SEA is daarom in 2022 overeenkomstig

⁵ BS2022011830

de inhoud van de nieuwe Defensienota gewijzigd. Dit betekent dat voor elke actielijn uit de Defensienota een thema op de SEA is geplaatst. Dat zijn de zes thema's:

- Krachtige ondersteuning;
- Een goede werkgever, verbonden met de samenleving;
- Versterken van specialismen;
- Meer Europese samenwerking;
- Innoverend vermogen en nieuwe domeinen;
- Informatiegestuurd werken en optreden.

Conform de Regeling Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) wordt per SEA-thema zo goed als mogelijk vermeld op welke begrotingsartikelen het thema betrekking heeft. De begroting van Defensie is echter niet ingedeeld op basis van beleidsthema's, zoals bij veel andere ministeries het geval is, maar op organisatiedelen. Elk SEA-thema heeft daardoor betrekking op alle begrotingsartikelen.

In bijlage 7.5 zijn de zes hoofdthema's van de SEA nader uitgewerkt. Tevens wordt in bijlage 7.5 een korte toelichting per evaluatie gegeven. De SEA bestaat daarmee uit twee onderdelen: (1) een tabel met agendering van evaluaties en onderzoeken in de beleidsagenda en (2) een nadere uitwerking per SEA-thema in de bijlage van de begroting.

Voor een uitgebreide toelichting op de SEA-thema's kan de Defensienota 2022 worden geraadpleegd. Klik [hier](#) om de Defensienota 2022 te downloaden.

Onderzoeken en evaluaties per thema

Thema 1. Krachtige ondersteuning

Door te investeren in de ondersteuning van gevechtseenheden (combat support en combat service support) en inzetvoorraden kan Defensie sneller, vaker en langer optreden. Defensie gaat meer en vaker oefenen in meerdere domeinen en met internationale partners. Met de onderzoeken en evaluaties die onder thema 1 'Krachtige ondersteuning' worden geagendeerd, verzamelt Defensie kennis en inzichten op het gebied van training, ondersteuning van gevechtseenheden, vergroten van de voorraden, samenwerking, nationale taken en/of ondersteuning aan civiele autoriteiten.

Tabel 3 Thema 1. Krachtige ondersteuning

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Relevante (kamer)stukken
Actielijn 1 Defensienota «Krachtige ondersteuning»	Periodieke rapportage	n.t.b.	
CMX'22 / Resilient Lion '22	Ex-post evaluatie	2022	
Flag Officer Sea Training (FOST)	Ex-durante evaluatie	2024	

Thema 2. Een goede werkgever, verbonden met de samenleving

Defensiepersoneel verdient een goede beloning, de mogelijkheid om zich te ontwikkelen en een veilige werkomgeving. Defensie investeert daarom in arbeidsvoorwaarden, in modern personeelsbeleid en in gezonde bedrijfsvoering en werkomgeving. Daar hoort ook bij dat het vastgoed wordt aangepakt. Met de onderzoeken en evaluaties die onder thema 2. 'Een goede werkgever, verbonden met de samenleving' worden geagendeerd, verzamelt Defensie kennis en inzichten op het gebied van personeel, veiligheid, vastgoed en/of duurzaamheid.

Tabel 4 Thema 2. Een goede werkgever, verbonden met de samenleving

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Relevante (kamer)stukken
Actielijn 2 Defensienota: «Een goede werkgever, verbonden met de samenleving»	Periodieke rapportage	n.t.b.	
PvA Veiligheid	Ex-durante evaluatie	2022	Download het PvA hier
Barrières uitzenden vrouwelijke militairen	Ex-durante / ex-post evaluatie	2022	
Militaire gezondheidszorg	Beleidsdoorlichting	2022	Download de opzet en vraagstelling hier
DEOS	Ex-durante evaluatie	2022	Kamerstuk 33 763, nr. 152
Etnische diversiteit	Meting	2023	
PARESTO	Doorlichting agentschap	2023	Download de vorige doorlichting hier
Diversiteitsbeleid	Ex-durante evaluatie	2023	Download het vorige onderzoek hier
Aansturing vastgoedbeheer	Kwalitatief onderzoek	2024	Kamerstuk 34 919, nr. 91
Integraal risicomanagement	Ex-durante evaluatie	2027	

Thema 3. Versterken van specialismen

Defensie investeert gericht in een aantal capaciteiten en kwaliteiten waar we van grote meerwaarde zijn. Daarmee vergroot Defensie de gevechtskracht en effectiviteit van inzet. De krijgsmacht werkt ten aanzien van deze specialismen nauw samen met onze bondgenoten. Hiermee levert Defensie een belangrijke bijdrage aan de veiligheid van Europa. Met de onderzoeken en evaluaties die onder thema 3. ‘Versterken van specialismen’ worden geagendeerd, verzamelt Defensie kennis en inzichten op het gebied van extra capaciteiten, samenwerking met partners en bondgenoten, het materieelproces en/of duurzaam materieel.

Tabel 5 Thema 3. Versterken van specialismen

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Relevante (kamer)stukken
Actielijn 3 Defensienota: «Versterken van specialismen»	Periodieke rapportage	n.t.b.	
Defensiematerieelfonds	Ex-durante evaluatie	2027	Raadpleeg de Wet defensiematerieel-begrotingsfonds hier

Thema 4. Meer Europese samenwerking

Samenwerking is essentieel om onze veiligheid te waarborgen. We zijn sterker als we samenwerken met partners, multilateraal en bilateraal. Nederland zal hierin een voortrekkersrol vervullen. De NAVO is de hoeksteen van onze collectieve verdediging. Een sterker Europa op het gebied van gemeenschappelijke veiligheid en Defensie betekent ook een sterkere NAVO. Met de onderzoeken en evaluaties die onder thema 4. ‘Meer Europese samenwerking’ worden geagendeerd, verzamelt Defensie kennis en inzichten op het gebied van de versterking van de samenwerking in NAVO- en Europees-verband en de overige multi- en bilaterale samenwerking.

Tabel 6 Thema 4. Meer Europese samenwerking

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Relevante (kamer)stukken
Actielijn 4 Defensienota: «Meer Europese samenwerking»	Periodieke rapportage	n.t.b.	

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Relevante (kamer)stukken
Benutten EU-instrumenten capaciteitsontwikkeling	Ex-durante	2023	
NL-DEU samenwerkingsverbanden	Ex-post evaluatie	2023	
Europees Defensiefonds	Ex-durante	2024/2025	

Thema 5. Innoverend vermogen en nieuwe domeinen

Als technologische ontwikkelingen zo snel gaan als nu, is stilstand achteruitgang. Daarom blijft Defensie vooroplopen in onderzoek en ontwikkeling, en in de verkenning van nieuwe domeinen. Zulke innovatie levert vaak kansen op voor Nederlandse kennisinstellingen en bedrijven in andere sectoren. Met de onderzoeken en evaluaties die onder thema 5. 'Innoverend vermogen en nieuwe domeinen' worden geagendeerd, verzamelt Defensie kennis en inzichten op het gebied van samenwerkingsverbanden, kennis- en technologieontwikkeling, innovatie, het ruimedomein en/of arbeidsex-tensiever werken.

Tabel 7 Thema 5. Innoverend vermogen en nieuwe domeinen

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Relevante (kamer)stukken
Actielijn 5 Defensienota: «Innoverend vermogen en nieuwe domeinen»	Periodieke rapportage	n.t.b.	

Thema 6. Informatiegestuurd werken en optreden

Betere toegang tot, en gebruik van data en informatie leidt tot betere besluiten en vergroot de effectiviteit van onze operaties in alle domeinen (inclusief het cyberdomein). Daartoe investeert Defensie naast een robuuste IT infrastructuur in verdere integratie en versterking van sensor-, wapen- en commandovoeringssystemen, capaciteiten om informatie sneller en beter te kunnen verwerken en defensieve en offensieve middelen in de informatieomgeving. Informatiegestuurd optreden vindt plaats binnen de geldende juridische kaders. Bovendien stelt het verbeteren van de informatiehuis-houding de krijgsmacht in staat transparanter te zijn. Met de onderzoeken en evaluaties die onder thema 6. 'Informatiegestuurd werken en optreden' worden geagendeerd, verzamelt Defensie kennis en inzichten op het gebied van commandovoering, inlichtingen, multidomein optreden, cybercapaciteiten en/of samenwerking met (inter)nationale veiligheidspartners.

Tabel 8 Thema 6. Informatiegestuurd werken en optreden

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Relevante (kamer)stukken
Actielijn 6 Defensienota: «Informatiegestuurd werken en optreden»	Periodieke rapportage	n.t.b.	
IGO KMar	Beleidsdoorlichting	2022	Kamerstuk 31 516, nr. 31 en 33
LIMC	Ex-post onderzoek	2022	Download het instellingsbesluit hier

Missies en operaties

Nederland neemt deel aan diversie (militaire) missies. Het gaat om verschillende typen missies, waaronder vredesmissies, crisibehersingsoperaties, *enhanced forward presence*, snel inzetbare reactiemachten van de NAVO en de EU, trainingsmissies en militaire assistentie, nationale operaties en humanitaire operaties. De Nederlandse inzet richt zich primair op gebieden waar de Nederlandse veiligheid en belangen in het geding zijn. De inzet van de krijgsmacht in missies maakt doorgaans deel uit van een geïntegreerde aanpak.

Met de evaluaties van missies verzamelt Defensie kennis over alle SEA-thema's. De missie-onderzoeken en -evaluaties worden derhalve in een separate tabel op de SEA geplaatst.

Tabel 9 Missies en operaties			
Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Relevante (kamer)stukken
MINUSMA	Ex-post evaluatie	2022	Download de onderzoeksopzet hier
C130 MINUSMA	Ex-post evaluatie		Download de jaarlijkse voortgangsrapportage kleine missiebijdragen 2021 hier
Resolute Support Mission	Ex-post evaluatie	2023	Download de onderzoeksopzet hier
Wapeninzet Hawija	Ex-post evaluatie		Kamerstuk 27925, nr. 753 en 754
Crisisaanpak inzake Afghanistan	Ex-post evaluatie		Kamerstuk 27925, nr. 892
20 jaar Nederlandse inzet in Afghanistan	Ex-post onderzoek	2025/2026	Kamerstuk 27925, nr. 885

Voor een toelichting per evaluatie zie bijlage 7.5: Uitwerking Strategische Evaluatieagenda.

Klik [hier](#) om het jaarverslag 2021 van het Ministerie van Defensie te downloaden, met in bijlage 2 een overzicht van afgerond evaluatie- en overig onderzoek.

Een interactieve weergave van de SEA is beschikbaar op www.rijksfinancien.nl.

2.5 Overzicht risicoregelingen

Defensie kent één openstaande garantie. Dit betreft een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekeraarheid van personeel. De looptijd is onbepaald en er is geen gegarandeerd bedrag vastgesteld. De overeenkomst regelt de verhouding tussen het Ministerie van Defensie en de Vereniging met als doel de belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden als gevolg van uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen, gekoppeld aan de financiering van een woning, weg te nemen.

3. Beleidsartikelen

3.1 Artikel 1 Inzet

A. Algemene doelstelling

Defensie beschermt wat ons dierbaar is. Die opdracht is een afgeleide van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden en de Grondwet. Deze leidt tot drie hoofdtaken:

1. Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief het Caribisch deel van het Koninkrijk.
2. Bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit.
3. Ondersteuning (onder alle omstandigheden) van de civiele autoriteiten bij de handhaving van de openbare orde, de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, de bestrijding van rampen en incidenten en de beheersing van crises, zowel nationaal als internationaal.

Alle drie de hoofdtaken vergen meer inzet vanwege de toegenomen instabiliteit in de wereld. Om deze taken te kunnen uitvoeren stelt Defensie militaire eenheden gereed die daarvoor kunnen worden ingezet.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen en daadwerkelijk inzetten van eenheden om de veiligheid van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied te handhaven. Verder is de Minister in samenwerking met bondgenoten verantwoordelijk voor de uitvoering van bijdragen aan missies voor conflictpreventie, crisisbeheersing en vredesopbouw, wereldwijd. Het Koninkrijk der Nederlanden draagt daarmee bij aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. De eenheden kunnen ook worden ingezet voor nationale taken en het verlenen van (internationale) noodhulp.

Onder Beleidsartikel 1 Inzet wordt een overzicht geboden van de inzet van de krijgsmacht. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan common funded NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel is daartoe uitgebreid met een niet-financieel overzicht voor de structurele inzet voor nationale en koninkrijkstaken, bijvoorbeeld door de KMar en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD). In Beleidsartikel 1 is ook de begroting opgenomen van de additionele uitgaven voor inzet onder verantwoordelijkheid van de Commandant der Strijdkrachten. In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering begroot voor marine, landmacht, luchtmacht, de marechaussee en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1.

C. Beleidswijzigingen

Besloten is tot deelname aan dan wel verlenging, uitbreiding of beëindiging van de Nederlandse militaire bijdragen aan de volgende missies en operaties:

- *Enhanced Forward Presence* (Litouwen): verlenging tot en met 31 december 2024;
- Brede veiligheidsinzet in Irak: verlenging tot en met 31 juli 2025;

- United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA): de lopende bijdrage is verlengd tot en met 31 december 2022;
- *EUTM Mali*: de lopende bijdrage is verlengd tot en met 31 december 2022;
- *TAKUBA*: de lopende bijdrage is verlengd tot en met 31 december 2022;
- *EULPC*: de lopende bijdrage is verlengd tot en met 31 juli 2025;
- *USSC*: de lopende bijdrage wordt verlengd tot en met 31 juli 2025;
- *EUNAVFOR* (Atalanta): de lopende bijdrage is verlengd tot en met 31 juli 2023;
- *EMASOH*: de lopende bijdrage is verlengd tot en met 31 juli 2023;
- *Partnership for Actions in Western Africa* (PAWA): de deelname met twee stafofficieren is gepauzeerd;
- *EUNAVFOR MED* (Irini): de bijdrage wordt beëindigd. De datum wordt in overleg met de EU vastgesteld;
- *EUBAM* (Rafah) (stand-by): de bijdrage is beëindigd;
- *EULPC* (Libië). De lopende bijdrage is verlengd tot en met 31 juli 2025.

NAVO-bondgenoten besloten in de periode voor en na de illegale Russische invasie van Oekraïne tot aanvullende maatregelen om het NAVO-verdragsgebied te beschermen, Rusland af te schrikken en bondgenoten bij te staan. Als onderdeel van dit pakket aan maatregelen zijn extra eenheden aan de oostflank van het verdragsgebied ontplooid. Nederland heeft hier als NAVO-bondgenoot een actieve bijdrage aan geleverd:

Battle Group Roemenië: Nederland levert voor in beginsel een jaar een bijdrage aan de door Frankrijk geleide *Battle Group* in Roemenië. Dit betreft een gevechtscompagnie van de 11 Luchtmobiele Brigade van circa 100 personen, aangevuld met ondersteunende eenheden. Hierdoor bestaat elke rotatie in totaal uit ongeveer 150 personen. De eerste rotatie van de gevechtscompagnie is in augustus 2022 naar Roemenië vertrokken. Nederland levert tevens van 23 juni tot en met oktober 2022 een geniet-aakteam van maximaal 85 personen aan de Frans geleide geniet-aakgroep.

Multinational Air Missile Defence Task Force (Slowakije): Nederland levert in de periode april – oktober 2022 een bijdrage aan de door Duitsland geleide *Multinational Air Missile Defence Task Force* (MAMDTF) in Slowakije. Nederland brengt één van de drie Patrioteenheden in en Duitsland de overige twee. Ontplooiing van de Nederlandse Patriot-eenheden vergt de inzet van ongeveer 150 Nederlandse militairen. De inzet vindt plaats in de omgeving van de luchtmachbasis in Sliac, in Centraal-Slowakije, onder aansturing van de NAVO.

F-35's in Bulgarije: Nederland heeft in de periode april-mei 2022 met vier F-35's bijgedragen aan de bescherming van het NAVO-luchtruim vanuit Bulgarije. De F-35's hebben *Quick Reaction Alert*-taken uitgevoerd om onbekende vliegtuigen boven het NAVO-verdragsgebied te onderscheppen.

Forensisch- en Opsporingsteam (Oekraïne): in mei 2022 heeft de Koninklijke Marechaussee een Forensisch- en Opsporingsteam (FO) ingezet in Oekraïne onder de vlag van het International Strafhof (ICC). De taak van het team was om bewijs te verzamelen dat bruikbaar is voor onderzoek naar oorlogsmisdrijven en in strafrechtelijke procedures. Het kabinet verkent de mogelijkheden om hier een vervolg aan te geven.

De inzet van Defensie in 2023 zal gezien de veranderende veiligheidssituatie in de wereld afhankelijk zijn van eerder in de beleidsagenda vermelde geopolitieke ontwikkelingen.

In VN-verband zal Nederland daarnaast bijdragen blijven leveren aan VN-missies in het Midden-Oosten. De mandaten voor UNTSO en UNIFIL zijn verlengd tot en met 31 juli 2025. De bijdrage aan UNDOF wordt beëindigd. Een datum hiervoor wordt in overleg met de VN vastgesteld.

Defensie blijft ten slotte *Vessel Protection Detachments* (VPD's) inzetten ter bescherming van de koopvaardij. Dit wordt begroot en verantwoord onder overige inzet.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 10 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 1 Inzet (bedragen x € 1.000)							
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	137.128	271.442	205.446	211.859	416.108	436.553	219.662
Uitgaven	165.232	299.191	232.925	239.338	443.587	474.032	219.662
% Juridisch verplicht			16%				
% Bestuurlijk gebonden							
% Beleidsmatig gereserveerd			84%				
% Bog niet ingevuld / vrij te besteden							
Opdrachten	165.232	299.191	232.925	239.338	443.587	474.032	219.662
- Internationale Inzet (BIV)	149.442	287.832	214.973	221.385	425.634	456.079	201.710
- Financiering nationale inzet krijgsmacht	5.376	7.137	3.511	3.512	3.512	3.512	3.511
- Overige inzet	10.414	4.222	14.441	14.441	14.441	14.441	14.441
Programma ontvangsten	6.739	2.907	2.907	2.907	2.907	52.907	2.907
- Internationale Inzet (BIV)	5.476	1.407	1.407	1.407	1.407	51.407	1.407
- Financiering nationale inzet krijgsmacht	363						
- Overige inzet	900	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op de uitgaven voor levering van goederen en/of diensten van de lopende missies. Voor 2023 is 17% juridisch verplicht. De voorziening voor de verwachte verlenging van de huidige missies of voor nieuwe missies is juridisch gezien nog niet verplicht.

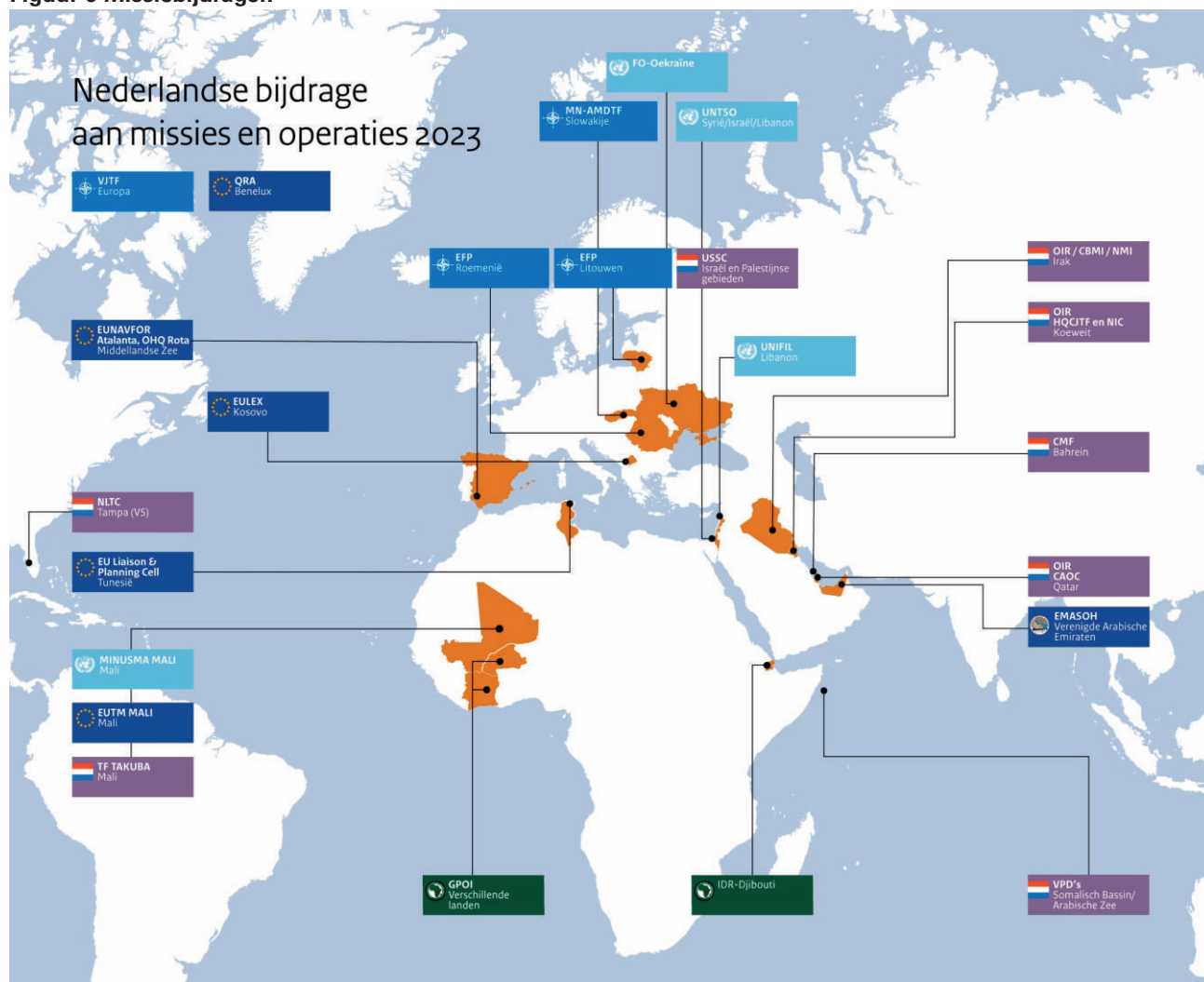
E. Toelichting op de financiële instrumenten

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Het financiële instrument «opdrachten» omvat de uitgavencategorieën:

1. Internationale inzet (BIV), zoals crisisbeheersingsoperaties;
2. Financiering nationale inzet krijgsmacht (FNIK);
3. Overige inzet.

Overzicht Missies

Figuur 6 Missiebijdragen

Toelichting uitgaven per missie

Tabel 11 Overzicht Internationale inzet (BIV) (bedragen x € 1000)

	2023	2024	2025	2026	2027
United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)					
Veiligheidsinzet in Irak	10.000				
Enhanced Forward Presence Litouwen (EFP LTU)	36.000				
Enhanced Forward Presence Roemenië (EFP ROU)	19.000				
Missies Algemeen	17.300	4.500	4.500	4.500	
Personeelszorg	3.100	3.100	10.400	10.400	
Contributies	42.000	45.000	46.400	46.700	
Kleinschalige bijdragen aan missies (< € 2,5 miljoen per jaar)	2.960	2.960	2.960	2.960	
Reservering MIVD (BT11)	5.000	5.000	5.000	5.000	50.000
Reservering Dutchbatt III veteranen (BT09)	300	300	300	300	300
Totaal	135.660	60.860	69.560	69.860	50.300

Toelichting per missie

Litouwen (eFP)

De NAVO besloot na de illegale annexatie van de Krim door Rusland in 2014 tot de versterking van de afschrikking- en verdedigingsfunctie van de oostflank. Onderdeel hiervan is de vooruitgeschoven aanwezigheid in de Baltische staten en Polen: *enhanced Forward Presence* (eFP). eFP bestaat op dit moment uit circa 4.600 militairen, verdeeld over een viertal multinationale *Battle Groups*. Nederland neemt sinds 2017 met 270 militairen deel aan de multinationale *Battle Group* in Litouwen en heeft sinds 2022 het mandaat verhoogd naar 350 militairen. De rotaties in 2023 bestaan uit een pantserinfanterie/gemechaniseerde compagnie van de 43^e Gemechaniseerde Brigade. Het gepantserde rupsvoertuig CV90 en de gepantserde wielvoertuigen Boxer en Fennek gaan met de rotatie mee naar Litouwen. Aan deze rotatie is ook de benodigde specialistische capaciteit toegevoegd. Concreet betreft dit onder meer specialisten op het gebied van materieel, munitie, voertuigonderhoud en CBRN- en stafcapaciteit. Deze aanvullende functies helpen de rotaties met het vervullen van de complexer wordende taakuitvoering.

Na de illegale aanval van Rusland op Oekraïne blijft deze eFP-inzet onverminderd van kracht. Het kabinet benadrukt dat eFP in lijn is met de afspraken uit de *NATO Russia Founding Act* uit 1997. In deze akte uit 1997 hebben NAVO-bondgenoten eenzijdig de intentie kenbaar gemaakt om, binnen de op dat moment geldende veiligheidscontext, geen grote gevechtseenheden permanent te stationeren op het grondgebied van de voormalige Warschau-pactlanden. eFP brengt tot uitdrukking dat een schending van het verdragsgebied leidt tot de onmiddellijke betrokkenheid van het bondgenootschap. In het geval van een aanval stuit de tegenstander namelijk niet alleen op de lokale strijdkrachten, maar tevens op een multinationale NAVO-eenheid.

Battlegroup Forward Presence (Roemenië)

Nederland levert van 2 augustus 2022 tot en met 30 juni 2023 een eenheid van compagniesgrootte aan de Frans geleide multinationale bataljonstaakgroep in Roemenië, de zogenaamde *Battlegroup Forward Presence* (BGFP). De bijdrage wordt geleverd door 11 Luchtmobiele Brigade en bestaat uit drie gevechtscompagnieën van 100 personen, aangevuld met ondersteunende eenheden. Hierdoor bestaat elke rotatie in totaal uit ongeveer 150 personen. Er is gekozen voor een schema van vier maanden per rotatie om aan te sluiten bij de Franse contributie die eenzelfde rotatieritme aanhoudt. De Nederlandse rotaties doorlopen, samen met Franse militairen, een gezamenlijk opwerk- en trainingsprogramma. De Nederlandse rotatie is onder meer uitgerust met Mercedes Benz CDI-terreinwagens, SPIKE-antitankwapens en (in ieder geval de eerste rotatie) 81mm mortieren.

Contributies

Nederland draagt met contributies bij aan de gemeenschappelijke uitgaven voor crisisbeheersingsoperaties van de NAVO en de EU. Deze contributies staan los van een eventuele Nederlandse deelname aan een specifieke missie van de NAVO of de EU. Ook de jaarlijkse bijdrage aan de Strategic Airlift Capability (SAC) C-17, gehuisvest op Papa Air Base te Hongarije, is onderdeel van de contributies. Dit is een internationaal samenwerkingsverband van twaalf landen, waaronder tien NAVO-lidstaten, en voorziet in een deel van de Nederlandse behoefte aan strategische airlift.

Kleine bijdragen

In onderstaand overzicht staan de kleinschalige Nederlandse bijdragen met een financiële omvang van minder dan € 2,5 miljoen per jaar. De personele omvang van de bijdragen varieert in tijd gedurende de missie van nul tot de maximale omvang. Over de eventuele verlenging, uitbreiding of beëindiging van diverse kleinschalige bijdragen wordt in het najaar van 2022 een besluit genomen.

Tabel 12 Overzicht kleinschalige bijdragen aan missies in personeel

Overzicht kleine missies	Max personele omvang *
European Union Border Assistance Mission at the Rafah Crossing Point (EUBAM Rafah)*	(3)
European Union ATALANTA (EU ATALANTA)*	3
European Union Naval Force Mediterranean (EU NAVFOR MED)*	3
European Union Trainings Mission in Mali (EUTM Mali)	5
United Nations Disengagement Observer Force (UNDOF)	2
United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL)	1
United Nations Truce Supervision Organisation (UNTSO)	12
Combined Maritime Forces (CMF)	2
Netherlands Liaison Team CENTCOM (NLTC)	2
United States Security Coordinator (USSC)	3
Task Force Takuba	2
EMASOH	4
Air Task Force Middle East (ATF ME)*	8

*personele omvang varieert in tijd gedurende de missie van 0 tot maximale omvang

Opbouw regionale vredeshandhaving capaciteit

Programma's voor regionale vredeshandhaving capaciteit worden door derden (met name door het Ministerie van Buitenlandse Zaken) gefinancierd en mede door Defensie uitgevoerd.

Global Peace Operations Initiative (GPOI)

Het GPOI-samenwerkingsprogramma draagt bij aan de versterking van de capaciteit van Afrikaanse partnerlanden, zodat zij kunnen deelnemen aan multinationale operaties onder leiding van de VN of de Afrikaanse Unie. Nederland zet enkele tientallen militairen in voor verschillende trainingen.

Toelichting op nationale inzet krijgsmacht

Structurele nationale taken

Defensie voert structurele taken uit ten behoeve van civiele overheden. De financiële middelen van deze structurele taken zijn opgenomen in de verschillende begrotingsartikelen van Defensie. Deze structurele taken zijn vastgelegd in wet- of regelgeving, inclusief ministeriële besluiten, maar ook convenanten of arrangementen. Onder de structurele taken vallen de taken van de Koninklijke Marechaussee, de Kustwachten in Nederland en het Caribisch gebied, luchtruimbewaking, de Bijzondere Bijstandseenheden en de Explosievenopruiming.

Militaire bijstand en steunverlening (Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK))

Defensie verleent militaire bijstand voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid en voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Deze inzet wordt bekostigd vanuit dit artikel via de afspraken die zijn gemaakt in het convenant FNIK. Deze bijstand wordt zowel door de

Koninklijke Marechaussee geleverd als door andere eenheden van Defensie. Daarnaast wordt bijstand verleend in geval van een ramp of crisis of in geval van de vrees voor het ontstaan daarvan.

De tabel indicatieve inzet voor 2023 geeft de geprognosticeerde nationale inzet weer, aangezien bijstandsverzoeken niet (altijd) te voorspellen zijn. De inzet van Defensie bij de beveiliging van rechtbanken is daarvan een voorbeeld.

Tabel 13 Indicatieve nationale inzet			
Grondslag/activiteit	Soort	Aantal	Onderdeel
Explosieven opruiming	ruimingen	2200	EODD (FNIK)
Explosieven opruiming Noordzee	ruimingen	55	CZSK
Quick Reaction Alert (onderscheppingen luchtruim)	onderscheppingen	5	CLSK
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde (Politiewet)	aanvragen	115	Alle krijgsmachtonderdelen (FNIK)
Handhaving openbare orde en veiligheid (Politiewet)	aanvragen	35	Alle krijgsmachtonderdelen (FNIK)
Wet Veiligheidsregio	aanvragen	25	Alle krijgsmachtonderdelen (FNIK)
Militaire steunverlening in het openbaar belang	aanvragen	40	Alle krijgsmachtonderdelen (FNIK)
KB 1987 inzet krijgsmacht in Aruba, Curaçao en Sint Maarten - harde bijstand	aanvragen	25	CZSK/CLAS (FNIK)
KB 1987 inzet krijgsmacht in Aruba, Curaçao en Sint Maarten - zachte bijstand	aanvragen	8	CZSK/CLAS
Wet BES	aanvragen	5	CZSK/CLAS (FNIK)

* duikassistentie wordt uitgevoerd binnen bovengenoemde grondslagen of activiteiten

Het *Single National Point of Contact Host Nation Support* (SNPOC HNS) voorziet voor 2023 twee grote doorvoeroperaties van buitenlandse eenheden door Nederland.

Toelichting op ontvangsten

De ontvangsten hebben betrekking op de eventuele vergoedingen van de EU, NAVO, VN en partnerlanden voor de door Nederland geleverde diensten of ingezette personele en materiële middelen. Ook wordt de bijdrage van de reders voor de inzet van VPD's hier geraamd.

3.2 Artikel 2 Koninklijke Marine

A. Algemene doelstelling

De marine levert operationeel gereede maritieme expeditionaire capaciteit (zowel vloot als mariniers) ter verdediging van de nationale territoriale wateren en ter bescherming van de koopvaardij en helpt bij crisisbeheersingsoperaties, humanitaire hulpoperaties en rampen. De marine kan zelfstandig operaties uitvoeren en kan ook samen optreden met de landmacht, luchtmacht, marechaussee en buitenlandse bondgenoten.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de marine alsmede de (mate van) gereedheid van maritieme eenheden. De marine is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van deze eenheden. De marine is inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken, worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de marine gereed gesteld. De in de beleidsagenda genoemde transitie geeft veel mogelijkheden en kansen. Prioritering om versnelling mogelijk te maken, moet nog worden gedaan. Defensie rapporteert hierover aan de Kamer via de Inzetbaarheidsrapportage die twee keer per jaar wordt verzonden (begroting en jaarverslag).

Tevens vormt de marine de beheersorganisatie voor zowel Kustwacht Nederland als de Kustwacht Caribisch Gebied.

Tabel 14 Capaciteiten marine		
Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
MARITIEME TAAKGROEP VAN 5 SCHEPEN De taakgroep voert als geheel gevechtsoperaties uit op zee, projecteert gevechtskracht vanuit zee op land of treedt in delen langdurig op als afschrikking. De taakgroep kan als geheel of in delen ingezet worden voor maritieme veiligheidsoperaties of voor maritieme assistentie.	Maritime Battle Staff (MBS)	Levert commandovoering voor maritieme en amfibische operaties.
	Luchtverdedigings- en Commandofregat (LCF)	Bestrijding van maritieme-, oppervlakte-, lucht- en ruimtedreigingen. Is daarnaast een platform voor commandovoering voor een taakgroep voor maritieme gevechtsoperaties, veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Multipurpose Fregat (MFF)	Levert slagkracht ter bestrijding van oppervlakte / onderwater eenheden voor gevechtsoperaties. Levert een platform voor maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Landing Platform Dock (LPD)	Amfibisch transport voor amfibische gevechtsoperaties, maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Joint Support Ship (JSS)	Verzorgt bevoorradings op of vanuit zee om voortzettingsvermogen voor amfibische of maritieme gevechtsoperaties te vergroten. Of verzorgt maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Onderzeeboot (OZB)	Levert slagkracht ter bestrijding van oppervlakte en onderwater eenheden voor gevechtsoperaties. Verzamelt inlichtingen en is een platform voor speciale operaties.
	Alkmaar Klasse Mijnenbestrijdingsvaartuig (AMBV)	Levert mijnenbestrijdingscapaciteit ten behoeve van maritieme gevechtsoperaties, maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Marine Combat Group (MCG)	Levert eenheden voor amfibische gevechtsoperaties en voor veiligheidsoperaties op zee en op land. Kan worden ingezet voor steunverlening en bijstand.
	Surface Assault & Training Group	Levert amfibische ondersteuning en maritieme beveiligingsteams.
SPECIALE EENHEDEN VOOR SPECIALE OPERATIES EN VOOR TERREURBESTRIJDING	Hydrografische Opnemingsvaartuigen (HOV)	Levert oceanografische inlichtingen en hydrografische survey capaciteit voor civiel / militaire samenwerking.
	C-Squadron	Levert een <i>Special Operations Maritime Task Group</i> (SOMTG) voor geplande (maritieme) speciale operaties (<i>Foreseeable Special Operation</i> (FSO)) en voor incidentele en onverwachte Speciale Operaties met een korte reactietijd (<i>Non-Foreseeable Special Operation</i> (NFSO)).

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
	M-Squadron	Levert maritieme anti-terreur capaciteit in het hoogste geweldsspectrum voor de Unit Interventie Mariniers (UIM) en ter ondersteuning van de Dienst Speciale Interventies .
<i>HARBOUR PROTECTION TEAMS</i>	Duikteam Defensie Duikgroep (DDG)	Voert onderwater operaties uit met drones en duikers ten behoeve van het onderkennen en neutraliseren van dreigingen onderwater.
	Oceangoing Patrol Vessels (OPV)	Levert permanente maritieme militaire presentie en neemt deel aan counter-narcotics-operaties. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Ondersteuningsvaartuig (Zr. Ms. PELIKAAN)	Draagt bij aan tactisch voortzettingsvermogen van de operationele eenheden in het Caribisch deel van het Koninkrijk en levert amfibische transportcapaciteit.
<i>FORWARD PRESENCE IN HET CARIBISCH DEEL VAN HET KONINKRIJK</i>	Mariniers Squadron Carib (MSC)	Aanwezigheid van mariniers voor amfibische inzet en militaire bijstand.
	Bootpeloton Carib	Aanwezigheid van een marinierseenheid voor amfibische ondersteuning en maritieme patrouille.
	Mariniers detachement Sint-Maarten (MARNSDET SXM)	Aanwezigheid van mariniers voor amfibische inzet en militaire bijstand.
	Caribische Militairen (CARMIL)	Aanwezigheid van lokale militairen voor territoriale verdediging en militaire bijstand.

C. Beleidswijzigingen

Opdrachten

Het verder gebruiken van onbemande systemen in combinatie met bemande systemen vergroot de slagvaardigheid. Deze vorm van gedistribueerd optreden biedt een beter antwoord op de toegenomen dreiging.

De Belgische en Nederlandse marine zijn geïntegreerd. Bestaande banden met de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk worden bestendigd. Gedurende de komende jaren zal samenwerking met de Duitse en Franse marine worden uitgebreid. Samenwerking tussen de Kustwachten Nederland en Caribisch gebied leidt tot een verbeterde maritieme *situational understanding*.

Personeel en organisatie

De defensiebrede HR-transitie draagt er aan bij dat de marine beter zicht krijgt op de individuele kwaliteiten van haar personeel. Hierdoor kunnen de personele behoeften en organisatiebelangen beter worden afgestemd. Deze kwaliteitsslag in combinatie met technologische ontwikkelingen aan boord maken het mogelijk dat scheepsbemanningen verder worden verkleind.

Materieel en ondersteuning

Een groot deel van de vloot wordt vervangen en zowel vlooteenheden als marinierseenheden krijgen grotere slagkracht. De vervanging van M-fregatten en onderzeeboten was reeds gepland vanwege het einde van de levensduur. De amfibische transportschepen en patrouilleschepen worden vervangen voor een nieuw type schip. Daarnaast worden de huidige tien hulpvaartuigen uit vijf verschillende scheepsklassen vervangen door een familie van nieuwe schepen.

Het Korps Mariniers krijgt de beschikking over moderne langeafstandsvuursteun, tactische luchtverdedigingswapens en onbemande systemen. De fregatten en onderzeeboten worden uitgerust met langeafstandsraketten. Ook de zelfverdedigingscapaciteit wordt versterkt door bijvoorbeeld Zr.Ms. Karel Doorman uit te rusten luchtdoelraketten en een 76mm-kanon.

Zoals beschreven in de Defensienota 2022 vergroten munitievoorraden, meer reservedelen en inzetvoorraden de inzetbaarheid van de marine verder.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 15 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 2 Koninklijke Marine (bedragen x € 1.000)

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	1.027.350	1.007.193	1.034.161	1.043.775	1.054.031	1.060.961	1.047.519
Uitgaven	826.569	968.793	1.017.361	1.026.975	1.037.231	1.044.161	1.047.519
% Juridisch verplicht			81%				
% bestuurlijk gebonden							
% beleidsmatig gereserveerd			19%				
% nog niet ingevuld/ vrij te besteden							
Opdrachten	44.266	60.208	68.506	68.772	68.838	68.808	68.802
- Gereedstelling	44.266	17.469	17.270	17.517	17.573	17.544	17.538
- Kustwacht NL		40.660	36.741	36.760	36.770	36.769	36.769
- Kustwacht CARIB		2.079	14.495	14.495	14.495	14.495	14.495
Personele uitgaven	766.079	887.662	916.922	924.796	930.822	935.254	936.068
- Eigen personeel	720.472	808.310	846.692	852.215	858.990	863.378	864.196
- Externe inhuur	10.395	9.302	2.276	1.311	1.461	1.601	1.601
- Overige personele exploitatie	35.212	43.269	37.469	37.484	37.353	37.250	37.242
- Kustwacht NL		8.252	7.946	9.168	9.388	9.388	9.388
- Kustwacht CARIB		18.529	22.539	24.618	23.630	23.637	23.641
Materiële uitgaven	16.224	20.923	31.933	33.407	37.571	40.099	42.649
- Overige materiële exploitatie	16.224	19.656	28.200	29.663	33.827	36.356	38.906
- Kustwacht NL		10	40	51	51	50	50
- Kustwacht CARIB		1.257	3.693	3.693	3.693	3.693	3.693
Apparaatsontvangsten	17.682	11.611	10.881	10.881	10.881	10.881	10.881
Kustwacht NL ontvangsten	0	120	120	120	120	120	120
Kustwacht CARIB ontvangsten	0	5.587	4.857	4.857	4.857	4.857	4.857
Kon. Marine ontvangsten	17.682	5.904	5.904	5.904	5.904	5.904	5.904

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de operationele rantsoenen en contracten die zijn aangegaan voor het gereedstellen van de eenheden. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2023 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennisinstituten voor innovatieprojecten.

In totaal is voor 2023 81% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft onder andere operationele zaken,

zoals voeding aan boord van schepen en voeding voor mariniers, de inhuur van oefenterreinen en schietbanen, uitgaven bij havenbezoeken en uitgaven bij lanceringen.

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer, reservisteninzet en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

De uitgaven voor instandhouding zijn ingaande 2021 overgeheveld naar het Defensiematerieelbegrotingsfonds. Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport en voorlichting. Daarnaast worden hier de uitgaven voor restaurant gerelateerde diensten, kennisontwikkeling, technologische ontwikkeling en innovatie, schadevergoedingen en kosten voor betalingsverkeer verantwoord.

Groene Draeck

De Groene Draeck is in 1957 door de Nederlandse bevolking aan toenmalig kroonprinses Beatrix geschonken. De Staat gaf bij deze gelegenheid mede het onderhoud van de Groene Draeck als geschenk. De kosten voor het onderhoud aan de Groene Draeck worden begroot en verantwoord bij het Ministerie van Defensie zolang Prinses Beatrix gebruik maakt van de Groene Draeck. In de planperiode 2021 t/m 2025 is maximaal € 435.000 (5 maal € 87.000) beschikbaar voor onderhoud, waarbij de daadwerkelijke uitgaven kunnen fluctueren over de jaren heen. Er is voor het benodigde meerjarige groot onderhoud inmiddels € 226.275 aan onderhoudskosten gemaakt. Dit meerjarig onderhoud wordt door tussenkomst van de Dienst Koninklijk Huis (DKH) bij een specialistische werf uitgevoerd. Van het totaal beschikbare onderhoudsbudget tot en met 2025 resteert € 208.725. De meerkosten in de planperiode boven de € 435.000 voor het onderhoud aan de Groene Draeck komen voor rekening van de eigenaresse.

Kustwacht Caribisch gebied

De Kustwacht Caribisch gebied is een Koninkrijk organisatie die is belast met de maritieme rechtshandhaving in het Caribische deel van het Koninkrijk. Bestrijding van de handel in drugs, de bestrijding van vuurwapensmokkel en de bestrijding van mensenhandel, mensensmokkel en illegale immigratie hebben prioriteit. Daarnaast levert de Kustwacht een belangrijke bijdrage aan de veiligheid op het water door het uitvoeren van zoek- en reddingsoperaties en visserij-, scheepvaart- en milieu-inspecties. De Kustwacht functioneert op basis van de Rijkswet Kustwacht. Het jaarplan en jaarverslag doorlopen een separaat besluitvormend (door de Rijksministerraad) en parlementair proces, waarbij inzicht wordt gegeven in taken, middelen en procesindicatoren. Het jaarplan wordt voorbereid door het kustwachtpresidium, die is samengesteld uit vertegenwoordigers van de vier landen en één keer per jaar bijeenkomt. De Rijksministerraad stelt het jaarplan van de Kustwacht vast.

De Kamer ontvangt de specifieke begroting voor de Kustwacht in het «Jaarplan 2023 Kustwacht voor het Koninkrijk der Nederlanden in het Caribisch Gebied» nadat de Rijksministerraad dit jaarplan heeft vastgesteld.

Kustwacht Nederland

De Kustwacht Nederland is een nationale organisatie, waarvan het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) het coördinerend ministerie is. Defensie is de beheerder van de Kustwacht en draagt met de marine, de marechaussee en de luchtmacht bij aan de dienstverleningstaken (bijvoorbeeld ruimen van explosieven) en de handhavingstaken (bijvoorbeeld grensbewaking). Tevens levert de marine de directeur Kustwacht. In bijlage 3 van de begroting van het Mobiliteitsfonds is de overzichtsconstructie Kustwacht Nederland opgenomen. Daarin staat hoe de uitgaven met betrekking tot de Kustwacht Nederland worden begroot op de verschillende hoofdstukken van de rijksbegroting.

3.3 Artikel 3 Koninklijke Landmacht

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Landmacht draagt op het land bij aan vrede, vrijheid en veiligheid in Nederland en daarbuiten. De landmacht doet dit met professionele en goed getrainde militairen en hoogwaardige technologie. Zij gaan door waar anderen moeten stoppen. Onder de zwaarste omstandigheden voeren zij gevechtsoperaties uit, bieden humanitaire hulp, ondersteunen bij rampen en ondersteunen dagelijks de civiele autoriteiten in Nederland.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de landmacht alsmede de mate van gereedheid van de grondgebonden eenheden. De landmacht is verantwoordelijk voor het operationeel gereed stellen en in stand houden van de eenheden. De landmacht is inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken, worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de landmacht gereed gesteld. De landmacht zal zich inzetten om in de toekomst alle eenheden volledig operationeel gereed te kunnen stellen. Defensie rapporteert hierover aan de Kamer via de Inzetbaarheidsrapportage die twee keer per jaar wordt verzonden (begroting en jaarverslag).

Tabel 16 Capaciteiten landmacht

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
BRIGADE COMBAT TEAM Vecht en beïnvloedt tegenstanders en de omgeving om gestelde doelen te halen. Dit gebeurt gecoördineerd met alle toegewezen eenheden. Kan worden ingebed in de NAVO-commandostructuur.	Brigade Hoofdkwartier (BHK)	Lever het vermogen om landoperaties aan te sturen.
	Communication & Information Systems (CIS)	Lever ondersteuning om communicatie en informatie te verzorgen tussen en binnen eenheden.
	Joint Intelligence, Surveillance, Target Acquisition & Reconnaissance module (JISTARC module)	Lever aan het brigade hoofdkwartier capaciteit voor de inlichtingenketen. Kan ook inlichtingen verzamelen en analyseren onder civiel gezag.
	Brigade Verkenningseskadron	Lever een gevechtseenheid met inlichtingen- en beïnvloedingstaken voor gemotoriseerd en/of gemechaniseerd optreden.
	Battle Group (BG)	Lever gevechtskracht voor gevechts- en beïnvloedingstaken. Samengestelde gevechtseenheid van bataljonsgrootte inclusief eigen ondersteuning (kent varianten met luchtmobiele-, gemotoriseerde- en gemechaniseerde infanterie en tankeenheden). Kan ook bijdragen aan de gegarandeerde capaciteiten conform interdepartementale afspraken.
	Communication and Engagement module (C&E)	Beïnvloedt spelers en/of actoren in het informatiedomein en draagt bij aan het begrijpen van de omgeving.
	Vuursteun Afdeling (artillerie)	Lever grondgebonden indirecte vuursteun.
	Genie Bataljon (Inclusief Response chemische, biologische, radiologische en nucleaire (CBRN) capaciteit en Explosieven Opruimingsdienst (EOD) capaciteit)	Conditioneert het terrein voor militaire operaties, versterkt het voortzettingsvermogen van eenheden (mobiliteit, contra-mobiliteit en bescherming) en lever militaire bijstand.
	Hospitaal compagnie role 2	Lever een Role-2 chirurgisch hospitaal voor geneeskundige ondersteuning van eenheden. Kan ook onder civiel gezag ingezet worden.
	Geneeskundige Compagnie role 1	Lever een role-1 geneeskundige ondersteuning (afvoer, <i>Medical Treatment Facility</i> en vervoer) aan brigade eenheden.
	Herstel compagnie	Voert correctief en preventief onderhoud uit aan al het materieel ten behoeve van het voortzettingsvermogen van de brigade.

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
	Voorraadcentrum	Levering bevoorradings- en transportondersteuning ten behoeve van het voortzettingsvermogen van de brigade. Kan ook onder civiel gezag ingezet worden.
	Korps Commandotroepen	Levering een <i>Special Operations Land Task Group</i> (SOLTG) voor geplande Speciale Operaties (<i>Foreseeable Special Operations</i> (FSO)) en een SOLTG voor incidentele en onverwachte Speciale Operaties, (<i>Non-Foreseeable Special Operations</i> (NFSO)), met een zeer korte reactietijd.
SPECIALE EENHEDEN	NLD/DEU Headquarters	Stuurt landoperaties aan als Land Component Command of als Korps hoofdkwartier en optioneel als <i>Joint Task Force</i> hoofdkwartier.
HEADQUARTERS	(Re)Deployment Task Force	Stuurt een <i>(re)deployment</i> aan.
(RE)DEPLOYMENT HEADQUARTERS	C2 AMDTF	Levering een <i>Commando- en Engagement</i> element voor het AMDTF
AIR- AND MISSILE DEFENCE TASK FORCE (AMDTF)	Logistiek Element	Levering een logistiek element voor het AMDTF
	PATRIOT Fire Unit (PFU)	Levering een grondgebonden Lucht- en raketverdedigingseenheid voor punt- en gebiedsverdediging.
	Norwegian Advanced Surface-to-air Missile System (NASAMS)	Levering een grondgebonden luchtverdedigingseenheid voor punt- en gebiedsverdediging.
	FIRE UNIT SWP FENNEK	Levering een grondgebonden luchtverdedigingseenheid met <i>STINGER</i> voor punt en gebiedsverdediging.
	STINGER MANPAD PELOTON	Levering een grondgebonden luchtverdedigingspeloton gespecialiseerd voor maritiem, amfibisch en luchtmobiele inzet.
MAN-PORTABLE AIR DEFENCE SYSTEM (MANPADS)	Counter UAS (C-UAS)	Levering een grondgebonden sensor met detectie en identificatiecapaciteit ten behoeve van alarmering van een te beschermen eenheid of object.
COUNTER UNMANNED AERIAL SYSTEMS (C-UAS)	Territoriaal Operatiecentrum (TOC)	Levering landelijke operationele aansturing voor de operationele planning, voorbereiding, aansturing en afwikkeling van nationale militaire (crisis)operaties op Nederlands grondgebied zoals bijvoorbeeld in het kader van militaire bijstand en steunverlening tot en met inzet zoals <i>Host Nation Support</i> .
PERMANENTE/ STRUCTURELE NATIONALE VEILIGHEID	Regionaal Militair Commando en Advies (RMCa/RMOA)	Regionale aansturing en advies over de hele veiligheidsketen gekoppeld aan een veiligheidsregio en onderdeel van brigadestaven.
	Korps Nationale Reserve (NATRES)	Levering in Nederland bewaking en beveiliging voor (tijdelijke) militaire objecten, militaire bijstand aan de politie en assistentie bij rampenbestrijding.
	Explosieve Opruimingsdienst Defensie (EODD)	Mitigering van explosieve dreiging in alle domeinen, omstandigheden en omgevingen.
	CBRN	Levering advies en assistentie voor CBRN dreiging.

C. Beleidswijzigingen

Opdrachten

De komende jaren transformeert de Koninklijke Landmacht van brigades (die afhankelijk zijn van schaarse ondersteuning) naar zelfstandige *commands* met elk eigen kennis, kunde en ondersteuning. De transformatie vindt plaats langs zes veranderlijnen, te weten: specialisatie, schaalbaarheid, schillen, regionaal geconcentreerd, samenwerking en modernisering. Tegelijkertijd brengt de landmacht de basis op orde door het oplossen van hardnekkige problematiek. De landmachteenheden kunnen zelfstandig of in samengestelde verbanden, van klein naar groot in *Combined Arms Teams*, *Battalion Task Groups* of een *Brigade Combat Team*, ingezet worden in het volledige geweldsspectrum, in nationaal en internationaal verband. De landmacht werkt met een *single set of forces* en wordt slimmer, beter, sneller, meer genetwerkt en meer schaalbaar en is zodoende zelfstandiger, sneller en langer inzetbaar. Hierdoor verhoogt de landmacht haar gereedheid en inzetbaarheid. De landmacht gaat dus voorwaarts in vernieuwing en daarbij blijft het hart van de landmacht – de

mens – centraal staan. Het is de mens die werkt met moderne en technologische geavanceerde wapensystemen en de brug slaat tussen technologie en de opdracht.

Internationale inzet

In 2023 draagt de landmacht bij aan veiligheid in en buiten Nederland. Zo levert de landmacht twee infanteriecompagnieën met ondersteuning in het kader van de *Enhanced Forward Presence* (eFP), één in Litouwen en één in Roemenië.

In het kader van de *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF) heeft Nederland daarnaast een infanteriebataljon gereed staan met de daarbij horende ondersteunende eenheden. Ook levert Nederland in het kader van de VJTF een artilleriebatterij en een luchtverdedigingstaakgroep. Als commandovoerend element levert Nederland als onderdeel van *1 German/Netherlands Corps* het *Land Component Command* van de NAVO-landeenheden.

De landmacht draagt ook bij met stafofficieren aan MINUSMA en EUTM in Mali, UNTSO in het Midden-Oosten en de inzet van een chirurgisch team in Djibouti loopt door tot in 2023. Tevens heeft de landmacht in 2023 twee bataljons gereed staan voor NAVO-verplichtingen. Hier zijn ondersteunende elementen aan toegevoegd, zoals vuursteun, een hospitaal, luchtverdediging, logistiek en verbindingen.

Nationale inzet

In het nationale domein levert de landmacht ook in 2023 een permanente ondersteuning aan het civiele gezag. Voor de nationale veiligheid wordt de samenwerking met civiele autoriteiten vanaf 2023 zelfs verder versterkt. Dit doet zij onder andere met een infanterie compagnie aangevuld met specialistische capaciteiten in het Caribisch gebied, de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD), assistentie bij chemische, biologische, radiologische en nucleaire (CBRN-) incidenten en staan er eenheden gereed om op verzoek van het civiele gezag andersoortige steun te leveren. Hieronder vallen ook de 300 militairen die continu binnen zeer korte tijd de Nationale Politie (NP) in het hoogste geweldsspectrum kunnen ondersteunen in geval van bijvoorbeeld terrorisme of hoog risico evenementen.

Daarnaast worden verplaatsingen van internationale troepen over Nederlands grondgebied in het kader van *Host Nation Support* (HNS) door Defensie gefaciliteerd. De landmacht heeft hierin een grote leidende rol. Dit betreft onder andere de 9-maandelijkse Amerikaanse rotaties ten behoeve van de Operatie *Atlantic Resolve*, maar ook oefeningen zoals *Defender*. Tot slot voeren de landmacht en de marechaussee samen taken op het gebied van militaire mobiliteit uit.

Gereedstelling

De gevechtskracht van respectievelijk 43 Gemechaniseerde Brigade en 13 Lichte Brigade zal versterkt worden door de oprichting van het *Heavy Infantry Command* en het *Medium Infantry Command*. Daarmee kan de landmacht een beslissende klap gaan uitdelen in het gevecht en de bevolking beschermen, in het hoogste geweldsspectrum en in pre- en postconflict situaties.

Het Korps Commandotroepen en 11 Luchtmobiele Brigade worden samengevoegd in het *SOF/Rapid Reaction Command*, dat een snelle klap kan uitdelen, inlichtingen kan verzamelen, randvoorwaarden kan creëren voor

de inzet van andere eenheden en Nederlanders kan evacueren uit crisisgebieden. Het *Integrated Air & Missile Defence Command* en het Eerste Duits-Nederlandse Legerkorps worden verder ontwikkeld.

Voor de gereedstelling van eenheden zal de landmacht in 2023 onder andere deelnemen aan een aantal grote internationale en NAVO-oefeningen. Voorbeelden hiervan zijn: *Noble Jump*, *Steadfast Jupiter*, *Deer Sword*, *Wettiner Heide*, *Joint Project Optic Windmill* voor de luchtverdediging en *Flint Lock* voor speciale eenheden.

Middelen

Door personele en, in mindere mate, materiële tekorten is het mogelijk dat in 2023 eenheden verminderd inzetbaar zijn. Dit betreft zowel gevechtseenheden als ondersteunende elementen (geneeskundige-, CBRN- en CIS-eenheden). Deze mogelijke verminderde inzetbaarheid en leveranties van middelen aan Oekraïne zullen de processen van inzet, gereedstelling voor missies en *stand-by*-opdrachten in 2023 beïnvloeden. De met het Coalitieakkoord toegekende middelen zullen op termijn de operationele gereedheid verbeteren. Gelet op de krapte op de arbeidsmarkt en de mondiale vraag met als gevolg hogere prijzen en langere levertijden zal dit tijd vergen. De effecten van de geleverde materiële steun aan Oekraïne op de operationele gereedheid zijn gegeven de omstandigheden als acceptabel beoordeeld. Dit betekent niet dat de gevolgen niet worden gevoeld. De landmacht wil geleverd materieel waar nodig zo spoedig mogelijk aanvullen of vervangen om de impact op de operationele gereedheid te beperken.

Internationale Militaire Samenwerking

De samenwerking met Duitsland wordt vanaf 2023 nog nauwer: van samenwerking naar integratie en uiteindelijk specialisatie. Duitsland levert bijvoorbeeld tankcapaciteit, Nederland vuursteuncapaciteit. Die samenwerking, waarbij Duitsland capaciteiten in Nederlandse eenheden inbedt en andersom, wordt verder onderzocht. Wapensystemen worden voortaan zoveel mogelijk samen gekocht. Daarnaast gaat de landmacht meer trainen met Frankrijk en Noorwegen.

De genoemde missies en oefeningen zijn bij uitstek voorbeelden van internationale militaire samenwerking. In het bijzonder werkt de landmacht waardevol samen (onder andere op het gebied van kennisdeling, ontwikkeling van capaciteiten en integratie) met de strategische partners Duitsland, Engeland, Frankrijk, de Verenigde Staten, België, Luxemburg en Noorwegen. Daarnaast is Litouwen een operationeel partner en is de hernieuwde samenwerking met Suriname in ontwikkeling.

Evenementen

De landmacht zal in 2023 bij een groot aantal evenementen steun leveren. Enkele voorbeelden hiervan zijn: Herdenkingen, Bevrijdingsdag, Prinsjesdag en de Vierdaagse van Nijmegen.

Geoefendheid en inzetbaarheid

Om de lagere geoefendheid en inzetbaarheid naar aanleiding van de COVID-19 maatregelen te mitigeren, is een inhaalslag nodig. Hierbij zijn met name oefeningen op grotere schaal en deelname aan oefeningen op de hogere geweldniveaus en in grotere verbanden noodzakelijk om de geoefendheid voor de eerste hoofdtaak op peil te brengen.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 17 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 3 Koninklijke Landmacht (bedragen x € 1.000)

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	1.402.621	1.656.010	1.696.487	1.708.413	1.725.248	1.728.655	1.733.816
Uitgaven	1.368.102	1.656.010	1.696.487	1.708.413	1.725.248	1.728.655	1.733.816
% Juridisch verplicht			78%				
% bestuurlijk gebonden							
% beleidsmatig gereserveerd			22%				
% nog niet ingevuld/ vrij te besteden							
Opdrachten	51.491	79.506	90.957	90.355	91.262	91.258	91.257
- Gereedstelling	51.491	79.496	90.957	90.355	91.262	91.258	91.257
- Schadevergoeding overig		10					
Personele uitgaven	1.291.079	1.539.528	1.573.453	1.583.470	1.601.062	1.604.269	1.609.574
- Eigen personeel	1.223.200	1.435.053	1.502.045	1.512.747	1.529.365	1.534.009	1.537.450
- Externe inhuur	10.864	24.619	8.290	7.524	7.523	7.523	7.558
- Overige personele exploitatie	57.015	79.856	63.118	63.199	64.174	62.737	64.566
Materiële uitgaven	25.532	36.976	32.077	34.588	32.924	33.128	32.985
- Overige materiële exploitatie	25.532	36.976	32.077	34.588	32.924	33.128	32.985
Apparaatsontvangsten	5.967	8.054	8.054	8.054	8.054	8.054	8.054

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de operationele rantsoenen en contracten die zijn aangegaan voor het gereedstellen van de eenheden. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2023 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennisinstituten voor innovatieprojecten.

In totaal is voor 2023 78% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft onder andere de operationele rantsoenen, voeding en operationele zaken, waaronder het huren van oefenterreinen.

Schadevergoedingen

Dit betreft schadevergoedingen in de breedte. De uitgaven zijn tot heden marginaal waardoor er geen budget is geraamd.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten, uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer, reservisteninzet en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering. Deze uitgaven vallen niet onder de instandhoudingsuitgaven van materieel, infrastructuur en IT. Daarnaast worden hier de uitgaven voor zelfstandige kleine aanschaffingen, kennisontwikkeling, technologische ontwikkeling en innovatie en kosten voor betalingsverkeer verantwoord.

3.4 Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Luchtmacht is een modern en technologisch krijgsmachtdeel dat wereldwijd actief is. De luchtmacht ondersteunt bestrijding van internationale onrust en biedt hulp bij rampen. In Nederland zorgt ze voor veiligheid vanuit de lucht door onder andere bewaking en verdediging van het luchtruim. Hiervoor beschikt het krijgsmachtdeel over hooggekwalificeerd personeel, vliegtuigen, helikopters en andere wapensystemen.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en de samenstelling van de luchtmacht en van de mate van gereedheid van de luchtmacht. De luchtmacht is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de lucht- en grondgebonden capaciteit van de krijgsmacht. De luchtmacht is inzetbaar voor zowel expeditieve taken als (inter)nationale taken. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de luchtmacht gereed gesteld. Defensie rapporteert hierover aan de Kamer via de Inzetbaarheidsrapportage die twee keer per jaar wordt verzonden (begroting en jaarverslag).

Tabel 18 Capaciteiten luchtmacht		
Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
JACHTVLIEGTUIGEN	Jachtvliegsquadron	De luchtmacht stelt wereldwijd jachtvliegtuigen gereed voor het verkrijgen en behouden van luchtoverwicht, het ondersteunen van grondtroepen, het uitvoeren van bombardementen en verkenningen. Daarnaast geeft Defensie met jachtvliegtuigen invulling aan haar speciale taken. Tenslotte staan jachtvliegtuigen gereed voor het bewaken van het nationale luchtruim, waaronder terroristische dreigingen.
LUCHTRUIMBEWAKING EN -BEVEILIGING	Luchtgevechtsleidingsquadron	De gevechtsleiding levert luchtruimbewaking en -beveiliging voor het NAVO en nationale luchtruim, in samenwerking met jachtvliegtuigen (<i>Quick Reaction Alert</i> (QRA)).
ONBEMANDE VLIEGTUIGEN	Onbemand vliegsquadron	<i>MQ-9 Reaper</i> squadron is ingericht om ISTAR-operaties (<i>Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance</i>) uit te voeren. De verwerkte data wordt beschikbaar gesteld aan (inter)nationale partners.
	Gevechtshelikoptersquadron	Het Apache gevechtshelikoptersquadron kan zelfstandig en ter ondersteuning van grondoperaties worden ingezet voor aanvallen, verkenningen en beveiligingsoperaties.
	Transporthelikoptersquadron	Het Chinook transporthelikoptersquadron kan worden ingezet voor de verplaatsing van personeel en materieel, ter ondersteuning van gevechtsoperaties, medische evacuaties of om moeilijk bereikbare locaties te bevoorraden. Ook kunnen de helikopters worden ingezet ter bestrijding van (bos)branden.
	Transporthelikoptersquadron	Het Cougar transporthelikoptersquadron kan worden ingezet voor de verplaatsing van personeel en materieel, ter ondersteuning van gevechtsoperaties, medische evacuaties of om moeilijk bereikbare locaties te bevoorraden. Ook kunnen de helikopters worden ingezet ter bestrijding van (bos)branden.
HELIKOPTERS De luchtmacht levert wereldwijd helikopters voor of ter ondersteuning van <i>Control of the Air</i> , <i>Air Attack</i> , <i>Air Mobility</i> en <i>ISR</i> (<i>Intelligence, Surveillance and Reconnaissance</i>), zowel zelfstandig als in (inter-) nationaal coalitieverband. De helikopters kunnen, afhankelijk van het type helikopter, worden ingezet vanaf een vliegbasis, te velde of vanaf de schepen van de marine.	Maritiem helikoptersquadron	Het NH90 maritieme gevechtshelikoptersquadron is in staat om de schepen van de marine te beveiligen tegen oppervlakte- en onderwaterdreigingen. Daarnaast kunnen deze helikopters ook ingezet worden voor transport en medische evacuaties.
	Transportsquadron	Het C-130 transportsquadron wordt ingezet voor <i>Air Mobile</i> , <i>Air Drop</i> , <i>Air Landing</i> en (medische) evacuatie. Deze vliegtuigen kunnen opereren vanaf onverharde banen, met een minimum aan (logistieke) ondersteuning en beschikken over zelfbeschermingsmiddelen.
LUCHTTRANSPORT	Transportsquadron	Het C-130 transportsquadron wordt ingezet voor <i>Air Mobile</i> , <i>Air Drop</i> , <i>Air Landing</i> en (medische) evacuatie. Deze vliegtuigen kunnen opereren vanaf onverharde banen, met een minimum aan (logistieke) ondersteuning en beschikken over zelfbeschermingsmiddelen.
	Luchtverkeersleiding	Levert verkeersleiding in het civiele en militaire luchtruim.
AIR SUPPORT De luchtmacht levert ondersteunende eenheden voor luchtoperaties, die zowel kunnen worden gebruikt bij nationale operaties als worden toegevoegd aan een	Force Protection	Levert eenheden voor objectgrondverdediging (OGRV) en explosieverspeurhonden inclusief commandovoering.

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
internationaal samenwerkingsverband.	Communications and Information Systems (CIS)	Levert eenheden voor het opzetten, onderhouden en bemannen van computernetwerk-, radio- en satellietverbindingen.
	Luchttransport handling	Verzorgt de passagiers en vrachtafhandeling bij luchttransport.
	Operationele Gezondheidszorg	Verzorgt de behandeling van gewonden.
	Gewondenluchttransport	Levert teams voor het uitvoeren van medische evacuatie door de lucht.
	Datalink Management Cel	Plannen, ontwerpen en monitoren van tactische datalink operaties.
	Target Support Cell (TSC)	Levert capaciteit voor het gedetailleerd plannen van wapeninzet.

C. Beleidswijzigingen

Opdrachten

Voor de nationale operaties levert de Koninklijke Luchtmacht, samen met de Belgische luchtmacht, het gehele jaar een bijdrage aan de luchtruimbewaking van de BENELUX, met twee F-16's ondersteund door de luchtgevechtsleiding (*Quick Reaction Alert*). De Chinook en Cougar helikopters staan gedurende enkele maanden beschikbaar voor de zogenaamde *Fire Bucket Operations* (FBO). De bijdrage aan FBO gebeurt op basis van beschikbaarheid. Daarnaast staat voor eventuele strategische medische evacuatie een team 24/7 beschikbaar.

Ten behoeve van de snel inzetbare eenheden (SIC) heeft de Koninklijke Luchtmacht het gehele jaar vier F-35's en de MQ-9 gereed voor het *NATO Readiness Initiative* (NRI). Gedurende het gehele jaar stelt de luchtmacht een NH-90 beschikbaar aan de *Standing NATO Maritime Group One* (SNMG1).

Middelen

Met de financiële middelen zoals toegekend vanuit de motie Hermans en de aanvullingen vanuit de Defensienota 2022 kan de luchtmacht haar opdrachten uitvoeren. Voor de belangrijkste beleidswijzigingen wordt verwezen naar de beleidsagenda en de defensiematerieelagenda in het DMF.

De activiteiten gericht op het gereedstellingsproces zijn afhankelijk van de kwantiteit en kwaliteit aan menskracht en het deelnemen aan kwalitatief hoogwaardige oefeningen. Met de beschikbare financiële middelen zal derhalve, naast het gebruik en instandhouding van wapensystemen, ook worden gekeken naar het intensiveren van activiteiten tot (decentrale) werving en behoud van personeel.

Digitale transformatie en innovatie

De ontwikkeling naar de *5th Gen Airforce* bestaat onder andere uit de transitie van diverse wapensystemen naar modernere configuraties. Ook het omvormen richting Informatie Gestuurd Optreden (IGO) maakt er onderdeel van uit. Naast een volledig vernieuwde en gemodificeerde vloot, een wendbare en adaptieve organisatie, speelt de verdergaande digitalisering en dataficering (onder andere door de toepassing van *big data* en *data science*) daarin een belangrijke rol.

Geoefendheid en inzetbaarheid

Door het vervallen van COVID-19 maatregelen kan het volledige oefenplan hervat worden. Bij de inhaalslag zijn met name oefeningen op grotere

schaal en deelname aan oefeningen op de hogere geweldniveaus en in grotere verbanden noodzakelijk om de geoefendheid voor de eerste hoofdtak op peil te kunnen brengen.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 19 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 4 Koninklijke Luchtmacht (bedragen x € 1.000)							
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	610.043	768.610	778.887	778.074	757.628	760.400	761.211
Uitgaven	701.882	768.610	778.887	778.074	757.628	760.400	761.211
% Juridisch verplicht			77%				
% bestuurlijk gebonden							
% beleidsmatig gereserveerd			23%				
% nog niet ingevuld/ vrij te besteden							
Opdrachten	19.970	25.388	22.840	22.929	22.968	22.927	23.767
- Gereedstelling	19.970	25.388	22.840	22.929	22.968	22.927	23.767
Personele uitgaven	661.032	718.420	730.028	730.581	708.554	711.247	714.272
- Eigen personeel	534.128	617.776	640.330	644.210	627.623	631.020	634.384
- Externe inhuur	6.658	5.833		480	480	480	480
- Overige personele exploitatie	120.246	94.811	89.698	85.891	80.451	79.747	79.408
Materiële uitgaven	20.880	24.802	26.019	24.564	26.106	26.226	23.172
- Overige materiële exploitatie	20.880	24.802	26.019	24.564	26.106	26.226	23.172
Apparaatsontvangsten	14.486	12.111	12.111	12.111	12.111	12.111	12.111

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de operationele rantsoenen en contracten die zijn aangegaan voor het gereedstellen van de eenheden. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2023 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennisinstituten voor innovatieprojecten.

In totaal is voor 2023 77% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten, alsmede de daarbij behorende huur van oefenterreinen en andere operationele zaken. Voor 2023 staat er een baanrenovatie gepland op Vliegbasis Leeuwarden waardoor er een deployment plaatsvindt van Vliegbasis Leeuwarden naar Vliegbasis Volkel. De geplande oefeningen *Arctic Challenge* en *Frisian Flag* zijn beide Europese multinationale oefeningen voor jachtvliegtuigen. Andere oefeningen die voor 2023 gepland staan, zijn «Falcon», «Blaze» en «Bull» oefeningen waarbij de

landmacht en/of marine samen met de luchtmacht geïntegreerde inzet beoefenen. Defensie meldt alle oefeningen vooraf via regionale media en sociale mediakanalen.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten, uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer, reservisteninzet en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen (zowel vliegeropleidingen als andersoortige opleidingen), dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

De uitgaven voor instandhouding zijn ingaande 2021 overgeheveld naar het Defensiematerieelbegrotingsfonds. Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport en voorlichting. Daarnaast worden hier de uitgaven voor kennisontwikkeling, technologische ontwikkeling en innovatie en schadevergoedingen verantwoord.

3.5 Artikel 5 Koninklijke Marechaussee

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Marechaussee (KMar) waakt over de veiligheid van Nederland en het Caribisch gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden. Wereldwijd wordt de marechaussee ingezet op plaatsen van strategisch belang. Van koninklijke paleizen tot aan de buitengrenzen van Europa. Van luchthavens in Nederland en het Caribisch gebied tot oorlogs- en crisisgebieden overal ter wereld.

De marechaussee heeft 3 hoofdtaken:

1. Grenspolitietaken;
2. Bewaken en beveiligen;
3. Internationale en militaire politietaken.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is beheersverantwoordelijk en verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang, samenstelling en de vereiste mate van gereedheid van de KMar. De uitvoering is opgedragen aan de KMar. Het gezag over de KMar berust bij meerdere ministeries. Afhankelijk van de betreffende taak zijn dat de ministeries van Justitie en Veiligheid (inclusief de Directoraat-Generaal Migratie, het Openbaar Ministerie en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid), Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Defensie.

In artikel 4 van de Politiewet wordt de KMar de onderstaande taken opgedragen:

- Het waken over de veiligheid van de leden van het Koninklijk Huis, in samenwerking met andere daartoe aangewezen organen;
- De uitvoering van de politietaken ten behoeve van Nederlandse en andere strijdkrachten en internationale militaire hoofdkwartieren en de personen behorende tot die strijdkrachten en hoofdkwartieren;
- De uitvoering van de politietaken op de luchthaven Schiphol en op de andere door de Minister van JenV en de Minister van Defensie aangewezen luchtvaartterreinen en de beveiliging van de burgerluchtvaart;
- De verlening van bijstand en de samenwerking met de politie krachtens deze wet, daaronder begrepen de assistentieverlening aan de politie bij de bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit. Als gevolg van de meest recente wijziging van de Politiewet kan de KMar ook assistentie verlenen aan de politie bij het bewaken en beveiligen van objecten en diensten en het waken over de veiligheid van aangewezen personen als bedoeld in artikel 42, eerste lid, onder c;
- De uitvoering van de politietaken op plaatsen onder beheer van Onze Minister van Defensie, op verboden plaatsen die krachtens de Wet bescherming staatsgeheimen ten behoeve van de landsverdediging zijn aangewezen en op het terrein van de ambtswoning van Onze Minister-President;
- De uitvoering van de bij of krachtens de Vreemdelingenwet 2000 opgedragen taken, waaronder begrepen de bediening van de daartoe door Onze Minister voor Immigratie en Asiel aangewezen doorlaatposten en het, voor zover in dat verband noodzakelijk, uitvoeren van

- de politietaak op en nabij deze doorlaatposten, alsmede het verlenen van medewerking bij de aanhouding of vorgeleiding van een verdachte of veroordeelde;
- De bestrijding van mensensmokkel en van fraude met reis- en identiteitsdocumenten;
 - Het in opdracht van Onze Minister en Onze Minister van Defensie ten behoeve van De Nederlandsche Bank N.V. verrichten van beveiligingswerkzaamheden.

De Militaire Politiezorgtaak (art 4 lid 1 b PW) wordt zowel nationaal als internationaal en tijdens missies, oefeningen en andere inzet uitgevoerd. Door de uitvoering van deze taken levert de KMar een continue bijdrage aan de veiligheid van de Staat en de integriteit van de Krijgsmacht.

Geplande inzet

Het takenpakket van de KMar is gericht op de veiligheid van de Staat en kent drie hoofdtaken: de grenspolitietaken, bewaken en beveiligen en (inter)nationale en militaire politie(zorg)taken. Deze taken worden hieronder in meer detail beschreven.

1. Grenspolitietaken

De grenspolitietaken van de KMar worden uitgevoerd op basis van de Politiewet, de Vreemdelingenwet en de Schengengrenscore. Vanuit de grenspolitietaken richt de KMar zich op de bestrijding van illegale migratie, grensoverschrijdende criminaliteit en terrorisme. Naast de grenspolitietaken voert de KMar op de aangewezen luchthavens ook de politietaken uit. Deze taken worden (binnen juridische kaders en zo veel mogelijk) informatie- en risico gestuurd verricht door het optimaal benutten van zowel de informatiepositie van de KMar als die van de ketenpartners, in het fysieke en het digitale domein.

2. Bewaken en Beveiligen

De KMar geeft conform artikel 4 Politiewet uitvoering aan de bewaking en beveiliging van bepaalde objecten, diensten en personen. Dit doet zij zelfstandig, als het gaat om De Nederlandsche Bank N.V. of de ambtswoning van de Minister-President; in samenwerking met andere daartoe aangewezen organen als het gaat om het waken over de veiligheid van de leden van het koninklijk huis; of in assistentie aan de politie als het gaat om de bewaking en beveiliging van objecten, diensten en door de Minister van Justitie en Veiligheid aangewezen personen. In overige gevallen kan de KMar eveneens in bijstand aan de politie invulling geven aan deze taak.

3. (Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken

Om de inzetbaarheidsdoelen ten behoeve van de hoofddoelstellingen van Defensie te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de KMar gereed gesteld.

Tabel 20 Capaciteiten marechaussee		
Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
(INTER)NATIONALE EN MILITAIRE POLITIE(ZORG)TAKEN	Personele Expeditionaire Capaciteit	Levert militairen voor Expeditionaire inzet (NAVO, EU, VN) voor bijvoorbeeld civiele politiemissies.
	Crowd and Riot Control (CRC-Peloton)	Levert een peloton voor <i>crowd & riot control</i> voor Defensie als onderdeel van een missie.
	Close Protection Capaciteit	Levert een eenheid met speciale beveiligingsopdracht

Binnen de pijler (inter)nationale- en (militaire) politie(zorg)taken valt een onderscheid te maken tussen militaire politiezorgtaken, civiele vredes- en internationale taken (waaronder de NAVO Militaire Politietaken en *Stability Policing* taken), defensietaken en de taken van de liaison officieren in het buitenland. In de Politiewet zijn de militaire politiezorgtaken voor Defensie opgedragen aan de KMar. Door het uitvoeren van die taak, onder het gezag van het Openbaar Ministerie, levert de KMar een belangrijke bijdrage aan de integriteit van de Krijgsmacht. De uitoefening van deze taken beperkt zich niet alleen tot het Nederlands grondgebied; de KMar gaat ook mee tijdens uitzendingen, inzet en oefeningen van Nederlandse militaire eenheden buiten Nederland. De KMar kan onder aansturing van de CDS bijvoorbeeld als een «*combat support force enabler*» internationaal worden ingezet op militaire politietaken-functies, ter ondersteuning van militaire operaties onder bevel van een militaire commandant. De KMar heeft in Caribisch Nederland dezelfde taken als in Europees Nederland, hoewel op een andere wettelijke basis. Zo is de KMar onder andere verantwoordelijk voor de grensbewaking van de luchthavens en de zeegrenzen op de eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba en verantwoordelijk voor de uitvoering van de politietaak op de door Onze Ministers en Onze Minister van Defensie aangewezen luchthavens op Bonaire, Sint Eustatius en Saba, alsmede de beveiliging van de burgerluchtvaart. Op Sint-Eustatius en Saba is de KMar belast met de uitvoering van het vreemdelingentoezicht. De KMar ondersteunt daarnaast het politiekorps Caribisch Nederland. Vanuit de militaire politiezorgtaak is de KMar vanuit haar eigen taakstelling ook aanwezig in de Caribische landen van het Koninkrijk (Aruba, Curaçao en Sint Maarten). Daarnaast levert de KMar op basis van het protocol inzake de inzet van personeel vanuit de flexibele inzetbare pool Koninklijke Marechaussee (hierna: flexpool) ondersteuning aan eerdergenoemde landen, daar waar extra capacitaire inzet of overdracht van kennis en vaardigheden benodigd is. Tevens speelt de KMar in het kader van het protocol over de versterking grenstoezicht in de Caribische landen van het Koninkrijk een grote rol bij de versterking van het grenstoezicht in de landen Curaçao, Aruba en Sint Maarten. Tot slot is de KMar beschikbaar voor militaire bijstand in het gehele Koninkrijk.

C. Beleidswijzigingen

Grenade 29

Informatie voorziening (IV) is hét wapensysteem van de KMar en hiermee de randvoorwaarde om informatiegestuurd en veilig op te kunnen treden. Met de extra beschikbare middelen uit de Defensienota is de exploitatie gerepareerd en worden de essentiële componenten van dit wapensysteem opgebouwd. Het wapensysteem wordt vervolgens in drie jaar versterkt en uitgebouwd (2024-2027) tot een geïntegreerd wapensysteem. In deze fase wordt het wapensysteem GRENADE-29 verder op niveau gebracht om de slagkracht te waarborgen voor het ontstaan van informatiedominantie.

Grenzen en Veiligheid

Op het gebied van grenzen en veiligheid speelt een aantal ontwikkelingen als gevolg van nieuwe EU wetgeving die op termijn consequenties zullen hebben op o.a. de systemen van alle betrokken partijen, waaronder de KMar. Het gaat dan om de invoering van een Europees In- en Uitreisysteem (EES), een Europees Informatie- en Reisautorisatiesysteem (ETIAS), wijzigingen in het Schengen Informatiesysteem (SIS), de voorstellen voor aanpassing van EURODAC, het Visum Informatiesysteem (EUVIS) (waarbij de taak van de VIS Designated Authority (VDA) in Nederland is belegd bij

de KMar) en de interoperabiliteit tussen deze systemen. Ten behoeve van de implementatie van deze wetgeving zijn door het Ministerie Justitie & Veiligheid voor 2024 en verder de structurele middelen en de middelen voor de VIS Designated Authority (VDA) toegekend.

Eurostar

De KMar is volgens planning in oktober 2020 gestart met de grenscontroles op Amsterdam en Rotterdam Centraal ten behoeve van twee Eurostar-treinen. Per begin april 2022 is opgeschaald naar drie treinen per dag. Door Ministerie van Justitie en Veiligheid zijn de benodigde structurele middelen beschikbaar gesteld. Operationeel gezien loopt het proces rond Eurostar zonder problemen.

Combat Support MP eskadron

Er is gestart met de voorbereidingen voor de uitbreiding van de marechaussee met een eskadron dat gespecialiseerd is in de militaire politietaken in het hoogste geweldsspectrum, zoals detentie en onderzoek naar vermeende oorlogsmisdrijven in het inzetgebied. Deze taakuitbreiding wordt gefinancierd vanuit de extra middelen van de Defensienota.

Militaire mobiliteit

De KMAR start met het formeren van een multifunctioneel eskadron ter ondersteuning van de civiele gezagsdragers en het Military Mobility Plan.

Capaciteit voor bijstand

Tussen 2023 en 2027 wordt de (opschaalbare) capaciteit voor bijstand aan civiele autoriteiten vergroot. Hierdoor komt meer capaciteit beschikbaar voor bescherming van militaire en civiele vitale infrastructuur en vitale processen alsmede voor de bijstand (waaronder bewaken en beveiligen) in Host Nation Support en Home Base Support Operaties.

Implementatie Cyber Uitvoeringsplan

Als onderdeel van het versterken van de defensiebrede cybercapaciteiten is binnen de KMar rekening gehouden met een uitbreiding van extra medewerkers. Deze medewerkers gaan zich naast de benodigde cyberbescherming ook bezig houden met de aanpak van de groeiende cybercriminaliteit.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 21 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 5 Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)							
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	501.168	603.721	614.826	618.558	621.692	627.190	624.996
Uitgaven	501.802	603.721	614.826	618.558	621.692	627.190	624.996
% Juridisch verplicht			79%				
% bestuurlijk gebonden							
% beleidsmatig gereserveerd			21%				
% nog niet ingevuld/ vrij te besteden							
Opdrachten	4.474	5.720	6.152	6.150	6.204	6.261	6.261
- Gereedstelling	4.474	5.720	6.152	6.150	6.204	6.261	6.261
Personele uitgaven	484.265	569.691	586.255	589.553	595.461	602.595	599.534
- Eigen personeel	451.984	543.749	560.266	567.186	573.219	579.949	577.271
- Externe inhuur	7.518	1.584	3.478	181		150	
- Overige personele exploitatie	24.763	24.358	22.511	22.186	22.242	22.496	22.263

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Materiële uitgaven	13.063	28.310	22.419	22.855	20.027	18.334	19.201
- Overige materiële exploitatie	13.063	28.310	22.419	22.855	20.027	18.334	19.201
Apparaatsontvangsten	8.199	8.249	4.459	4.459	4.459	4.459	4.459

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de operationele rantsoenen en contracten die zijn aangegaan voor het gereedstellen van de eenheden. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2023 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennisinstituten voor innovatieprojecten.

In totaal is voor 2023 79% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Opdrachten

Gereedstelling/instandhouding

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor (de ondersteuning van) de operationele taakuitvoering alsmede voor opwerken en oefenactiviteiten. Dit betreft o.a. de operationele rantsoenen, civiele taken en operationele zaken, waaronder het huren van oefenterreinen. De uitgaven voor oefen- en operationele munitie en instandhouding simulatoren zijn overgegaan naar het financiële instrument «instandhouding materieel». De uitgaven voor onderhoud en ondersteuning van commandovoering zijn overgegaan naar instandhouding IT (DMF artikel 6). Vanuit de Gereedstelling is structureel budget (€ 1 miljoen) naar de instandhouding (DMF artikel 5 en 6) geboekt.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen, internationale verhuizingen en overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport, voorlichting. En verder de uitgaven voor evenementenondersteuning, de uitgaven voor kennis, technologische ontwikkeling en innovatie, schadevergoedingen en kosten voor betalingsverkeer etc. De uitgaven die een relatie hebben met het instandhouden van het materieel, zoals werkplaatsinrichting en militaire artikelen en uitrustingen zijn overgegaan naar het instrument «instandhouding materieel». Hiervoor is structureel budget (€ 2 miljoen) overgeheveld.

3.6 Artikel 6 Investeringsen

A. Algemene doelstelling

Defensie voorziet in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen en verkoopt, indien aan de orde, groot materieel en infrastructuur.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor het tijdig voorzien in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen alsmede de afstoting van overtollig groot materieel en infrastructuur. Tot de investeringen worden gerekend alle planbehoeften met een meerjarig karakter. Dit omvat ook de bijdragen aan de NAVO voor het doen van investeringen en wetenschappelijk onderzoek. Tot de investeringen worden ook bijdragen gerekend aan de instandhouding, die direct samenhangen met de betreffende investering.

C. Beleidswijzigingen

Door de introductie van het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) zijn de middelen uit beleidsartikel 6 Investeringsen per 2021 overgeheveld naar het DMF.

3.7 Artikel 7 Defensie Materieel Organisatie

A. Algemene doelstelling

De Defensie Materieel Organisatie (DMO) ondersteunt de gereedstelling en inzet van de krijgsmacht met advies, IT-middelen, materieel, kleding & uitrusting, munitie en brand- en bedrijfsstoffen en bewaakt met het IT Operation Center de operationele IT van Defensie.

Dit begrotingsartikel heeft betrekking op de personele exploitatie van de DMO en het budget voor brand- en bedrijfsstoffen bij het Defensie Brand en Bedrijfsstoffen Bedrijf (DBBB). De activiteiten van het kleding- en persoonsgebonden uitrustingbedrijf en het munitiebedrijf worden sinds 2021 verantwoord in de begroting van het Defensiematerieelfonds (K) onder artikel 1 'Instandhouding'.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de aanschaf en de instandhouding van materieel en de afstoting van overtollig materieel van de krijgsmacht. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de DMO gereed gesteld. De functie van *National Armaments Director* (NAD) is belegd bij de DMO. Uit hoofde hiervan ontwikkelt en versterkt de DMO de internationale samenwerking op het gebied van IT en materieel (NAVO, EU, multinationaal en bilateraal).

Tabel 22 Capaciteiten DMO

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
PERMANENTE INCIDENT RESPONSE CAPACITEIT TEN BEHOEVE VAN INFORMATIE SYSTEMEN	Cyber Rapid Response Team (CRRT) van het Defensie Cyber Security Centrum (DCSC)	Levert cyberexpertise op locatie voor incidentcoördinatie, -onderzoek en - afhandeling.

C. Beleidswijzigingen

De DMO ondersteunt bij het bereiken van de drie effecten zoals benoemd in de beleidsagenda: verhogen van de gereedheid en inzetbaarheid, versterking van de gevechtskracht en een verbeterde wendbaarheid van de organisatie. De nadere uitwerking daarvan, inclusief gemaakte keuzes gericht op meer Europese samenhang, met als gevolg schaalvoordelen en toegenomen interoperabiliteit, is opgenomen in de Defensienota.

Voor de DMO betekent dit onder andere ondersteuning van de transitie naar een informatiegestuurde en technologisch hoogwaardige krijgsmacht, het vergroten van de voorraden (bijvoorbeeld munitie, kleding & uitrusting) en diverse verbeteringen op het gebied van projectvoering, inkoop en afstoting van defensiematerieel en personele en logistieke ondersteuning. Onder de vlag van National Armaments Director ontwikkelt en versterkt de DMO ook de internationale samenwerking op het gebied van IT en materieel (NAVO, EU, multinationaal en bilateraal). Specifiek op het gebied van duurzaamheid levert de DMO een bijdrage door in toenemende mate biologische of synthetische brandstof te leveren.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 23 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 7 Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	538.836	671.254	672.061	693.415	707.503	700.983	708.491
Uitgaven	558.830	671.254	672.061	693.415	707.503	700.983	708.491
% Juridisch verplicht			70%				
% bestuurlijk gebonden							
% beleidsmatig gereserveerd			30%				
% nog niet ingevuld/ vrij te besteden							
Opdrachten	103.947	141.606	148.492	151.887	159.900	162.900	165.664
- gereedstelling	103.947	141.606	148.492	151.887	159.900	162.900	165.664
Personele uitgaven	443.263	506.156	507.836	525.671	531.847	522.127	527.015
- Eigen personeel	391.361	443.332	459.338	477.160	484.085	474.515	479.506
- Externe inhuur	36.662	37.251	28.919	28.873	28.124	28.124	28.021
- Overige personele exploitatie	15.240	25.573	19.579	19.638	19.638	19.488	19.488
Materiële uitgaven	11.620	23.492	15.733	15.857	15.756	15.956	15.812
- Overige materiële exploitatie	11.620	23.492	15.733	15.857	15.756	15.956	15.812
Apparaatsontvangsten	18.829	25.765	25.765	25.765	25.765	25.765	25.765

Budgetflexibiliteit

Het aandeel juridisch verplicht heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten opdrachten, personele en materiële uitgaven. Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de brandstoffen voor inzet van de wapensystemen en voertuigen. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2023 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennis-instituten voor innovatieprojecten.

In totaal is voor 2023 70% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget. In voorgaande tabel zijn de structurele maatregelen vanuit de Defensienota 2022 verwerkt.

In de begroting 2023 is met name sprake van een stijging van het budget voor personele uitgaven. Dit is het gevolg van het herstel van de organisatie zoals in de eerste suppletoire begroting van 2022 is verwerkt en een capaciteitsuitbreiding om uitvoering te geven aan de intensiveringen vanuit de Defensienota.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft de uitgaven voor brandstof en smeermiddelen. De prijzen van met name brandstoffen zijn zeer flexibel als gevolg van de snel wijzigende brandstofprijzen en dollarkoersen.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhuur van personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven. De DMO investeert in de kwaliteit van haar mensen en de flexibiliteit en diversiteit van het personeelsbestand. De belangrijkste capaciteiten van de DMO zijn de kennis en ervaring van het personeel.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan bij de DMO hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering.

3.8 Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando

A. Algemene doelstelling

Het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) ondersteunt de krijgsmacht in haar taken. Het DOSCO doet dit door te zorgen voor personele diensten, opleidingen, huisvesting, vastgoed, catering, beveiliging, bewaking, facilitaire zaken, gezondheidszorg, logistiek en transport. Het DOSCO voorziet zelf in die ondersteuning en koopt een deel van de producten en diensten in bij organisaties buiten het ministerie van Defensie.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor een doeltreffende en doelmatige ondersteuning van de krijgsmacht. Het DOSCO krijgt, net als de operationele commando's, een generieke gereedstellingsopdracht. Vooral nog ontvangt DOSCO een gereedstellingsopdracht voor specialistische medische zorg en strategisch transport.

Tabel 24 Capaciteiten DOSCO		
Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
SPECIALISTISCHE MEDISCHE ZORG	Chirurgisch team voor Role 2 Medical Treatment Facility	Leverd een chirurgisch team ten behoeve van een chirurgisch hospitaal.
	Bloedbank	Leverd personele capaciteit om te voorzien in een operationele bloedbank.
STRATEGISCH TRANSPORT	Movement Control-teams (National Movement Coordination Centre (NMCC) en CLAS)	Ondersteunen verplaatsingsoperaties zowel nationaal als internationaal van andere inzetbare eenheden.

C. Beleidswijzigingen

Voor de belangrijkste beleidswijzigingen wordt verwezen naar de beleidsagenda.

Het regeerakkoord en de groei naar de 2%-norm die verwerkt zijn in de Defensienota hebben zijn weerslag op de ondersteuning die het DOSCO levert. Het ondersteuningscommando transformeert zich langs twee ontwikkellijnen. Enerzijds richt het ondersteuningscommando zich op de doorontwikkeling van de huidige ondersteuning en anderzijds op geheel nieuwe vormen van ondersteuning. Uitgangspunten daarbij zijn: samenwerking binnen de krijgsmacht en met partners daarbuiten, schaalbaarheid en flexibiliteit. Tegelijkertijd richt het ondersteuningscommando zich op verdere modernisering van de defensiebrede ondersteuning door meer datagedreven te werken. Het ondersteuningscommando investeert en schaaft op in robotisering en intelligente automatisering. Met als oogmerk een moderne datagedreven bedrijfsvoering waarin de meer en meer schaarse mens wordt ingezet voor het werk waar zij de grootste toegevoegde waarde hebben. De samenwerking kent zowel een interne als een externe dimensie, met industrie en kennisinstituten. Initiatieven focussen zich onder meer op de initiële officiersopleidingen, de reguliere gezondheidszorg, de werving en selectie, de personeelsadministratie, de personeelszorg, *Host Nation Support*, infra/huisvesting, verduurzaming, strategisch transport, bewaken en beveiligen en voeding.

Door extra te investeren in met name vastgoed, strategisch transport, geneeskundige ondersteuning en capaciteit voor bewaken en beveiligen worden grote defensiebrede achterstanden ingelopen. Daarnaast is aanvullend budget beschikbaar gesteld voor het Nationaal Fonds Ereschuld. De ontwikkelingen bij de andere krijgsmachtdelen hebben ook effect op de ondersteuning die het ondersteuningscommando levert. Het DOSCO haakt daarbij vroegtijdig aan zodat de tweede en derde orde effecten goed ingeschat kunnen worden en de ondersteuning tijdig en adequaat georganiseerd wordt.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 25 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)							
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	1.238.835	1.373.466	1.338.383	1.375.461	1.416.302	1.443.013	1.430.825
Uitgaven	1.214.400	1.331.966	1.348.383	1.385.461	1.426.302	1.454.513	1.430.825
% juridisch verplicht			57%				
% bestuurlijk gebonden			7%				
% beleidsmatig gereserveerd			36%				
% nog niet ingevuld/ vrij te besteden							
Opdrachten	152						
- gereedstelling	152						
Inkomensoverdrachten	86.664						
- Nationaal Fonds Ereschuld	85.922						
- Reservering schadevergoedingen chroom 6 Defensie	742						
Schadevergoeding		110.154	93.199	123.266	131.729	141.729	116.729
- Nationaal Fonds Ereschuld		91.202	81.109	111.176	119.637	129.637	104.637
- Reservering schadevergoedingen chroom 6 Defensie		8.452	3.851	3.851	3.851	3.851	3.851
- Schadevergoeding, overig		10.500	8.239	8.239	8.241	8.241	8.241
Personele uitgaven	857.609	938.906	949.816	948.028	964.400	976.371	974.820
- Eigen personeel	617.054	738.865	750.441	752.603	770.184	780.465	781.080
- Externe inhuur	22.006	7.808	4.035	4.035	4.036	4.036	4.001
- Overige personele exploitatie	203.830	177.170	179.285	176.990	175.756	177.504	175.373
- Attachés	14.719	15.063	16.055	14.400	14.424	14.366	14.366
Materiële uitgaven	269.975	282.906	305.368	314.167	330.173	336.413	339.276
- Overige materiële exploitatie	266.685	275.622	298.084	306.885	322.891	329.131	331.994
- Attachés	3.290	7.284	7.284	7.282	7.282	7.282	7.282
Apparaatsontvangsten	58.178	72.495	68.995	68.995	68.995	68.995	68.995

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2023 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen en lopende contracten voor werven personeel en juridische dienstverlening. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen, de defensiebrede facilitaire ondersteuning en catering.

Voor 2023 is 57% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

Het percentage bestuurlijk gebonden verplichtingen betreft de volledige regelingen voor schadevergoedingen, het Nationaal Fonds Ereschuld en de Reservering schadevergoedingen chroom 6.

Voor 2023 is 7% bestuurlijk gebonden ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhuur van het personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienst-reizen, internationale verhuizingen en overige personeelsgebonden uitgaven. De salarissen van het attaché personeel worden afzonderlijk gepresenteerd, omdat deze uitgaven onder het Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) attachébudget vallen.

Materiële uitgaven

De uitgaven voor instandhouding vastgoed zijn ingaande 2021 overgeheveld naar het Defensiematerieelbegrotingsfonds. Onder materiële uitgaven worden de geraamde uitgaven voor overige materiële exploitatie en de attachés weergegeven. De uitgaven voor de overige materiële exploitatie bestaan onder andere uit catering, facilitaire dienstverlening, mediadienstverlening, gezondheidszorg, beveiliging, energie en water, schoonmaak en wereldwijd transport van personen en goederen.

Schadevergoeding

De uitgaven voor het Nationaal Fonds Ereschuld worden bij het DOSCO verantwoord onder het financieel instrument schadevergoeding. Dit fonds is ingesteld voor militairen die een handicap, trauma of andere aandoening hebben opgelopen tijdens missies naar het buitenland. Hierin zijn de budgetten voor schadevergoedingen en regelingen voor schadevergoedingen voor veteranen ondergebracht. De uitgaven hiervoor kennen een fluctuerend verloop en meer (jonge) veteranen doen een beroep op compensatie. Dit leidt tot een verwachte stijging van de uitgaven. Daarom is het budget van dit fonds in de begrotingsperiode met in totaal € 220 miljoen verhoogd, voor 2028 en 2029 met € 10 miljoen en vanaf 2030 met € 20 miljoen structureel. Daarnaast worden geraamde uitgaven voor uitkeringen in verband met Chroom 6 en overige schadevergoedingen onder het instrument schadevergoeding verantwoord.

4. Niet-beleidsartikelen

4.1 Artikel 9 Algemeen

Algemene doelstelling

Het kerndepartement voert een aantal defensiebrede taken uit. Dit zijn het verstrekken van subsidies voor defensie-gerelateerde (maatschappelijke) taken, het bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken, de bekostiging van instellingen voor kennisopbouw, het bijdragen aan internationale organisaties, het uitvoeren van opdrachten, schadevergoedingen en de bijdrage aan rijksbrede en defensiebrede beleidsopdrachten.

A. Budgettaire gevolgen

Tabel 26 Budgettaire gevolgen artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)							
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	172.023	227.840	187.215	187.620	180.619	178.723	178.587
Uitgaven	172.523	227.840	187.215	187.620	180.619	178.723	178.587
% Juridisch verplicht			2%				
% bestuurlijk gebonden			92%				
% beleidsmatig gereserveerd			6%				
% nog niet ingevuld/ vrij te besteden							
Subsidies	39.444	49.221	43.046	44.349	44.476	44.509	44.413
- Subsidies	39.444	49.221	43.046	44.349	44.476	44.509	44.413
Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken	46.853	48.788	48.792	48.793	49.039	49.039	49.039
- Kennisopbouw TNO via EZK	44.179	46.004	46.015	46.016	46.015	46.015	46.015
- Kennisopbouw NLR via EZK	600	625	622	622	622	622	622
- Kennisopbouw MARIN via EZK	2.000	2.082	2.072	2.072	2.072	2.072	2.072
- Overige bijdragen	74	77	83	83	330	330	330
Opdrachten	11.102	18.951	15.405	13.547	10.843	8.936	8.896
- Opdrachten beleid	5.868	13.831	10.523	9.075	6.372	6.465	6.425
- Opdrachten milieu beleid	2.816	5.057	4.819	4.408	4.408	2.408	2.408
- Overige opdrachten	2.418	63	63	64	63	63	63
Bijdrage aan (inter)nationale organisaties	56.328	67.934	69.165	70.123	70.229	70.208	70.208
- Bijdrage aan de NAVO	51.194	60.675	61.840	62.798	62.797	62.778	62.778
- Bijdrage aan internationale samenwerking	5.134	6.048	6.110	6.110	6.214	6.212	6.212
- Overige bijdragen	0	1.211	1.215	1.215	1.218	1.218	1.218
Bekostiging	4.147	4.050	4.051	4.052	4.052	4.052	4.052
- Bekostiging diverse instellingen	4.147	4.050	4.051	4.052	4.052	4.052	4.052
Inkomensoverdrachten	14.049	493	300	300	300	300	300
- Overige bijdragen	6.783	493	300	300	300	300	300
- Regeling uitkering chroom 6 Defensie	3.323						
- Civielrechtelijke regeling Srebrenica 2020	3.943	0					
Schadevergoeding	600	38.403	6.456	6.456	1.680	1.679	1.679
- Schadevergoeding, overig		1.680	1.680	1.680	1.680	1.679	1.679
- Reservering regeling uitkering chroom 6 Defensie		5.476	4.776	4.776			
- Civielrechtelijke regeling Srebrenica 2020		30.647					
- Civielrechtelijke regeling Hawija	600	600					
Programmaontvangsten	2.052	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op de onderzoeksoopdrachten waar al een contract voor loopt.

Voor 2023 is 2% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

Het percentage bestuurlijk gebonden verplichtingen betreft de volledige regelingen voor schadevergoedingen, de bijdrage aan (inter)nationale organisaties, bijdrage aan kennisinstituten en subsidies.

Voor 2023 is 7% bestuurlijk gebonden ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

B. Toelichting op de financiële instrumenten

Subsidies

Defensie verleent subsidies aan instellingen die een toegevoegde (maatschappelijke) waarde hebben, en die defensiebeleid voor bijzondere doelgroepen uitvoeren, omdat zij hierin gespecialiseerd zijn (waaronder veteranen). De defensiesubsidies worden verleend met als doel instandhouding van de instellingen, zodat deze hun toegevoegde waarde kunnen blijven leveren. De subsidies zijn gecategoriseerd in subsidies voor veteranenzorg en subsidies voor cultureel erfgoed en tradities. Daarnaast worden subsidies verstrekt aan onderwijs en kennis- en technologieontwikkeling. Bijlage 7.4 geeft een overzicht van de subsidies weer.

Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken

Defensie draagt bij aan kennisopbouw en innovatie-ontwikkeling. Het Maritiem Research Instituut (MARIN), het Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum (NLR) en de Nederlandse organisatie voor Toegepast-Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO) ontvangen een jaarlijkse bijdrage om hun defensie-specifieke kennisbasis in stand te houden. Vanuit de opgebouwde kennis laat Defensie zich adviseren en ondersteunen bij de beleidsvorming, verwerving en onderhoud van materieel, opleiding en training, bedrijfsvoering en operationeel optreden. Met de uitvoering van onderzoeksprogramma's en -projecten krijgt de Strategie-, Kennis- en Innovatieagenda 2021–2025 invulling. De overige bijdragen aan begrotingshoofdstukken zijn de bijdragen aan het ministerie van Buitenlandse Zaken voor de instandhouding van de Adviesraad Internationale Vraagstukken en de Atlantische Commissie.

Bijdrage aan (inter)nationale organisaties

Defensie draagt jaarlijks met een contributie bij aan de NAVO-exploitatie. Hierin zijn opgenomen onder andere de AWACS-vliegtuigen, de NAVO-commandostructuur en diverse programma's. Tot 2024 vervult Nederland de functie van Chairman of the Military Committee (CMC) te Brussel.

Opdrachten

In de Defensienota is beschreven dat Defensie investeert in haar personeel: arbeidsvoorwaarden worden verbeterd en er komt een nieuw Human Resources (HR)-model. Voor de implementatie van het nieuwe HR-model en het nieuwe pensioencontract is ondersteuning benodigd. Het budget voor opdrachten betreft voornamelijk de jaarlijkse bestedingen aan derden voor de ondersteuning van beleid en rechtspositionele ondersteuning. Daarnaast zijn ook beleidsuitgaven voor het defensiebreed implementeren van energie- en milieuwetgeving (stikstof en omgevingswet) hier onderdeel van.

Bekostiging

'Bekostiging' zijn bijdragen aan instellingen, zoals de Stichting Faciliteiten Centraal Georganiseerd Overleg Militairen en de ondersteuning van organisaties die deel uitmaken van de sector Defensie.

Schadevergoedingen

De schadevergoedingen (voorheen: Inkomensoverdrachten) zijn bestemd voor doelgroepen die schade ondervinden van defensiebeleid. Hieronder vallen de uitgaven voor de uitkeringsregeling voor chroom-6 slachtoffers: de Regeling Uitkering chroom-6 Defensie (zie Kamerstukken vergaderjaar 2017–2018, [34 775 X, nr. 126](#) en vergaderjaar 2020–2021, [35 570 X, nr. 92](#)). Verder vallen hieronder de schade-uitkeringen Srebrenica (zie Kamerstuk vergaderjaar 2019–2020 [35 450 X, nr. 2](#)), uitgaven voor herstelprojecten in Hawija (zie Kamerstuk vergaderjaar 2020–2021, [27 925 nr. 766](#)).

4.2 Artikel 10 Apparaat Kerndepartement

Algemene doelstelling

Inzet is de kerntaak van Defensie. De bestuursstaf geeft hier namens de minister sturing aan door het formuleren van het defensiebeleid, het aansturen van de uitvoering door de commandant der strijdkrachten, het toewijzen van middelen aan alle defensieonderdelen, het leveren van kwalitatief hoogwaardig inlichtingen- en veiligheidsinformatie, het toezicht houden op verschillende Defensie specifieke taken, het opstellen van kaders voor de defensiebrede bedrijfsvoering en het bijdragen aan militaire pensioenen en uitkeringen.

A. Budgettaire gevolgen

Tabel 27 Budgettaire gevolgen artikel 10 Apparaat Kerndepartement (bedragen x € 1.000)							
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	1.537.856	1.625.478	1.592.168	1.608.527	1.597.049	1.593.329	1.588.125
Uitgaven	1.529.926	1.625.478	1.592.168	1.608.527	1.597.049	1.593.329	1.588.125
Personele uitgaven	1.506.690	1.580.977	1.530.326	1.554.060	1.545.088	1.544.668	1.542.015
- Eigen personeel	257.115	317.705	331.568	341.527	347.128	349.803	351.404
- Externe inhuur	10.205	11.296	1.500	1.900	1.900		
- Overige personele exploitatie	12.990	17.681	18.928	19.163	19.421	19.574	19.616
- Uitkeringen (pensioenen en wachtgeld)	1.226.380	1.234.295	1.178.330	1.191.470	1.176.639	1.175.291	1.170.995
Materiële uitgaven	23.236	44.501	61.842	54.467	51.961	48.661	46.110
- Overige materiële exploitatie	23.236	44.501	61.842	54.467	51.961	48.661	46.110
Apparaatsontvangsten	34.397	8.412	7.462	7.462	7.462	7.462	7.462

B. Toelichting op de financiële instrumenten

Bestuursstaf

De Bestuursstaf, bestaande uit het Directoraat-Generaal Beleid, de Hoofd-directie Financiën en Control, de Defensiestaf en de bijzondere organisatie eenheden, draagt zorg voor de sturing van, het beleid voor en het toezicht op Defensie. De Bestuursstaf adviseert en ondersteunt ook de bewindspersonen bij het besturen van de organisatie en het afleggen van verantwoording aan het parlement. De uitgaven die daarmee gemoeid zijn, zijn vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven, externe inhuur en overige exploitatie. De bijzondere organisatie eenheden van de Bestuursstaf bestaan uit de Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht (IGK), Inspecteur-Generaal Veiligheid (IGV) die aan het hoofd staat van de Inspectie Veiligheid Defensie (IVD), de Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA), de Inspectie Militaire Gezondheidszorg (IMG), de Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID), Diensten Geestelijke Verzorging (DGV), het Militair Huis van de Koning (MHK) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD).

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, dienstreizen en overige persoonsgebonden uitgaven.

De post Uitkeringen betreft de militaire pensioenen, AOW-gat compensatie, Uitkering Gewezen Militairen en verstrekking van uitkeringen in het kader van de sociale zekerheid, waaronder het Sociaal Beleidskader en overige regelingen voor voormalig defensiepersoneel.

De komende jaren is budget beschikbaar voor het versterken van de toezichthouders veiligheid, integriteit en de luchtvaartautoriteit, voor de taskforce *Host Nation Support* (operationele logistiek), voor de ondersteuning van informatievoorziening en parlementaire processen, kennis en beleidsontwikkeling voor de omgevingswet, energie en duurzaamheid en capaciteit voor compliance en veiligheidsfuncties bij de MIVD.

Met de middelen uit de Defensienota wordt de komende jaren geïnvesteerd in vastgoed, duurzaamheid (in het bijzonder stikstof) en de omgeving. Doel is om een vastgoedportefeuille te realiseren die onze taakuitvoering optimaal ondersteunt, toekomstbestendig is, duurzaam is en die waar mogelijk nog meer met de samenleving en de regio verbonden is dan voorheen. Het uitgangspunt is dat de balans wordt hersteld tussen een gezonde toekomstbestendige vastgoedportefeuille en de beschikbare middelen voor investeringen en exploitatie. Defensie werkt aan een verkenning om te komen tot het concentreren, vernieuwen en verduurzamen van het defensievastgoed. In het kader van duurzaamheid worden de Verduurzaamroute Vastgoed en de roadmap Energietransitie gebruikt voor het aanjagen van innovatie. Verder draagt de verduurzaming bij aan de reductie van CO₂ en stikstof. Tevens zal de komende jaren aandacht worden besteed aan het programma Defensie Open Op Orde om binnen vijf jaar te voldoen aan vigerende wet- en regelgeving. Tot slot bereidt Defensie zich verder voor op de omgevingswet in de rol van zowel aanvrager als verlener van vergunningen.

Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst

Als grootste eenheid ressorterend onder de Bestuursstaf, is de MIVD belast met de ondersteuning van Defensie op het gebied van het leveren van kwalitatief hoogwaardige inlichtingen- en veiligheidsinformatie. Daarmee levert de MIVD een onmisbare bijdrage aan de opbouw, de gereedstelling en de inzet van de krijgsmacht en de informatiepositie van Nederland. In de Defensienota is beschreven dat het slagveld digitaliseert en dat het toegenomen aanbod van informatiebronnen nieuwe mogelijkheden opent, maar ook risico's kent. De uitgaven die binnen dit artikel gemoeid zijn omvatten vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven en overige niet gecentraliseerde exploitatie-uitgaven.

Overig

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden (budgettair vallend onder het kerndepartement, aansturing door CDS) gereed gesteld.

Tabel 28 Capaciteiten CDS		
Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
NLD SPECIAL OPERATIONS COMMAND AND CONTROL	Opschaalbare expeditieaire stafcapaciteit	Aansturen en coördineren van niet-geplande nationale en/of internationale speciale operaties met een korte reactietijd.
	Composite Special Operations Component Command	Het Nederlandse deel, in een gezamenlijk hoofdkwartier met België en Denemarken, coördineert de Speciale Operaties en inzet van speciale eenheden.

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
DEFENSIE CYBER COMMANDO (DCC)	Cyber Strategisch Element	Levert cybereffecten die bijdragen aan de bescherming van Nederland en de Nederlandse belangen in de wereld.
	Cyber Operational Planning & Liaison (COPL) Element	Levert functionarissen voor een (internationaal) hoofdkwartier.
	OPCO Cyber ondersteuningsteams	Levert teams ter ondersteuning van operaties.

C. Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten

Tabel 29 Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten inclusief agentschappen en zbo's/rwt's (bedragen x € 1.000)

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	6.390.547	7.203.250	7.290.027	7.356.064	7.391.752	7.415.348	7.422.503
Apparaat Kerndepartement	1.529.926	1.625.478	1.592.168	1.608.527	1.597.049	1.593.329	1.588.125
Uitvoeringsorganisaties	4.860.621	5.577.772	5.697.859	5.747.537	5.794.703	5.822.019	5.834.378
Koninklijke Marine	782.303	908.585	948.855	958.203	968.393	975.353	978.717
Koninklijke Landmacht	1.316.611	1.576.504	1.605.530	1.618.058	1.633.986	1.637.397	1.642.559
Koninklijke Luchtmacht	681.912	743.222	756.047	755.145	734.660	737.473	737.444
Koninklijke Marechaussee	497.328	598.001	608.674	612.408	615.488	620.929	618.735
Defensie Materieel Organisatie	454.883	529.648	523.569	541.528	547.603	538.083	542.827
Defensie Ondersteuningscommando	1.127.584	1.221.812	1.255.184	1.262.195	1.294.573	1.312.784	1.314.096
Totaal apparaatsuitgaven	6.390.547	7.203.250	7.290.027	7.356.064	7.391.752	7.415.348	7.422.503

4.3 Artikel 11 Geheim

Algemeen

Het niet-beleidsartikel Geheim op basis van artikel 2.8 van de Comptabiliteitswet 2016 kent geen artikelonderdelen. Dit niet-beleidsartikel is bestemd voor de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten waarvoor geldt dat openbaarmaking via toedeling aan een expliciet beleidsartikel niet in het belang van de Staat is.

A. Budgettaire gevolgen

Tabel 30 Budgettaire gevolgen artikel 11 Geheim (bedragen x € 1.000)							
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	14.724	15.636	15.685	15.685	15.685	15.685	15.685
Uitgaven	14.724	15.636	15.685	15.685	15.685	15.685	15.685

B. Toelichting op de financiële instrumenten

De geheime uitgaven worden jaarlijks toegelicht aan het college van de Algemene Rekenkamer en het bevat tevens het budget voor MIVD gerelateerde uitgaven ten behoeve van internationale inzet (BIV).

4.4 Artikel 12 Nog onverdeeld

Algemeen

Het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld bestaat uit verplichtingen, uitgaven en ontvangsten. Uitgaven worden onverdeeld naar loonbijstelling, prijsbijstelling, nog onverdeeld en een eventuele taakstelling (negatief bedrag).

A. Budgettaire gevolgen

Tabel 31 Budgettaire gevolgen artikel12 Nog onverdeeld (bedragen x € 1.000)							
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	0	44.371	351.055	411.599	444.880	510.929	561.835
Uitgaven	0	38.111	361.055	420.599	444.880	510.929	561.835
Loonbijstelling							
Prijsbijstelling							
Nog onverdeeld	0	38.111	361.055	420.599	444.880	510.929	561.835

B. Toelichting op de financiële instrumenten

Artikel 12 is een begrotingstechnisch artikel van waaruit diverse doorverdelingen plaatsvinden naar andere artikelen van de defensiebegroting. Op dit moment zijn nog niet alle middelen uit het arbeidsvoorwaardenakkoord doorverdeeld aan de defensieonderdelen, omdat een aantal afspraken uit dit akkoord verder uitgewerkt moet worden. Daarnaast resteert nog budget dat voortkomt uit de middelen die met het coalitieakkoord en/of de Voorjaarsnota 2022 zijn toegevoegd aan de defensiebegroting. Dit budget wordt eveneens nog nader verdeeld binnen de defensiebegroting.

4.5 Artikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds

A. Algemene doelstelling

Op dit artikel worden de bijdragen vanuit de reguliere begroting aan het Defensiematerieelbegrotingsfonds verantwoord.

B. Rol en verantwoordelijkheid

Mutaties die op het Defensiematerieelbegrotingsfonds worden verantwoord zijn terug te vinden in de verschillende beleidsartikelen van de begroting Hoofdstuk X.

C. Beleidswijzigingen

Voor de beleidswijzigingen wordt verwezen naar de betreffende beleidsartikelen.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 32 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds (bedragen x € 1.000)							
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	5.040.806	4.724.060	6.521.608	9.115.154	9.135.995	9.215.983	8.907.040
Uitgaven	5.040.806	4.724.060	6.521.608	9.115.154	9.135.995	9.215.983	8.907.040
Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	5.040.806	4.724.060	6.521.608	9.115.154	9.135.995	9.215.983	8.907.040

Budgetflexibiliteit

De mate van budgetflexibiliteit is terug te vinden bij de afzonderlijke artikelen van het Defensiematerieelbegrotingsfonds.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Het betreft hier de bijdrage vanuit de begroting Hoofdstuk X Defensie aan hoofdstuk K Defensiematerieelbegrotingsfonds ten behoeve van uitgaven die op het fonds worden verantwoord.

5. Begroting agentschappen

5.1 Paresto

Algemeen

Het baten-lastenagentschap Paresto maakt deel uit van het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO). Paresto is een professionele interne cateringorganisatie die in opdracht van Defensie een pakket aan catering-ondersteuning levert aan haar gehele organisatie en aan (NAVO)-bondgenoten op Nederlands grondgebied. Dit gebeurt met een sterke focus op kwaliteit én met de wensen van gasten en opdrachtgevers als uitgangspunt.

Begroting van baten en lasten

Tabel 33 Begroting van baten-lastenagentschap voor het jaar 2022 (bedragen x € 1.000)¹

	2021 Stand Slotwet t-2	2022 Vastgestelde begroting	2023 t	2024 t+1	2025 t+2	2026 t+3	2027 t+4
Baten							
- Omzet	65.520	75.915	80.804	80.659	80.944	80.996	80.996
<i>waarvan omzet moederdepartement</i>	<i>51.120</i>	<i>57.220</i>	<i>60.603</i>	<i>60.469</i>	<i>60.697</i>	<i>60.742</i>	<i>60.742</i>
<i>waarvan omzet overige departementen</i>	<i>1.796</i>	<i>495</i>	<i>495</i>	<i>495</i>	<i>495</i>	<i>495</i>	<i>495</i>
<i>waarvan omzet derden</i>	<i>12.604</i>	<i>18.200</i>	<i>19.706</i>	<i>19.695</i>	<i>19.752</i>	<i>19.759</i>	<i>19.759</i>
Rentebaten	–	–	–	–	–	–	–
Vrijval voorzieningen	–	–	–	–	–	–	–
Bijzondere baten	950	–	–	–	–	–	–
Totaal baten	66.470	75.915	80.804	80.659	80.944	80.996	80.996
Lasten							
Apparaatskosten	–	–	–	–	–	–	–
- Personele kosten	42.024	49.763	54.066	53.919	54.005	53.942	53.856
<i>waarvan eigen personeel</i>	<i>39.367</i>	<i>42.269</i>	<i>47.905</i>	<i>48.105</i>	<i>48.531</i>	<i>48.821</i>	<i>49.098</i>
<i>waarvan inhuur externen</i>	<i>2.213</i>	<i>6.775</i>	<i>5.454</i>	<i>5.100</i>	<i>4.753</i>	<i>4.395</i>	<i>4.028</i>
<i>waarvan overige personele kosten</i>	<i>444</i>	<i>719</i>	<i>707</i>	<i>714</i>	<i>721</i>	<i>726</i>	<i>730</i>
- Materiële kosten	19.920	26.069	26.468	26.521	26.723	26.854	26.959
<i>waarvan apparaat ICT</i>	<i>218</i>	–	–	–	–	–	–
<i>waarvan bijdrage aan SSO's</i>	–	–	–	–	–	–	–
<i>waarvan overige materiële kosten</i>	<i>244</i>	<i>1.000</i>	<i>1.000</i>	<i>1.000</i>	<i>1.000</i>	<i>1.000</i>	<i>1.000</i>
Rentelasten	–	–	–	–	–	–	–
Afschrijvingskosten	95	82	270	219	216	200	181
- Materieel	95	82	270	219	216	200	181
<i>waarvan apparaat ICT</i>	–	3	–	–	–	–	–
<i>waarvan overige materiële afschrijvingskosten</i>	<i>95</i>	<i>79</i>	<i>270</i>	<i>219</i>	<i>216</i>	<i>200</i>	<i>181</i>
- Immaterieel	–	–	–	–	–	–	–
Overige lasten	1.375	–	–	–	–	–	–
<i>waarvan dotaties voorzieningen</i>	<i>1.355</i>	–	–	–	–	–	–
<i>waarvan bijzondere lasten</i>	<i>20</i>	–	–	–	–	–	–
Totaal lasten	63.414	75.915	80.804	80.659	80.944	80.996	80.996
Saldo van baten en lasten gewone bedrijfsuitoefening	3.056	–	–	–	–	–	–
Agentschapsdeel Vpb-lasten	–	–	–	–	–	–	–
Saldo van baten en lasten	3.056	–	–	–	–	–	–

¹ In de ontwerp-begroting is geen rekening gehouden met de meerbehoeften uit de (concept) dienstverleningsovereenkomst tussen Defensie en Paresto over 2022 en 2023. De meerbehoeften dient geformaliseerd te worden bij de offerte, waarna deze middels de aanneemsom in rekening wordt gebracht.

Toelichting bij begroting baten en lasten

Baten

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement bestaat uit de aanneemsom en grotendeels de opbrengst die Paresto in rekening brengt voor onder meer banqueting- en maatwerkactiviteiten. De aanneemsom bestaat uit de aan de opdrachtgever in rekening gebrachte bedragen om conform de opgestelde afspraken ondersteuning te leveren op de locaties. De definitieve aanneemsom wordt naar verwachting vastgesteld tijdens het bestuurlijk overleg in september op basis van de overeenkomst tussen Paresto en opdrachtgever DOSCO. De toename van de omzet moederdepartement ten opzichte van de realisatie 2021 is met name te verklaren door COVID-19 effecten in 2021, prijsbijstellingen en de effecten van de nieuwe arbeidsvoorwaarden 2021 en 2022.

Omzet overige departementen

De omzet overige departementen betreft de opbrengst die Paresto in rekening brengt voor onder meer de lakeien van de Dienst Koninklijk Huis, maar ook opdrachten voor andere rijksdiensten zoals politie en justitie. De daling van de omzet overige departementen heeft te maken met het wegvallen van de in 2021 en in mindere mate 2022 gerealiseerde omzet voor het Centaal Orgaan opvang asielzoekers (COA).

Omzet derden

De omzet derden betreft met name de opbrengst van hetgeen Paresto in haar bedrijfsrestaurants in rekening brengt bij zowel de eigen defensiemedewerkers als eventuele andere gasten. De stijging ten opzichte van 2021 is te verklaren door negatieve COVID-19 effecten in 2021 en hogere materiële kosten.

Bijzondere baten

De bijzondere baten voor 2021 betreffen hoofdzakelijk ontvangen producentenbonussen die zijn gebaseerd op een vastgestelde minimale afname van bepaalde producten. Vanwege de onzekerheid over deze bonussen zijn deze niet begroot voor de komende jaren.

Lasten

Personele kosten

Vanwege een toename van het gebruik van de Regeling Partiële Arbeidsparticipatie Senioren (PAS-regeling) en de groei van Defensie neemt de personele bezetting in 2023 toe tot 756 vte'n. Dit verklaart tevens de stijging in personele kosten. Waar nodig doet Paresto een beroep op externe inhuur. Dit is bijvoorbeeld het geval bij het vervangen van zieke collega's, piekdrukke of noodzakelijke inzet tijdens (grote) evenementen. Gezien de ontwikkelingen op de flexibele arbeidsmarkt, de veranderingen in flexwetgeving en het verwachte herstel van de uitzendmarkt in het post COVID-19 tijdperk, zoekt Paresto steeds meer naar mogelijkheden om eigen personeel in te zetten.

Materiële kosten

De materiële kosten bestaan voor 95 procent uit kosten van de ingrediënten voor maaltijden en consumpties. De overige materiële kosten bestaan voornamelijk uit exploitatiekosten van de Bedrijfsvoering & Ondersteuning

i.o. en de locaties. In 2022 vindt de aanbesteding voor het nieuwe contract ten behoeve van levensmiddelen en ingrediënten plaats. De financiële gevolgen hiervan zijn nog niet bekend. Het nieuwe contract start in 2023.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten hebben betrekking op de initiële aanschaf van kleding voor medewerkers, de aanschaf van soepuitgiftepunten, de verwachte aanschaf van digitale borden en vervanging van klein materieel.

Kasstroomoverzicht

Tabel 34 Kasstroomoverzicht over het jaar 2022 (bedragen x € 1.000)							
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
	Stand slotwet t-2	Vastgestelde begroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Rekening courant RHB 1 januari + depositorekeningen	12.775	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813
+/- totaal ontvangsten operationele kasstroom	67.773	75.915	80.804	80.659	80.944	80.996	80.996
-/- totaal uitgaven operationele kasstroom	- 66.618	- 75.915	- 80.804	- 80.659	- 80.944	- 80.996	- 80.996
Totaal operationele kasstroom	1.155	-	-	-	-	-	-
-/- totaal investeringen	- 106	-	-	-	-	-	-
+/- totaal boekwaarde desinvesteringen	-	-	-	-	-	-	-
Totaal investeringskasstroom	- 106	-	-	-	-	-	-
-/- eenmalige uitkering aan moederdepartement	- 1.131	-	-	-	-	-	-
+/- eenmalige storting door moederdepartement	-	-	-	-	-	-	-
-/- aflossingen op leningen	-	-	-	-	-	-	-
+/- beroep op leenfaciliteit	-	-	-	-	-	-	-
Totaal financieringskasstroom	- 1.130	-	-	-	-	-	-
Rekening courant RHB 31 december + stand depositorekeningen (=1+2+3+4)	12.694	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813

Toelichting bij het kasstroomoverzicht

In het overzicht van de kasstromen staat de meerjarige verwachting van de omvang centraal, alsmede de besteding van de beschikbare investeringsruimte en de liquiditeitsverwachting.

Niet zichtbaar in het overzicht is de in 2022 gedane eenmalige uitkering aan het moederdepartement van € 2,5 miljoen in het kader van de verplichte afroaming van het Eigen Vermogen boven de gestelde limiet. Deze afroaming heeft inmiddels plaatsgevonden, maar had nog niet plaatsgevonden ten tijde van het opleveren van de vastgestelde begroting 2022. Voor 2021 is de vergelijkbare transactie (€1,13 miljoen) wel opgenomen daar het hier de stand Slotwet t-2 betreft.

Doelmatigheidsparagraaf

Onderstaande tabel is onderverdeeld in een generiek deel en een specifiek deel. Deze indeling vloeit voort uit de aard van de ondersteuning door Paresto en de sturing op de bruto marge van de locaties. De hiermee samenhangende indicatoren zijn daarom als specifiek benoemd. Ondergenoemde indicatoren worden beschouwd naar aanleiding van de gewijzigde governance.

Tabel 35 Overzicht doelmatigheidsindicatoren

	2021 Stand slotwet t-2	2022 Vastgestelde begroting t-1	2023 t	2024 t+1	2025 t+2	2026 t+3	2027 t+4
Omschrijving Generiek Deel							
Totaal omzet verkopen (x € 1.000)	34.122	43.523	43.799	43.838	43.975	44.027	44.027
Vte'n totaal	742	833	830	833	835	835	835
- waarvan in eigen dienst	710	753	756	763	770	775	780
- waarvan inhuur	32	80	74	70	65	60	55
Saldo van baten en lasten (%)	4,6%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Omschrijving Specifiek Deel							
Aantal locaties	76	77	76	76	76	76	76
Productiviteit per medewerker (omzet per Vte)	45.987	52.218	52.833	52.690	52.665	52.663	52.727
% Ziekteverzuim	7,8%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%
% Bruto marge locaties	43,0%	41,0%	41,9%	41,8%	41,5%	41,3%	41,0%

Toelichting

Het overgrote deel van de kosten van Paresto bestaat uit personele en ingrediëntkosten. De doelmatigheid van Paresto komt onder andere tot uitdrukking in een zo doelmatig mogelijke inzet van deze middelen. Twee belangrijke graadmeters daarvoor zijn de productiviteit per vte (omzet exclusief aanneemsom / aantal vte) en het percentage bruto marge (totale omzet exclusief aanneemsom verminderd met inkoopkosten ten opzichte van de totale omzet exclusief aanneemsom). Vanwege een toename van het gebruik van PAS (als gevolg van een steeds ouder wordende organisatie) en de groei van defensie neemt het volume aan eigen personeel iets toe ten opzichte van begroting 2022. Daarnaast is de verwachting dat er meer eigen personeel wordt aangetrokken, waardoor minder inhuur nodig is.

6. Departement specifieke informatie

In dit hoofdstuk bieden wij u inzicht in:

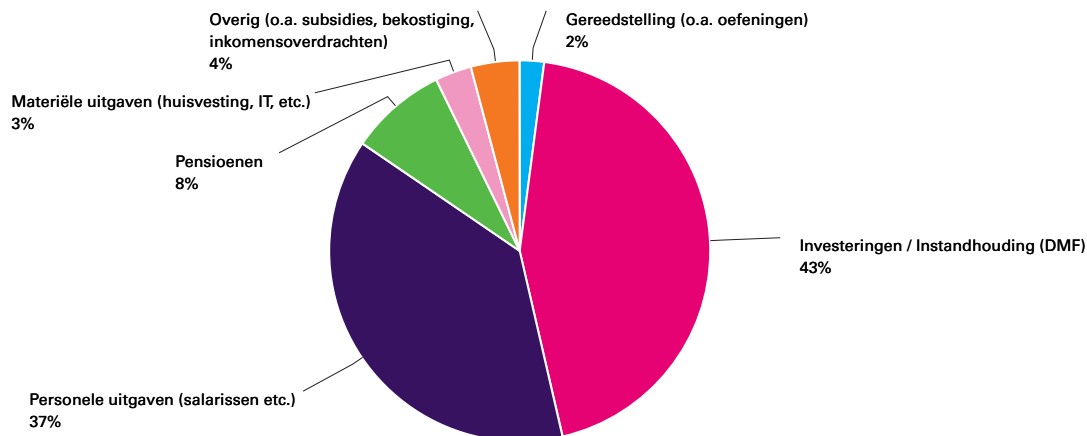
- Militaire pensioenen en uitkeringen;
- Verdeling van de apparaatsuitgaven;
- Overzicht formatie defensiepersoneel.

6.1 Militaire pensioenen en uitkeringen

Militaire pensioenen en uitkeringen

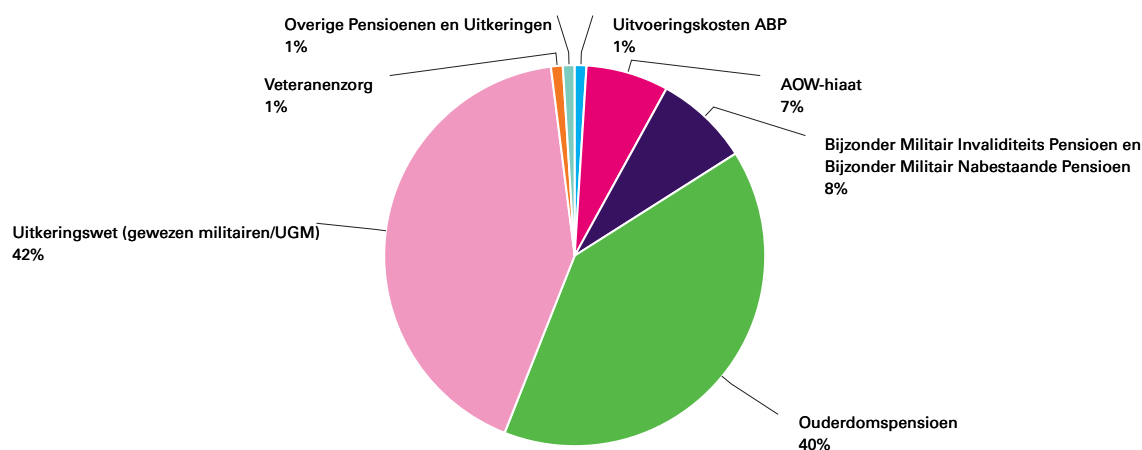
In onderstaande grafiek is te zien wat de relatieve verdeling is van de militaire pensioenen en uitkeringen ten opzichte van de absolute begroting:

Figuur 7 Relatieve verdeling pensioenen en uitkeringen

De pensioenen en uitkeringen zijn als volgt verdeeld:

Figuur 8 Verdeling pensioenen en uitkeringen

6.2 Verdeling van de apparaatsuitgaven

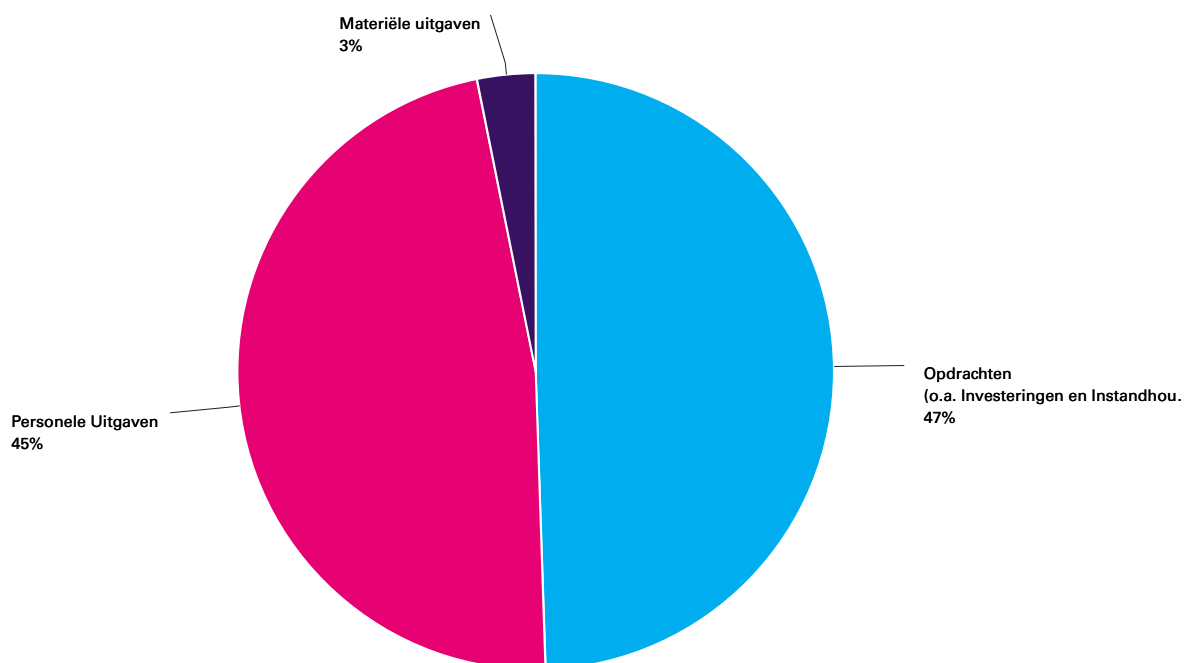
Verdeling van de apparaatsuitgaven

De apparaatsuitgaven van Defensie zijn als volgt verdeeld over de beleids- en niet beleidsartikelen:

Tabel 36 Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten Ministerie van Defensie (bedragen x € 1.000)							
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	6.390.547	7.203.250	7.290.027	7.356.064	7.391.752	7.415.348	7.422.503
Apparaat Kerndepartement	1.529.926	1.625.478	1.592.168	1.608.527	1.597.049	1.593.329	1.588.125
Uitvoeringsorganisaties	4.860.621	5.577.772	5.697.859	5.747.537	5.794.703	5.822.019	5.834.378
Koninklijke Marine	782.303	908.585	948.855	958.203	968.393	975.353	978.717
Koninklijke Landmacht	1.316.611	1.576.504	1.605.530	1.618.058	1.633.986	1.637.397	1.642.559
Koninklijke Luchtmacht	681.912	743.222	756.047	755.145	734.660	737.473	737.444
Koninklijke Marechaussee	497.328	598.001	608.674	612.408	615.488	620.929	618.735
Defensie Materieel Organisatie	454.883	529.648	523.569	541.528	547.603	538.083	542.827
Defensie Ondersteuningscommando	1.127.584	1.221.812	1.255.184	1.262.195	1.294.573	1.312.784	1.314.096
Totaal apparaatsuitgaven	6.390.547	7.203.250	7.290.027	7.356.064	7.391.752	7.415.348	7.422.503

Grafische weergave van de verhouding apparaatsuitgaven (personele en materiële uitgaven) ten opzichte van overige financiële instrumenten (programma).

Figuur 9 Verhouding apparaatsuitgaven ten opzichte van overige financiële instrumenten

6.3 Overzicht formatie defensiepersoneel

Zoals toegezegd in Kamerstuk 32 733, nr. 37 zijn hieronder de tabellen opgenomen waarin defensiebreed de aantallen per rang of schaal worden vermeld.

Tabel 37 Overzicht formatie defensiepersoneel			
	Personeel 1 juli 2022	Formatie 2023	Formatie 2027
Burgerpersoneel			
Schaal 16 t/m 18	37	31	30
schaal 15	52	42	42
schaal 14	169	124	119
schaal 13	511	471	459
schaal 12	1.412	1.379	1.332
schaal 11	2.115	1.884	1.816
schaal 10	2.167	2.301	2.248
schaal 9	1.378	1.301	1.272
schaal 8	1.326	1.217	1.204
schaal 7	1.557	1.446	1.433
schaal 6	1.580	1.436	1.394
schaal 5	1.967	2.034	1.947
schaal 1 t/m 4	2.701	3.065	2.939
Totaal burgerpersoneel	16.973	16.731	16.235
Militair personeel			
GEN	88	77	75
KOL	353	367	362
LKOL	1.525	1.540	1.526
MAJ	2.464	2.656	2.636
KAP	2.581	3.305	3.297
LNT	2.113	2.620	2.605
AOO	3.000	3.246	3.220
SM	4.520	5.271	5.229
SGT (1)	8.257	10.994	10.893
SLD/KPL	10.073	13.877	13.917
Totaal op functie	34.974	43.953	43.760
Initiële opleidingen (NBOF)	4.336	4.149	4.139
Totaal militair personeel (inclusief NBOF)	39.310	48.102	47.899
Totaal burger en militair personeel	51.947	60.684	59.995
Totaal burger en militair personeel (inclusief NBOF)	56.283	64.833	64.134

7. Bijlagen

7.1 Bijlage Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak

Tabel 38 Overzicht Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen Ministerie van Defensie					
Naam organisatie	ZBO/RWT	Begrotingsartikel	Begrotingsramingen	Uitgevoerde evaluatie ZBO onder Kaderwet	Volgende evaluatie ZBO
Stichting Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)	RWT	Niet beleidsartikel 9: Algemeen	€ 22,3 miljoen		
Stichting Koninklijke Defensiemusea (SKD)	RWT	Niet beleidsartikel 9: Algemeen	€ 18,2 miljoen		
Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek (SWOON)	RWT	Beleidsartikel 8: Defensie Ondersteuningscommando	€ 17,8 miljoen		

Defensie heeft geen begrotingsraming voor Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak vallend onder andere ministeries.

7.2 Bijlage verdiepingshoofdstuk

In het verdiepingshoofdstuk worden de belangrijkste mutaties ten opzichte van de begroting 2022 kort toegelicht.

Toelichting op de mutaties

1. Interdepartementale overboekingen

Vanuit diverse ministeries is budget naar Defensie overgeheveld voor het uitvoeren van activiteiten en vice versa. Per saldo stijgt de begroting van Defensie met € 21,7 miljoen voor 2023. Een volledig overzicht van de interdepartementale budgetoverhevelingen sinds de 1^e suppletoire begroting 2022 is hieronder toegevoegd.

Tabel 39 Overzicht interdepartementale overboekingen (bedragen x € 1.000)								
No.	Omschrijving	beleidsartikel	2022	2023	2024	2025	2026	2027
1.a	Bijdrage aan BZK voor ct info box	5	– 25					
1.b	Bijdrage aan BZK voor specifieke apparatuur	12	– 194					
1.c	Bijdrage aan BZK uitbreiding opslagcapaciteit	12	– 2750					
1.d	Bijdrage aan BZK voor C-platform	10	– 82					
1.e	Bijdrage aan BZK voor ibcs keten en sh jscu	10	– 1391					
1.f	Bijdrage aan BZK voor inzet fiscalist	10	– 290					
1.g	Bijdrage aan BZK voor project denk duurzaam	9	– 183					
1.h	Bijdrage aan BZK voor uitvoeringskosten BKR	10	– 50					
1.i	Bijdrage aan BZK voor verrekening bedrijfsvoeringskosten AIVD	10	– 5000					
1.j	Bijdrage aan EZK Behavioural Insights Netwerk	10	– 23	– 23	– 23			
1.k	Bijdrage door J&V voor MIT 2022 defensie	5, 8	531	499	499	499	499	499
1.l	Bijdrage lenW geluidsaanpak Schiphol	4	112	47				
1.m	Bijdrage J&V aan project Eurostar trein	5	1.929	4.130	4.130	4.130	4.130	4.130

No.	Omschrijving beleidsartikel	2022	2023	2024	2025	2026	2027
1.n	Bijdrage kosten aan BZK voor HRM inkoopdomein 2022 – 2025	10	– 256	– 201	– 201		
1.o	Bijdrage Service Team Rijk 2022	9	– 263				
1.p	Bijdrage van J&V inzake aanpak ondermijning KMar	5	1.640	4.912	7.033	7.541	7.541
1.q	Bijdrage van J&V voor implementatie en structurele kosten grenzen	5	1.000	2.000	2.380	3.986	10.194
1.r	Bijdrage van J&V voor KMar innovatiewet strafvordering	5	7	4			
1.s	Bijdrage van J&V voor KMar mainport aanpak ondermijning	5	150	270	270	270	
1.t	Bijdrage van J&V voor KMar maritieme hub Bonaire	12	225				
1.u	Bijdrage van J&V voor KMar multidisciplinaire aanpak criminaliteit	5	430	570	570	570	570
1.v	Bijdrage van J&V voor KMar ketenvoorziening	5	200				
1.w	Bijdrage van J&V voor KMar pilot buddy netwerk luchthaven	5	100	300	500	300	
1.x	Bijdrage van J&V voor KMar toekenning ondermijning internationale aanpak	5	551	735	735	735	735
1.y	Bijdrage van J&V voor KMar training digitale wachtmeesters	5	200	400	600	400	
1.z	Bijdrage J&V voor conservatoire afname celmateriaal	5	22	125	50		

No.	Omschrijving	beleidsartikel	2022	2023	2024	2025	2026	2027
1.aa	Bijdrage J&V voor versteviging van het grensbewakingsstelsysteem Eurosur	5	679	1.497	1.375	1.375	1.375	1.375
1.ab	Piekbelasting rijksoverheid.nl	10	– 50					
1.ac	Additioneel budget informatiehuishouding 2023	10		5.225				
1.ad	Bijdrage J&V aan inlichtingendiensten: vitaal MIVD	10		190	2.380	2.380	2.380	2.860
1.ae	Bijdrage van J&V voor KMar uitbreiding PI-NL	5		571	571	571	571	571
1.af	Werken aan Uitvoering (WaU)	10		460	460	460	460	460
	Totaal		– 2.781	21.711	21.329	23.016	28.455	34.955

2. Overige mutaties

De financiële instrumenten, zoals gereedstelling, personele en materiële uitgaven zijn bijgesteld. Dit o.a. naar aanleiding van het herschikken van activiteiten tussen de defensieonderdelen met de daarbij behorende financiële middelen.

Tabel 40 Artikel 1 Inzet (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2022	190.426	192.592	194.761	195.724	195.964	197.463
Mutatie 1° suppletoire begroting 2022	124.235	– 58	– 58	– 58	– 58	– 23
Stand 1° suppletoire begroting 2022	314.661	192.534	194.703	195.666	195.906	197.440
Nieuwe mutaties	– 15.470	40.391	44.635	247.921	278.126	22.222
Ontvangsten EPF (t.b.v. Oekraïne)					40.000	
Overheveling budgetreeks Very Joint Task Force vanaf 2023 (VJTF)		10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Kasschuif Oekraïne	– 31.140	0	0	0	31.140	0
Misgelopen verkoopopbrengsten	– 5.154	0	0	0	0	0
Uitgaven t.b.v. Oekraïne	0	14.202	21.157	60.500	173.720	0
Compensatie mislopen van de verkoopopbrengsten	29	0	0	0	2.062	0
AV VVHO	12.222	12.222	12.222	12.222	12.222	12.222
Uitgaven t.b.v. Oekraïne	2.500	51	0	23.839	1.044	0
Uitgaven t.b.v. Oekraïne	6.073	3.916	1.256	141.360	7.938	
Stand ontwerpbegroting 2023	299.191	232.925	239.338	443.587	474.032	219.662

Tabel 41 Artikel 2 Koninklijke Marine (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2022	844.737	865.798	867.264	863.422	866.400	866.939
Mutatie 1° suppletoire begroting 2022	26.097	42.279	45.990	53.846	54.419	56.994

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand 1° suppletoire begroting 2022	870.834	908.077	913.254	917.268	920.819	923.933
Nieuwe mutaties	97.959	109.284	113.721	119.963	123.342	123.586
Bijstelling budget vanwege doorbelasting uitgaven Evertsen naar BIV	97	0	0	0	0	0
Financiering torpedo firing exercise	- 738	0	0	0	0	0
Herschikking budget DOKM naar CSS	0	- 46	- 46	- 26	- 59	- 59
Bijdrage voor ETV zuid en noord t.b.v. windenergie op zee	11.772	0	0	0	0	0
Budgettoewijzing conform jaarplan kustwacht CARIB	- 6.374	0	0	0	0	0
Herschikking budget agenda voor de veiligheid	- 169	- 169	0	0	0	0
Covid werkgelegenheidsgelden 2022	529	0	0	0	0	0
Herschikking budget doorontwikkeling krijgsmacht (DOKM)	0				3.100	3.100
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever dekkingsgraad	0	0	5.281	10.561	10.561	10.561
Herschikking Ipo voor Breed Offensief Tegen Ondermijnende Criminaliteit	- 78	22	22	22	22	22
Herschikking budget agenda voor de veiligheid	169	169	0	0	0	0
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever dekkingsgraad	0	0	220	440	440	440
Budgettoewijzing conform jaarplan kustwacht CARIB	- 620	0	0	0	0	0
Herschikking Ipo voor Breed Offensief Tegen Ondermijnende Criminaliteit	72	85	85	85	85	85
2M een goede en aantrekkelijke werkgever zka budget opco's	0	0	1.500	1.500	1.500	1.500
Herschikking Ipo voor Breed Offensief Tegen Ondermijnende Criminaliteit	- 91	- 107	- 107	- 107	- 107	- 107
Budgettoewijzing conform jaarplan kustwacht CARIB	- 3.131	0	0	0	0	0
AV Dagelijks reizen en niet-dagelijks reizen	2.789	5.578	5.578	5.578	5.578	5.578
AV Thuiswerkvergoeding militairen	172	344	344	344	344	344
AV Thuiswerkvergoeding burgers	45	90	90	90	90	90
AV Systematiek TOD	0	433	433	433	433	433
AV Salarisverhoging 2021 1,7% militair personeel	19.649	9.894	9.911	9.951	9.960	9.960
AV Salarisverhoging 2021 1,7% burgerpersoneel	4.965	2.483	2.483	2.483	2.483	2.483
AV Aanvullend geboorteverlof naar 100%	77	230	230	230	230	230
AV Burger loongebouw	0	2.398	2.398	2.398	2.398	2.398
AV Inkomenstoelage burgers +25 euro		931	931	931	931	931
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto militair personeel	15.220	2.342	0	0	0	0
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto burgerpersoneel	5.364	901	0	0	0	0
AV Loongebouw militairen	0	56.125	56.125	56.125	56.125	56.125

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
AV Loonsuppletie reservist	277	277	277	277	277	277
AV Meerdaagse activiteiten	5.096	5.211	5.211	5.211	5.211	5.211
AV Overbruggingstoelage loongebouw militairen	20.068	0	0	0	0	0
AV Overgangsbeleid loongebouw militairen	0	296	835	1.296	1.645	1.872
AV Salarisverhoging 2022 2,95% militair personeel	17.482	17.602	17.700	17.744	17.760	17.777
AV Salarisverhoging 2022 2,95% burgerpersoneel	4.532	4.538	4.550	4.550	4.550	4.550
2M Diversiteit & inclusiviteit		0	104	104	104	104
Herschikking taken en middelen a.g.v. assortimentsgewijs werken	- 420	- 405	- 496	- 319	- 319	- 319
Toekennen budget very joint task force 2022 (VJTF)	1.205					
AV opleidingsbudget bij overgang aanstelling		62	62	62		
Stand ontwerpbegroting 2023	968.793	1.017.361	1.026.975	1.037.231	1.044.161	1.047.519

Tabel 42 Artikel 3 Koninklijke Landmacht (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2022	1.439.238	1.447.964	1.446.690	1.449.150	1.448.209	1.451.114
Mutaties n.a.v. Nota van Wijzing	8.400					
Mutatie 1^e suppletoire begroting 2022	35.035	41.739	48.216	52.012	55.399	56.833
Stand 1^e suppletoire begroting 2022	1.482.673	1.489.703	1.494.906	1.501.162	1.503.608	1.507.947
Nieuwe mutaties	173.337	206.784	213.507	224.086	225.047	225.869
2M Diversiteit & inclusiviteit			104	104	104	104
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever dekkingsgraad			9.288	18.576	18.576	18.576
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever ZKA budget operationele commando's			1.800	1.800	1.800	1.800
Herschikking budget als gevolg reorganisatie functieplaatsen		225	225	225	225	225
AV Aanvullend geboorteverlof naar 100%	133	399	399	399	399	399
AV Burger loongebouw		2.347	2.347	2.347	2.347	2.347
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto burgerpersoneel	6.256	1.050				
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto militair personeel	32.659	5.009				
AV Inkomenstoelage burgers +25 euro		831	831	831	831	831
AV Loongebouw militairen		114.781	114.781	114.781	114.781	114.781
AV Loonsuppletie reservist	969	969	969	969	969	969
AV Meerdaagse activiteiten	6.400	6.400	6.400	6.400	6.400	6.400
AV Opleidingsbudget bij overgang aanstelling		55	55	55		
AV Overbruggingstoelage loongebouw militairen	42.838					
AV Overgangsbeleid loongebouw militairen		741	2.121	3.303	4.278	5.030
AV Salarisverhoging 2021 1,7% burgerpersoneel	4.517	2.251	2.251	2.251	2.247	2.247
AV Salarisverhoging 2021 1,7% militair personeel	37.738	19.347	19.344	19.380	19.399	19.399
AV Salarisverhoging 2022 2,95% burgerpersoneel	4.049	4.061	4.060	4.060	4.052	4.052

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
AV Salarisverhoging 2022 2,95% militair personeel	34.133	34.316	34.283	34.357	34.391	34.426
AV Systematiek TOD		447	447	447	447	447
AV Thuiswerkvergoeding burgers	114	228	228	228	228	228
AV Thuiswerkvergoeding militairen	490	979	979	979	979	979
AV Dagelijks reizen en niet-dagelijks reizen	6.232	12.465	12.465	12.465	12.465	12.465
Herschikking budget BOTOC	- 1.464					
Herschikking taken en middelen a.g.v. assortimentsgewijs werken	- 906	- 296	- 49	- 50	- 50	- 15
Herschikking tussen de financiële instrumenten van de Landmacht	0					
Overdracht infrabudget inzake vastgoed aanpassingen en COVO	- 1.000					
Uitbreiding functies invoering ontvangstenbureau	179	179	179	179	179	179
Stand ontwerpbegroting 2023	1.656.010	1.696.487	1.708.413	1.725.248	1.728.655	1.733.816

Tabel 43 Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2022	680.941	676.287	667.425	639.158	638.847	636.987
Mutaties n.a.v. Nota van Wijzing	640					
Mutatie 1^e suppletoire begroting 2022	18.540	34.096	38.947	42.887	45.528	47.829
Stand 1^e suppletoire begroting 2022	700.121	710.383	706.372	682.045	684.375	684.816
Nieuwe mutaties	68.489	68.504	71.702	75.583	76.025	76.395
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever dekkingsgraad	0	0	4.070	8.140	8.140	8.140
Covid werkgelegenheidsgelden 2022	193	0	0	0	0	0
Onderbrenging tech support op Fort Hood onder instandhouding	0	- 12.900	- 12.900	- 12.900	- 12.900	- 12.900
Herschikking budget exploitatie naar instandhouding infra	- 1.036	0	0	0	0	0
Luchtmacht bestellingen van assortimenten belegd in het DMF	- 250	- 250	- 250	- 250	- 250	- 250
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever zka budget opco's	0	0	850	850	850	850
Bijdrage van lenW geluidsaanpak schiphol	112	47				
AV Aanvullend geboorteverlof naar 100%	56	169	169	169	169	169
AV Burger loongebouw		889	889	889	889	889
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto burgerpersoneel	2.094	351				
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto militair personeel	13.124	2.023				
AV Inkomenstoelage burgers +25 euro		261	261	261	261	261
AV Loongebouw militairen		42.065	42.065	42.065	42.065	42.065
AV Loonsuppletie reservist	179	179	179	179	179	179
AV Meerdaagse activiteiten	1.097	1.097	1.097	1.097	1.097	1.097

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
AV Opleidingsbudget bij overgang aanstelling		17	17	17		
AV Overbruggingstoelage loongebouw militairen	16.239					
AV Overgangsbeleid loongebouw militairen		333	973	1.522	1.956	2.312
AV Salarisverhoging 2021 1,7% burgerpersoneel	1.389	743	743	743	743	743
AV Salarisverhoging 2021 1,7% militair personeel	16.557	8.343	8.350	8.359	8.368	8.368
AV Salarisverhoging 2022 2,95% burgerpersoneel	1.272	1.331	1.327	1.128	1.128	1.128
AV Salarisverhoging 2022 2,95% militair personeel	14.854	14.902	14.854	14.306	14.322	14.336
AV Systematiek TOD		3.687	3.687	3.687	3.687	3.687
AV Thuiswerkvergoeding burgers	32	63	63	63	63	63
AV Thuiswerkvergoeding militairen	206	411	411	411	411	411
AV Dagelijks reizen en niet-dagelijks reizen	2.371	4.743	4.743	4.743	4.743	4.743
2M Diversiteit & inclusiviteit			104	104	104	104
Stand ontwerpbegroting 2023	768.610	778.887	778.074	757.628	760.400	761.211

Tabel 44 Artikel 5 Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2022	486.905	494.199	490.784	490.686	490.282	481.055
Mutatie 1° suppletoire begroting 2022	48.519	21.969	28.103	29.293	29.707	30.912
Stand 1° suppletoire begroting 2022	535.424	516.168	518.887	519.979	519.989	511.967
Nieuwe mutaties	68.297	98.658	99.671	101.713	107.201	113.029
Herschikking budget als gevolg reorganisatie functieplaatsen		- 225	- 225	- 225	- 225	- 225
Bijdrage aan BZK voor CT info box	- 25					
Bijdrage door J&V voor MIT 2022 defensie	391	291	291	291	291	291
Bijdrage J&V aan project Eurostar trein	1.902	4.030	4.030	4.030	4.030	4.030
Bijdrage J&V aan project Eurostar trein	27	100	100	100	100	100
Bijdrage van J&V inzake aanpak ondermijning KMar	1.640	4.912	7.033	7.541	7.541	7.541
Bijdrage van J&V voor implementatie en structurele kosten grenzen	1.000	2.000	2.380	3.986	10.194	16.214
Bijdrage van J&V voor KMar innovatiewet strafvordering	7	4				
Bijdrage van J&V voor KMar mainport aanpak ondermijning	150	270	270	270		
Bijdrage van J&V voor KMar multidisciplinaire aanpak criminaliteit	430	570	570	570	570	570
Bijdrage van J&V voor KMar ketenvoorziening	200					
Bijdrage van J&V voor KMar pilot buddy netwerk luchthaven	100	300	500	300		
Bijdrage van J&V voor KMar toekenning ondermijning internationale aanpak	551	735	735	735	735	735

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Bijdrage van J&V voor KMar training digitale wachtmeesters	200	400	600	400		
Bijdrage J&V voor conservatoire afname celmateriaal	22	125	50			
Bijdrage J&V voor versteviging van het grensbewakingssysteem Eurosur	679	1.497	1.375	1.375	1.375	1.375
Bijdrage van J&V voor KMar uitbreiding PI-nl		571	571	571	571	571
IT trekkingsrechten bij het DMO/JVC	- 300	0	0	0	0	0
Strategische functies internationale militaire samenwerking	1.647	2.386	2.386	2.386	2.386	2.386
2M Diversiteit & inclusiviteit	0	0	104	104	104	104
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever ZKA budget operationele commando's			100	100	100	100
AV Aanvullend geboorteverlof naar 100%	46	139	139	139	139	139
AV Burger loongebouw		517	517	517	517	517
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto burgerpersoneel	1.357	228				
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto militair personeel	13.068	2.019				
AV Inkomenstoelage burgers +25 euro		248	248	248	248	248
AV Loongebouw militairen		44.538	44.538	44.538	44.538	44.538
AV Loonsuppletie reservist	75	75	75	75	75	75
AV Meerdaagse activiteiten	385	385	385	385	385	385
AV Opleidingsbudget bij overgang aanstelling		17	17	17		
AV Overbruggingstoelage loongebouw militairen	18.700					
AV Overgangsbeleid loongebouw militairen		181	535	831	1.061	1.266
AV Salarisverhoging 2021 1,7% burgerpersoneel	1.277	636	639	639	639	639
AV Salarisverhoging 2021 1,7% militair personeel	13.249	6.629	6.642	6.649	6.655	6.655
AV Salarisverhoging 2022 2,95% burgerpersoneel	1.211	1.210	1.214	1.214	1.214	1.213
AV Salarisverhoging 2022 2,95% militair personeel	12.040	12.117	12.099	12.174	12.205	11.959
AV Systematiek TOD		9.687	9.687	9.687	9.687	9.687
AV Thuiswerkvergoeding burgers	25	50	50	50	50	50
AV Thuiswerkvergoeding militairen	277	553	553	553	553	553
AV Dagelijks reizen en niet-dagelijks reizen	2.231	4.463	4.463	4.463	4.463	4.463
bijstellen instandhoudingsbudgetten KMar	- 2.795	- 3.000	- 3.000	- 3.000	- 3.000	- 3.000
Extrapolatie						- 150
Overdracht infrabudget inzake vastgoedadaptaties en COVO	- 1.470					
Stand ontwerpbegroting 2023	603.721	614.826	618.558	621.692	627.190	624.996

Tabel 45 Artikel 7 Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)						
	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2022	607.093	606.438	606.530	610.452	594.962	597.603
Mutatie 1° suppletoire begroting 2022	25.102	36.056	58.619	68.663	78.250	82.924
Stand 1° suppletoire begroting 2022	632.195	642.494	665.149	679.115	673.212	680.527
Nieuwe mutaties	39.059	29.567	28.266	28.388	27.771	27.964
Herschikking taken en middelen a.g.v. assortimentsgewijs werken	196	196	196	196	196	196
2M Informatiegestuurd organiseren en optreden tekort instandhouding IT	0	0	120	237	475	665
Herschikking budget exploitatie naar instandhouding IT	- 41	0	0	0	0	0
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever ZKA budget operationele commando's	0	0	100	100	100	100
AV Aanvullend geboorteverlof naar 100%	41	124	124	124	124	124
AV Burger loongebouw		1.297	1.297	1.297	1.297	1.297
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto burgerpersoneel	8.835	1.483				
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto militair personeel	1.444	223				
AV Inkomenstoelage burgers +25 euro		2.020	2.020	2.020	2.020	2.020
AV Loongebouw militairen		2.628	2.628	2.628	2.628	2.628
AV Meerdaagse activiteiten	18	18	18	18	18	18
AV Opleidingsbudget bij overgang aanstelling		135	135	135		
AV Overbruggingstoelage loongebouw militairen	1.250					
AV Salarisverhoging 2021 1,7% burgerpersoneel	10.646	5.334	5.334	5.334	5.079	5.079
AV Salarisverhoging 2021 1,7% militair personeel	2.510	1.262	1.264	1.266	1.266	1.266
AV Salarisverhoging 2022 2,95% burgerpersoneel	9.836	9.812	9.802	9.805	9.340	9.343
AV Salarisverhoging 2022 2,95% militair personeel	2.092	2.092	2.092	2.092	2.092	2.092
AV Systematiek TOD		179	179	179	179	179
AV Thuiswerkvergoeding burgers	159	318	318	318	318	318
AV Thuiswerkvergoeding militairen	29	57	57	57	57	57
AV Dagelijks reizen en niet-dagelijks reizen	1.194	2.389	2.389	2.389	2.389	2.389
2M Diversiteit & inclusiviteit			193	193	193	193
Toekennen budget Very Joint Task Force 2022 (VJTF)	850					
Stand ontwerpbegroting 2023	671.254	672.061	693.415	707.503	700.983	708.491

Tabel 46 Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)						
	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2022	1.205.578	1.186.472	1.175.247	1.175.174	1.176.457	1.173.098
Mutatie 1° suppletoire begroting 2022	52.309	90.778	132.574	160.054	178.670	154.615
Stand 1° suppletoire begroting 2022	1.257.887	1.277.250	1.307.821	1.335.228	1.355.127	1.327.713

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Nieuwe mutaties	74.079	71.133	77.640	91.074	99.386	103.112
2M Diversiteit & inclusiviteit			1.866	1.766	1.766	1.766
2M Duurzaam inzetbaar: zorgloket, opleidingen, coaches				7.778	12.628	12.628
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever dekkingsgraad	0	0	4.129	8.258	8.258	8.258
Externe werving t.b.v. militaire personele gereedheid	1.764	0	0	0	0	0
IT trekkingsrechten bij het DMO/ JIVC	- 300	0	0	0	0	0
Bijdrage door J&V voor MIT 2022 defensie	140	208	208	208	208	208
Agenda veiligheid	302	302				
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever ZKA budget operationele commando's	0	0	500	500	500	500
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever afslag 2e/3e orde effecten DOSCO	0	0	3.750	7.500	11.250	15.000
AV Aanvullend geboorteverlof naar 100%	83	248	248	248	248	248
AV Burger loongebouw		7.355	7.355	7.355	7.355	7.355
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto burgerpersoneel	12.595	2.114				
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto militair personeel	5.541	857				
AV Inkomenstoelage burgers +25 euro		2.248	2.248	2.248	2.248	2.248
AV Loongebouw militairen		14.261	14.261	14.261	14.261	14.261
AV Meerdaagse activiteiten	224	224	224	224	224	224
AV Niet-dagelijks reizen in eindheffing		1.800	1.800	1.800	1.800	1.800
AV Opleidingsbudget bij overgang aanstelling		150	150	150		
AV Overbruggingstoelage loongebouw militairen	5.448					
AV Salarisverhoging 2021 1,7% burgerpersoneel	12.210	6.151	6.148	6.149	6.149	6.149
AV Salarisverhoging 2021 1,7% militair personeel	11.598	5.784	5.787	5.796	5.801	5.801
AV Salarisverhoging 2022 2,95% burgerpersoneel	10.945	11.026	10.713	10.711	10.711	10.711
AV Salarisverhoging 2022 2,95% militair personeel	13.060	12.759	12.762	12.718	12.725	12.736
AV Systematiek TOD		405	405	405	405	405
AV Thuiswerkvergoeding burgers	184	367	367	367	367	367
AV Thuiswerkvergoeding militairen	69	138	138	138	138	138
AV Vakbondscontributie in eindheffing		2.100	2.100			
AV Verhogen fiets & pc naar 1500 per 5 jaar		800	800	800	800	800
AV Dagelijks reizen en niet- dagelijks reizen	1.863	3.726	3.726	3.726	3.726	3.726
Strategische functies internationale militaire samenwerking	- 1.647	- 2.386	- 2.386	- 2.386	- 2.386	- 2.386
Herschikking formatiebudget voor integriteitsmanagement	0	0	0	0	- 150	- 150
Herschikking taken en middelen a.g.v. assortimentsgewijs werken	0	496	341	354	354	319

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2023	1.331.966	1.348.383	1.385.461	1.426.302	1.454.513	1.430.825

Tabel 47 Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2022	212.174	186.574	186.323	179.378	179.477	179.445
Mutatie 1° suppletoire begroting 2022	13.929	8.640	10.247	10.091	8.096	8.092
Stand 1° suppletoire begroting 2022	226.103	195.214	196.570	189.469	187.573	187.537
Nieuwe mutaties	1.737	- 7.999	- 8.950	- 8.850	- 8.850	- 8.950
Bijdrage aan BZK voor project Denk Duurzaam	- 183					
Bijdrage Service Team Rijk 2022	- 263					
Budget P-agenda naar HR transitie	3.654	2.001				
Doorwerking ontvangsten naar subsidie	950					
Externe werving t.b.v. militaire personele gereedheid	- 1.764					
Herschikking taken en middelen a.g.v. assortimentsgewijs werken	65					
Covid werkgelegenheidsgelden 2022	- 722					
2M Capaciteit veteranenzorg			1.050	1.150	1.150	1.050
Overheveling budgetreeks Very Joint Task Force vanaf 2023 (VJTF)		- 10.000	- 10.000	- 10.000	- 10.000	- 10.000
Stand ontwerpbegroting 2023	227.840	187.215	187.620	180.619	178.723	178.587

Tabel 48 Artikel 10 Apparaat Kerndepartement (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2022	1.511.283	1.500.539	1.491.259	1.453.632	1.458.967	1.452.548
Mutatie 1° suppletoire begroting 2022	23.432	13.360	21.278	43.636	29.283	26.745
Stand 1° suppletoire begroting 2022	1.534.715	1.513.899	1.512.537	1.497.268	1.488.250	1.479.293
Nieuwe mutaties	90.763	78.269	95.990	99.781	105.079	108.832
Herschikking budget agenda voor de veiligheid	- 1.299	- 1.625	0	0	0	0
Herschikking formatiebudget voor integriteitsmanagement	0	0	0	0	150	150
Werken aan Uitvoering (WaU)	0	460	460	460	460	460
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever dekkingsgraad	0	0	2.012	4.024	4.024	4.024
Herschikking taken en middelen a.g.v. assortimentsgewijs werken	- 471	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK voor uitvoeringskosten BKR	- 15	0	0	0	0	0
IT trekkingsrechten bij het DMO/JIVC	- 750	0	0	0	0	0
Herschikking budget agenda voor de veiligheid	1.299	1.625	0	0	0	0
Bijdrage aan EZK Behavioural Insights Netwerk	- 23	- 23	- 23	0	0	0
Inhuur IT advies voor CIO	- 520	- 485	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK voor ibcs keten en sh jscu	- 1.391	0	0	0	0	0

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Bijdrage aan BZK voor C-platform	- 82	0	0	0	0	0
Bijdrage kosten aan BZK voor HRM inkoopdomein 2022 – 2025	- 201	- 201	- 201	- 201	0	0
Bijdrage aan BZK voor verrekening bedrijfsvoeringskosten AIVD	- 3.500	0	0	0	0	0
Bijdrage kosten aan BZK voor inkoopdomein 2022	- 55	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK voor inzet fiscalist	- 290	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK voor uitvoeringskosten BKR	- 35	0	0	0	0	0
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever ZKA budget operationele commando's	0	0	150	150	150	150
Pensioenophoging op basis van de indexatiepercentage	8.014	10.165	10.078	9.569	9.712	9.443
2M Militair invaliditeit pensioen			17.000	17.000	18.000	18.000
2M Diversiteit & inclusiviteit			377	377	377	377
Additioneel budget informatiehuishouding 2023		5.225				
Bijdrage J&V aan inlichtingendiensten: vitaal MIVD		190	2.380	2.380	2.380	2.860
Piekbelasting rijksoverheid.nl	- 50					
Agenda veiligheid	- 302	- 302				
AV Aanvullend geboorteverlof naar 100%	30	90	90	90	90	90
AV Burger loongebouw		298	298	298	298	298
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto burgerpersoneel	6.252	872				
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto militair personeel	13.517	1.467				
AV ingroei UGM	- 9.512	- 15.154	- 11.786	- 8.419	- 5.051	- 1.684
AV Inkomenstoelage burgers +25 euro		961	961	961	961	961
AV Loongebouw militairen		25.426	25.426	25.426	25.426	25.426
AV Meerdaagse activiteiten	15	15	15	15	15	15
AV Opleidingsbudget bij overgang aanstelling		64	64	64		
AV Overbruggingstoelage loongebouw militairen	12.547					
AV Salarisverhoging 2021 1,7% burgerpersoneel	7.582	3.636	3.510	3.433	3.361	3.361
AV Salarisverhoging 2021 1,7% militair personeel	29.021	14.116	13.846	13.182	13.774	13.774
AV Salarisverhoging 2022 2,95% burgerpersoneel	7.213	6.987	6.733	6.558	6.394	6.274
AV Salarisverhoging 2022 2,95% militair personeel	23.269	23.299	23.437	23.251	23.395	23.690
AV Systematiek TOD		163	163	163	163	163
AV Thuiswerkvergoeding burgers	33	66	66	66	66	66
AV Thuiswerkvergoeding militairen	19	37	37	37	37	37
AV Dagelijks reizen en niet-dagelijks reizen	448	897	897	897	897	897
Stand ontwerpbegroting 2023	1.625.478	1.592.168	1.608.527	1.597.049	1.593.329	1.588.125

Tabel 49 Artikel 11 Geheim (bedragen x € 1.000)						
	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2022	15.265	15.265	15.265	15.265	15.265	15.265
Mutatie 1° suppletoire begroting 2022	371	420	420	420	420	420
Stand 1° suppletoire begroting 2022	15.636	15.685	15.685	15.685	15.685	15.685
Nieuwe mutaties						
Stand ontwerpbegroting 2023	15.636	15.685	15.685	15.685	15.685	15.685

Tabel 50 Artikel 12 Nog onverdeeld (bedragen x € 1.000)						
	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2022	249.393	226.295	195.781	208.628	219.560	216.765
Mutaties n.a.v. Nota van Wijziging	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Mutatie 1° suppletoire begroting 2022	589.923	699.816	786.008	776.219	782.612	797.728
Stand 1° suppletoire begroting 2022	849.316	936.111	991.789	994.847	1.012.172	1.024.493
Nieuwe mutaties	– 811.205	– 575.056	– 571.190	– 549.967	– 501.243	– 462.658
2M Binden jongeren (gap year)			4.667	10.000	15.000	20.000
2M Drugsbeleid incl. drugsconsulenten preventie, etc			3.008	3.008	3.008	3.008
2M Een goede en aantrekkelijke werkgever wendbaarheidsbudget			5.000	5.000	5.000	20.000
2M Reservisten/oproepkrachten/samenwerking bedrijfsleven			7.000	20.000	49.000	49.000
CA aantrekkelijke werkgever / reservisten binding jongeren		30.000	35.650	40.000	40.000	40.000
Arbeidsvoorwaarden defensie aanvullende post	8.000					
AV Aanvullend geboorteverlof naar 100%	– 466	– 1.399	– 1.399	– 1.399	– 1.399	– 1.399
AV Burger loongebouw		– 15.101	– 15.101	– 15.101	– 15.101	– 15.101
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto burgerpersoneel	– 42.753	– 6.999				
AV Eenmalige uitkering 1750 bruto militair personeel	– 94.573	– 13.940				
AV Ingroei UGM	9.512	15.154	11.786	8.419	5.051	1.684
AV Inkomenstoelage burgers +25 euro		– 7.500	– 7.500	– 7.500	– 7.500	– 7.500
AV Loongebouw militairen		– 299.824	– 299.824	– 299.824	– 299.824	– 299.824
AV Loonsuppletie reservist	– 1.500	– 1.500	– 1.500	– 1.500	– 1.500	– 1.500
AV Meerdaagse activiteiten	– 13.235	– 13.350	– 13.350	– 13.350	– 13.350	– 13.350
AV Niet-dagelijks reizen in eindheffing		– 1.800	– 1.800	– 1.800	– 1.800	– 1.800
AV Opleidingsbudget bij overgang aanstelling		– 500	– 500	– 500		
AV Overbruggingstoelage loongebouw militairen	– 117.090					
AV Overgangsbeleid loongebouw militairen		– 1.551	– 4.464	– 6.952	– 8.940	– 10.480
AV Salarisverhoging 2021 1,7% burgerpersoneel	– 42.586	– 21.234	– 21.108	– 21.032	– 20.701	– 20.701
AV Salarisverhoging 2021 1,7% militair personeel	– 130.322	– 65.375	– 65.144	– 64.583	– 65.223	– 65.223
AV Salarisverhoging 2022 2,95% burgerpersoneel	– 39.058	– 38.965	– 38.399	– 38.026	– 37.389	– 37.271
AV Salarisverhoging 2022 2,95% militair personeel	– 116.930	– 117.087	– 117.227	– 116.642	– 116.890	– 117.016

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
AV Systematiek TOD		– 15.001	– 15.001	– 15.001	– 15.001	– 15.001
AV Thuiswerkvergoeding burgers	– 592	– 1.182	– 1.182	– 1.182	– 1.182	– 1.182
AV Thuiswerkvergoeding militairen	– 1.262	– 2.519	– 2.519	– 2.519	– 2.519	– 2.519
AV uitvoering IT t.b.v. AV		– 2.000				
AV Vakbondscontributie in eindheffing		– 2.100	– 2.100			
AV Verhogen fiets & pc naar 1500 per 5 jaar		– 800	– 800	– 800	– 800	– 800
AV VVHO	– 12.222	– 12.222	– 12.222	– 12.222	– 12.222	– 12.222
AV Dagelijks reizen en niet-dagelijks reizen	– 17.128	– 34.261	– 34.261	– 34.261	– 34.261	– 34.261
Bijdrage aan BZK specifieke apparatuur	0					
Bijdrage aan BZK uitbreiding opslagcapaciteit	0					
Bijdrage van J&V voor KMar maritieme hub Bonaire	0					
Budgettoewijzing conform jaarplan kustwacht CARIB	0					
Kasschuif AV loongebouw militairen	– 46.000	46.000				
Kasschuif modernisering arbeidsvoorwaarden	– 143.000	10.000	17.100	17.800	37.300	60.800
Toekennen budget Very Joint Task Force 2022 (VJTF)	– 10.000					
Stand ontwerpbegroting 2023	38.111	361.055	420.599	444.880	510.929	561.835

Tabel 51 Artikel 13 Bijdrage aan het Defensiematerieel Begrotingsfonds (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stand ontwerpbegroting 2022	4.948.612	4.713.414	4.640.194	4.648.719	4.438.089	4.385.249
Mutatie 1^e suppletoire begroting 2022	303.174	1.098.131	2.112.488	2.219.755	2.180.153	2.175.126
Mutaties n.a.v. Nota van Wijziging en ISB's	321.700	633.400	581.701	525.070	672.065	649.065
Stand na 1^e suppletoire begroting 2022, Nota van wijziging en ISB's	5.573.486	6.444.945	7.334.383	7.393.544	7.290.307	7.209.440
Nieuwe mutaties	– 849.426	76.663	1.780.771	1.742.451	1.925.676	1.697.600
2 miljard pakket defensienota		381.000	1.532.352	1.635.506	1.444.673	1.443.833
Bijdrage aan BZK centrale financiering generieke digitale infrastructuur		– 2.319	– 2.319	– 2.319	– 2.319	– 2.319
Bijdrage lenW capacity gap luchtverkenningcapaciteit Kustwacht Nederland						
CA aantrekkelijke werkgever / reservisten binding jongeren		– 30.000	– 35.650	– 40.000	– 40.000	– 40.000
Herschikking budget DOKM naar CSS		46	46	26	59	59
Herschikking budget doorontwikkeling krijgsmacht (DOKM)					– 3.100	– 3.100
Kasschuif 2023 investeringen		– 350.000			100.000	250.000
Kasschuiven verwerking toeslagen tijdelijk loongebouw						
Onderbrenging tech support op Fort Hood onder instandhouding		12.900	12.900	12.900	12.900	12.900
AV uitvoering IT t.b.v. AV		2.000				

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Bijdrage aan BZK specifieke apparatuur	– 194					
Bijdrage aan BZK uitbreiding opslagcapaciteit	– 2.750					
Bijdrage aan BZK voor programma transitie Digi-Inkoop 2022	– 158					
Bijdrage aan BZK voor verrekening bedrijfsvoeringskosten AIVD	– 1.500					
Bijdrage door J&V voor MIT 2022 defensie		160	160	160	160	160
Bijdrage J&V aan project Eurostar trein	193	51	51	51	51	51
Bijdrage van douane scopeuitbreiding MOC-LVC	206					
Bijdrage van J&V inzake aanpak ondermijning KMar	43	265	429	171	171	171
Bijdrage van J&V voor KMar maritieme hub Bonaire	225					
Bijdrage J&V voor versteviging van het grensbewakingssysteem Eurosur	400					
Bijstellen instandhoudingsbudgetten KMar	2.795	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000
Budget P-agenda naar HR transitie	– 3.654	– 2.001				
Budgettoewijzing conform jaarplan kustwacht CARIB	10.855					
Luchtmacht bestellingen van assortimenten belegd in het DMF	250	250	250	250	250	250
Financiering torpedo firing exercise	738					
Herschikking budget BOTOC	1.464					
Herschikking budget exploitatie naar instandhouding infra	1.036					
Herschikking budget exploitatie naar instandhouding IT	41					
Herschikking taken en middelen a.g.v. assortimentsgewijs werken	483	9	8	– 181	– 181	– 181
Inhuur IT advies voor CIO	520	485				
IT trekkingsrechten bij het DMO/JIVC	1.350					
Kasschuif 2022 investeringen	– 250.000				250.000	
Kasschuif instandhouding materieel	– 100.000				100.000	
Kasschuif investeringen	– 80.000		40.000	40.000		
Kasschuif IT investeringen	– 169.000		169.000			
Kasschuif n.a.v. munitieplan voor oefenen en trainen	– 61.367	22.774	18.544	48.887	8.450	– 12.724
Misgelopen verkoopopbrengsten	5.154					
Mislopen verkoopopbrengsten	29				2.062	
Overdracht infrabudget inzake vastgoedaanpassingen en COVO	2.470					
Toekennen budget Very Joint Task Force 2022 (VJTF)	7.945					
Mislopen verkoopopbrengsten		2.043				

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Aanvullende kasschuif exploitatie	– 50.000				25.500	24.500
Aanvullende kasschuif investeringen	– 167.000	36.000	42.000	44.000	24.000	21.000
Stand ontwerpbegroting 2023	4.724.060	6.521.608	9.115.154	9.135.995	9.215.983	8.907.040

7.3 Bijlage moties en toezeggingen

Tabel 52 Door de Staten-Generaal aanvaarde moties

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
Motie van de leden Valstar en Stoffer over een evaluatie vijf jaar na plaatsing van de radar in Herwijnen	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 369	7-7-2022	In behandeling	
Gewijzigde motie van de leden Eppink en Van der Plas over bij de aanschaf van onderzeeboten oog hebben voor het strategische belang en de noodzaak van de Nederlandse maritieme maakindustrie.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 371	7-7-2022	Doorlopend	
Gewijzigde motie van de leden Eppink en Van der Plas over de voorraad in Nederland evenredig aanvullen bij de levering van militaire goederen aan Oekraïne.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 370	7-7-2022	Doorlopend	
Motie van de leden Fritsma (PVV) en van Haga (groep van Haga) over zorg dragen voor voldoende en directe toegang tot noodopvang voor veteranen.	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 259	20-6-2022	Doorlopend	
Motie van de leden Hammelburg en Boswijk over versterking van gezamenlijke inkoop, interoperabiliteit en samenwerking met andere EU-landen op het gebied van onderhoud	Tweeminutendebat Hoofdpijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 65	21-4-2022	In behandeling	
Motie van het lid Goudzwaard over een substantiële salarisverhoging voor Defensiepersoneel	Tweeminutendebat Hoofdpijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 68	21-4-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 35925 X, nr. 82
Motie van het lid Valstar c.s. over pilots voor het versneld overgaan tot aanschaf van materieel	Tweeminutendebat Hoofdpijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 70	21-4-2022	In behandeling	
Motie van het lid Valstar c.s. over steun voor bewapening van de MQ-9 Reaper	Tweeminutendebat Hoofdpijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 69	21-4-2022	In behandeling	
Motie van het lid Boswijk c.s. over voorstellen voor innovatieve vormen van diensttijd	Tweeminutendebat Hoofdpijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 67	21-4-2022	In behandeling	
Motie van de leden Piri en Valstar over de Afghaanse oud-medewerkers uit dankbaarheid voor bewezen diensten op passende wijze eren	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	27925, nr. 893	31-3-2022	In behandeling	
Motie van het lid van Houwelingen over uitspreken dat Nederland beslist over de militaire inzet in Europees verband	CD over de Europese top en ingelaste NAVO top	21501-X, nr 1789	23-3-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 21501 28, nr. 240
De motie Brekelmans c.s. over maatregelen voorbereiden voor het geval dat Rusland biologische of chemische wapens gebruikt	Debat over de ontwikkelingen in Oekraïne	36045, nr. 22	10-3-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 21501 20, nr. 1796
Motie van het lid van Houwelingen (FvD) over het uitsluiten van de oprichting van een Europees leger	Debat over de ontwikkelingen in Oekraïne	36045, nr. 35	10-3-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 21501 28, nr. 240
Motie van het lid Sjoerdsma c.s. over bezien wat op korte termijn nodig en mogelijk is om de voorziene toename van het defensiebudget eerder te laten plaatsvinden.	Plenair debat over de situatie in Oekraïne	36045, nr. 4	28-2-2022	Uitgevoerd	Kamerstukken 36124, nr. 1; 36091, nr. 1; 36092, nr. 1; 36143, nr. 1 en de ontwerpbegroting 2023
Motie van het lid Van der Staaij c.s. over het wegnemen van knelpunten die diensten verhinderen Nederland te beschermen tegen landen met een offensief cyberprogramma	Plenair debat over de situatie in Oekraïne	36045, nr. 16	28-2-2022	In behandeling	
Gewijzigde motie van het lid Ephraïm over geen Nederlandse militairen uitzenden naar Oekraïne indien dit om gevechtshandelingen zou gaan	debat over de situatie in Oekraïne	35925 V, nr. 77	8-2-2022	Uitgevoerd	kamerstuk 36045, nr. 1

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
Gewijzigde motie van het lid Jasper van Dijk c.s. over voorstellen om de OVSE te versterken	Debat over de situatie in Oekraïne	35925 V, nr. 78	8-2-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36045, nr. 1
Motie van de leden Brekelmans en Agnes Mulder over het verzoek van Oekraïne om levering van wapens en ander materieel welwillend te behandelen.	Debat over de situatie in Oekraïne	35925 V, nr. 72	8-2-2022	Uitgevoerd	o.a. Kamerstuk 22054, nr. 358 & 22054, nr. 363
Motie van het lid Van der Plas over onvoorwaardelijke steun uitspreken voor de soevereiniteit van Oekraïne.	Debat over de situatie in Oekraïne	35925 V, nr. 76	8-2-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36045, nr. 1
Motie Hermans c.s. over concrete voorstellen om ondernemers beter te beschermen tegen digitale dreigingen en cybercriminelen.	Debat over de Regeringsverklaring	35788, nr. 120	19-1-2022	In behandeling	
Motie van het lid van Wijngaarden c.s. over nauw optrekken met NAVO-bondgenoten bij volkenrechtelijke standpunten en militaire R&D als het gaat om autonome dan wel semiautonome wapensystemen.	Notaoverleg Autonome Wapensystemen 13 december	Kamstersuk 35848, nr. 10	14-12-2021	Doorlopend	
De motie D66 Verzoekt de regering kaders op te stellen omtrent de inzet van lokale medewerkers — zowel onder arbeidscontract als op freelance basis - bij toekomstige militaire missies en op Nederlandse ambassades en consulaten en daarbij vast te leggen welke verantwoordelijkheden de Nederlandse staat wel of niet heeft ten opzichte van dit personeel	Begrotingsbehandeling	35925-X-29	11-11-2021	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 2022Z14731
Aangehouden Motie van het lid van Haga c.s. over het onderzoek naar financiële compensatie van militairen met een pensioengat	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 40	11-11-2021	Uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstukken 35925 X, nr. 51 en 35925 X, nr. 64
De motie VVD Verzoekt de regering het Defensie Cyber Commando na afronding van de HR-transitie een eigen aanstellingsmandaat te geven, zodat het op vergelijkbare wijze als de huidige operationele commando's militairen kan aanstellen en laten doorstromen.	Begrotingsbehandeling	35925-X-25	11-11-2021	In behandeling	
De motie van Wijngaarden VVD Verzoekt de regering te zorgen voor borging van het wezenlijk nationaal veiligheidsbelang en strategische autonomie, inclusief daarvoor benodigde betrokkenheid van de Gouden Driehoek, bij de gehele levensfase van de onderzeeboot; daartoe in de offerteaanvraag primaire en secundaire eisen te formuleren, en de Kamer voorafgaand aan het doen uitgaan van de offerteaanvraag desnoods vertrouwelijk te informeren over de afweging tussen primaire en secundaire eisen in het beoordelingskader en gevolgen voor strategische autonomie die voortvloeien uit de gemaakte keuzes; de Kamer tevens te informeren over de gevolgen hiervan voor de levensduurkosten van de onderzeeboten in relatie tot de return on investment.	Begrotingsbehandeling	35925-X-24	11-11-2021	In behandeling	
Verzoekt de regering, de deelnemende werven te vragen aan te tonen of en hoe zij de Nederlandse maritieme industrie zo veel mogelijk en op hoogwaardig strategisch technologisch niveau zullen betrekken bij ontwerp, ontwikkeling, bouw en instandhouding van de onderzeeboten, de uitkomsten hiervan nadrukkelijk te betrekken bij het zo snel mogelijk voortzetten van het verwervingsproces, en de Kamer hierover nader te informeren.	Begrotingsbehandeling	35925-X-36	11-11-2021	In behandeling	
De motie Boswijk CDA Verzoekt de regering te kijken naar de mogelijkheden om gezamenlijk met de NAVO en meer in het bijzonder landen gelegen aan de Noordzee zoals Noorwegen, Duitsland, Denemarken, Groot-Brittannië, Frankrijk en België	Begrotingsbehandeling	35925-X-22	11-11-2021	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 2022Z15194

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
een strategie te ontwikkelen voor de bescherming van onze cruciale infrastructuur gelegen in de Noordzee en de Kamer hierover voor de zomer van 2022 te rapporteren.					
De motie Boswijk CDA Verzoekt de regering strenger te handhaven op de bovengenoemde wetsartikelen en het verbod (toelichting: tijdens meerdere anti-coronademonstraties betoger militaire uniformen dragen en misbuik maken van het Rode Kruis-embleem op helmen, kleding en vlaggen)	Begrotingsbehandeling	35925-X-23	11-11-2021	Doorlopend	
De motie PvdA verzoekt de regering om voortaan aan te geven op welke wijze en op welke termijn investeringen in materieel, vastgoed, munitie, reservedelen, enz. bijdragen aan de operationele inzetbaarheid en effectieve bedrijfsvoering van de krijgsmacht.	Begrotingsbehandeling	35925-X-30	11-11-2021	Doorlopend	
Motie van het lid Sjoerdsma c.s. over de Malinese transitieautoriteiten waarschuwen dat samenwerking met de Wagner group gevolgen kan hebben voor de inzet van MINUSMA en de Nederlandse bijdrage daaraan	Plenaire afroning CD art. 100 bijdrage MINUSMA	Kamerstuk 29521, nr. 429	28-10-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 21501 02, nr. 2440
Motie van het lid Van der Plas over inventariseren welke gebouwen van de Rijksoverheid geschikt kunnen worden gemaakt voor opvang van Afghanen of andere vluchtelingen uit oorlogsgebieden.	CD evacuatie Afghanistan	27925-853	14-10-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 19637, nr. 2784
Motie van het lid Ceder c.s. over regelmatig contact met betrokken organisaties over Afgaans medewerkers die in aanmerking komen om naar Nederland overgebracht te worden.	CD evacuatie Afghanistan	27925, nr. 855	14-10-2021	Uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerbrief 27925, nr. 892
de motie Piri c.s. over het fatsoenlijk opvangen van de groep Afghanen (motie warm welkom)	CD evacuatie Afghanistan	27925, nr. 848	14-10-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 27925-892
Motie van het lid Jasper van Dijk c.s. over uitspreken dat de nieuwe criteria niet van toepassing zijn op mensen die reeds een toezegging kregen inzake evacuatie.	CD evacuatie Afghanistan	27925, nr. 844	14-10-2021	Uitgevoerd	Kamerstukken 27925, Nr. 872 en 27925-892
Motie van het lid Simons over onderzoek naar de aanpak van het evacuatieproces van het Verenigd Koninkrijk	CD evacuatie Afghanistan	27925, nr. 851	14-10-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 882
Motie van het lid Dassen c.s. over pleiten voor een Team Europa aanpak in onderhandelingen met de Taliban over veilige doorgang voor evacués.	CD evacuatie Afghanistan	27925, nr. 854	14-10-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 21501 02, 2415
De motie Kuzu/ Simons over concrete verbeterpunten in de kennis- en informatiecirculatie vaststellen.	Plenair debat over de situatie in Afghanistan	27925, nr. 817	15-9-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 882
De motie van Van Wijngaarden c.s. over het opstellen van een verbeterplan	Plenair debat over de situatie in Afghanistan	27925, nr. 819	15-9-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 882
Gewijzigde motie van het lid Boswijk c.s. over een onderzoek door een onafhankelijke externe commissie (t.v.v. 27925-826)	Plenair debat over de situatie in Afghanistan	27925, nr. 838	15-9-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 875
De motie van Wijngaarden c.s. over een vergelijking tussen planning en uitvoering van evacuaties door verschillende landen.	Plenair debat over de situatie in Afghanistan	27925, nr. 818	15-9-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 882
Motie van het lid Bromet c.s. over in samenspraak met de andere betrokken NAVO-landen een crisisplan formuleren.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 792	18-8-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 804
Motie van het lid Belhaj c.s. over aanpassing van het beschermingsbeleid voor personeel dat voor de Nederlandse missie heeft gewerkt en over snelle evacuatie dan wel aanmerking als risicogroep bij asielaanvraag.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 788	18-8-2021	Uitgevoerd	O.a. in Kamerstukken 27925, nr. 841; 27925, nr. 892; 27925, nr. 860 en 19637, nr. 2912

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
Motie van de leden Ephraïm en Eerdmans over een uitgebreide analyse en risico-inschatting voorafgaand aan militaire missies en een evaluatie na afloop.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 798	18-8-2021	Doorlopend	
Motie van het lid Ceder c.s. over kijken naar tijdelijke evacuatie alternatieven in buur- of derde landen, een internationale conferentie over Afghanistan en de inzet voor een resolutie in de VN-Veiligheidsraad.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 801	18-8-2021	Uitgevoerd	Aanhangsel Handelingen 2021/22, nr. 273
Motie van het lid Dassen c.s. over een voorstel voor een mandaat voor de European External Action Service om een Europees noodplan op te stellen.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 797	18-8-2021	In behandeling	
Motie van het lid Simons over alle Afghansen die door de Taliban als vijand worden beschouwd onmiddellijk en zonder bureaucratische belemmeringen ondersteunen naar veiligheid.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 795	18-8-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 804
Motie van de leden Belhaj en Boswijk over tijdens besloten debatten beschikken over vertrouwelijke stukken	WGO Jaarverslag en Slotwet 2020	35830 X, nr. 9	29-6-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 35925 X, nr. 9
Gewijzigde motie van de leden Ceder en Van Wijngaarden over decoraties uit het normale stelsel mogelijk maken voor Dutchbatters (t.v.v. 26122-52)	Tweeminutendebat Dutchbat-III	26122, nr. 56	23-6-2021	Uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 30139, nr. 254
Gewijzigde motie van de leden Ceder en Van Wijngaarden over voorkomen dat uitkeringen aan Dutchbatters in beslag genomen worden (t.v.v. 26122-53)	Tweeminutendebat Dutchbat-III	26122, nr. 57	23-6-2021	Uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 30139, nr. 254
Gewijzigde motie van het lid Kuzu c.s. over een nationaal herdenkingsmonument voor Srebrenica (t.v.v. 26122-54)	Tweeminutendebat Dutchbat-III	26122, nr. 58	23-6-2021	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 30139, nr. 254
Motie van het lid van Wijngaarden over het versterken van de positie van juridische experts binnen Defensie	Debat over het leger dat informatie verzamelt over de Nld samenleving	32761, nr. 188	26-5-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 32761, nr. 197 (Reactie op uitvoering van diverse moties m.b.t. LIMC)
Motie van het lid Belhaj c.s. over duidelijke kaders voor toekomstige experimenteeromgevingen.	Debat over het leger dat informatie verzamelt over de Nld samenleving	32761, nr. 184	26-5-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 32761, nr. 197 en Kamerstuk 32761, nr. 203 (Reactie op uitvoering van diverse moties m.b.t. LIMC en reactie op verzoek commissie over IGO)
Motie van het lid Belhaj c.s. over een beleidsvisie voor informatiegestuurd optreden.	Debat over het leger dat informatie verzamelt over de Nld samenleving	32761, nr. 187	26-5-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 32761, nr. 197 (Reactie op uitvoering van diverse moties m.b.t. LIMC)
Motie van het lid Belhaj c.s. over een onafhankelijk onderzoek naar de besluitvorming rond het LIMC	Debat over het leger dat informatie verzamelt over de Nld samenleving	32761, nr. 186	26-5-2021	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 32761, nr. 197 en 32761, nr. 242
Motie van het lid Belhaj c.s. over aanbeveling 2 van de functionaris gegevensbescherming niet uitvoeren	Debat over het leger dat informatie verzamelt over de Nld samenleving	32761, nr. 193	26-5-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 32761, nr. 197 (Reactie op uitvoering van diverse moties m.b.t. LIMC)
Motie lid van Dijk: wenst een onafhankelijk onderzoek naar de betrokkenheid van NAVO landen bij de oorlog in Afghanistan	Plenaire debat art. 100 Afghanistan	27925, nr. 772	22-4-2021	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, 872 & 2022Z12430

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
Motie van het lid van der Lee c.s. over de opzet voor een onafhankelijk overkoepelend onderzoek tijdig aan de Kamer verstrekken.	Plenair debat art. 100 Afghanistan	27925, nr. 775	22-4-2021	Uitgevoerd	Kamerstukken 27925, nr. 872 en 2022Z12430
v Helvert CDA: verzoekt de regering, de omstreden verkoop van de handvuurwapens terug te draaien, de verkochte wapens terug te kopen en de (nog te achterhalen) wapens alsnog te vernietigen.	Nota Overleg Materieel	27830, nr. 334	3-2-2021	Uitgevoerd	Afgedaan in Kamerbrieven 22054, nr. 335 en 2021D14289
v Helvert CDA, CU, SP, PVV en PvdA: Roept het kabinet op om de RCR te stoppen en een alternatieve locatie te zoeken voor de SMART-L Radar.	Nota Overleg Materieel	27830, nr. 332	3-2-2021	Deels uitgevoerd	Laats gerapporteerd in Kamerstuk 31936, nr. 940
Motie Karabulut (27 925, nr. 760 gewijzigd) verzoekt de regering, de Kamer volgens het aangepaste beleid te informeren over de militaire inzet boven Irak en de gevolgen daarvan en betrokkenheid bij het doelontwikkelingsproces te bewerkstelligen.	plenair debat art 100 brief inzake inzet in de strijd tegen ISIS	27925, nr. 762	17-12-2020	Uitgevoerd	Kamerstuk 35570 X, nr. 101
Stoffer SGP en VVD: Verzoekt de regering, de defensievisie aan te vullen met een nader uitgewerkt kader voor de wijze waarop taakspecialisatie kan vormgegeven inclusief de voor- en nadelen daarvan.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 54	1-12-2020	In behandeling	
vd Nieuwenhuizen GL, VVD, D66, CDA: Verzoekt de regering, de bij de naamgeving van marineschepen betrokken instanties binnen defensie de uitdrukkelijke wens vanuit de Kamer mee te geven dat tenminste twee van de nieuw te verwerven marineschepen, waaronder fregatten, naar vrouwen met een grote betekenis voor de Nederlandse vrijheid worden vernoemd.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 40	1-12-2020	In behandeling	
Fritsma PVV: Verzoekt de regering om een einde te maken aan de praktijk dat middels door Defensie verstrekte leningen de kas van het Turkse leger wordt gespekt.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 36	1-12-2020	In behandeling	Gerappoteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 17
Stoffer SGP: Verzoekt de regering, te onderzoeken of Nederland hier (ontwikkeling van MGCS) in een vroeg stadium bij betrokken kan worden.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 53	1-12-2020	Uitgevoerd	Kamerstukken 33279, nr. 32 , 33279, nr. 33 en 22112, nr. 3453
vd Bosch VVD: Verzoekt de regering de mogelijkheden in kaart te brengen om een dergelijke dag (voor achttienjarigen) ook in Nederland in te voeren.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 37	1-12-2020	Uitgevoerd	Kamerstuk 2021Z24067 (Ontwikkelingen op Personeelsgebied)
Motie Öztürk: Verzoekt de regering voldoende middelen in te zetten voor goede begeleiding van militairen en veteranen, die naar aanleiding van hun actieve militaire carrière een PTSS hebben opgelopen.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 56	1-12-2020	Uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 30139, nr. 254
vd Nieuwenhuizen en Belhaj: Verzoekt de regering, scenario's op te stellen voor mogelijke routes van specialisatie van defensie binnen haar internationale partnerschappen en deze scenario's voor te leggen aan de Kamer.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 39	1-12-2020	In behandeling	
Gewijzigde motie van de leden Van Helvert en Stoffer over de exportkansen van de drie aanbieders voor de Nederlandse marinebouw in kaart brengen.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 63	1-12-2020	Uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 28 en 2022D16361
Stoffer SGP en CDA: Verzoekt de regering, bij evaluatie van de Wet defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) te betrekken hoe daarin de motie kan worden opgenomen dat mede ten behoeve van investeringen in en instandhouding van materieel gestreefd wordt naar het realiseren van de NAVO-norm.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 55	1-12-2020	In behandeling	

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
Kerstens PvdA, SP en GL: Verzoekt de regering ervoor zorg te dragen dat ten aanzien van de inmiddels herhaaldelijk door de Veteranenombudsman in dezen gedane aanbevelingen bij zijn eerstvolgende Klachtmonitor duidelijke verbeteringen te zien zijn.	Begrotingsbehandeling 2021, 1-12-2020	35570 X, nr. 48	1-12-2020	In behandeling	
motie van Helvert c.s. over een andere locatie voor de radar zoeken	WGO Personeel/ Materieel	35570 X, nr. 24	30-11-2020	Uitgevoerd	Kamerstuk 31936, nr. 940
motie Belhaj c.s. over behoud van het Mariniersmuseum in Rotterdam	WGO Personeel/ Materieel	35570 X, nr. 27	30-11-2020	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 15
motie Belhaj over de uitkomst van de blootstellingssimulatie evenwichtig laten meewegen in het ontwerp van de SMART-L-radar	WGO Personeel/ Materieel	35570 X, nr. 29	30-11-2020	Uitgevoerd	Kamerstuk 31936, nr. 940
Motie Stoffer c.s. over optimaal gebruikmaken van een zelscheppend Nederlands marinebouwcluster	WGO Personeel/ Materieel	35570 X, nr. 30	30-11-2020	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 34225, nr. 28
Gewijzigde motie van het lid Diks over onderzoeken van incidenten bij militaire inzet in coalitieverband (t.v.v. 35363, nr. 3)	Plenair debat transparantie burgerslachtoffers	35363, nr. 4	19-12-2019	In behandeling	
Kerstens over de randvoorwaarden van een nieuw functie- en beloningsgebouw tot stand brengen en zo bij te dragen aan de aantrekkelijkheid van Defensie als werkgever	VAO Personeel	35300, nr. 50	19-12-2019	In behandeling	
Helvert c.s. over gebruikmaken van rijksbreed beschikbaar gestelde middelen voor klimaatdoelen	Plenair debat begroting 2020	35300 X, nr. 26	7-11-2019	Uitgevoerd	Kamerstuk 34919, nr. 74
De Roon over zelfstandig beslissen over aanbesteden van Defensieprojecten	Plenair debat begroting 2020	35300 X, nr. 19	7-11-2019	In behandeling	
Motie Diks en Kerstens over het monitoren van mogelijke gezondheidsgevolgen voor het Defensiepersoneel	VAO militair radarstation Herwijnen	31936, nr. 654	11-9-2019	In behandeling	
Belhaj: verzoekt de regering, alle mogelijke maatregelen te treffen om blootstelling aan en gezondheidsschade veroorzaakt door uitstootgassen van burnpits zo veel als mogelijk te voorkomen.	AO Personeel	35000 X, nr. 113	9-4-2019	Doorlopend	
Kerstens: verzoekt de regering, voor eens en altijd duidelijk te maken dat het bij het melden van misstanden en calamiteiten onder druk laten ondertekenen van geheimhoudingsverklaringen niet aan de orde is.	AO Personeel	35000 X, nr. 118	9-4-2019	Uitgevoerd	Kamerstuk 35300 X, nr. 54
Belhaj: verzoekt de regering, om de nota Defensie Industrie Strategie en de Innovatiestrategie Defensie aan te vullen met voorstellen die volgen uit het plan van aanpak Defensie Operationele Energiestrategie.	NO DIS	31125, nr. 98	18-2-2019	In behandeling	
Bruins Slot c.s. over meer reservisten werven bij de Rijksoverheid	NO Reservisten	35059, nr. 7	11-2-2019	Uitgevoerd	Kamerstuk 35925 X, nr. 78
Belhaj: verzoekt de regering, na één jaar het functioneren van de IVD, het MID en de COID te evalueren, het personeel (burgers en militairen) te betrekken bij deze evaluatie en de onderzoeksoepzet van de evaluatie vooraf aan de kamer voor te leggen.	AO Veiligheid en integriteit	35000 X, nr. 97	7-2-2019	Uitgevoerd	Kamerstuk 35000 X, nr. 106
Motie van het lid Belhaj over het waarborgen van onafhankelijkheid van onderzoeken door IVD en COID	VAO Integrale aanpak veiligheid en integriteit	35000-X-90	7-2-2019	Uitgevoerd	Kamerstukken 35000 X, nr. 106
Stoffer en Verhoeven: verzoekt de regering, een Ruslandstrategie op te stellen en deze in 2019 aan de Kamer voor te leggen.	Plenair debat Rusland	33694, nr. 37	20-12-2018	Uitgevoerd	Kamerstuk 35 373, nr. 1

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
Bruins Slot: verzoekt de regering, de Defensie Cyber Strategie te verbreden met de inzet van cybersoldaten om Nederland te beschermen als cyberaanvallen in de ruimte dreigen de samenleving te ontwrichten, en de Kamer daarover te informeren.	Begrotingsbehandeling 2019	35000 X, nr. 52	21-11-2018	In behandeling	
Stoffer: verzoekt de regering, deze samenwerking verder te optimaliseren door meer gebruik te maken van dual-use-innovatie en het waar mogelijk bevorderen van afspraken over reële toegang voor Nederlandse bedrijven tot door Defensie ontwikkelde kennis.	Begrotingsbehandeling 2019	35000 X, nr. 64	21-11-2018	Uitgevoerd	Kamerstuk 35570 X, nr. 32
Kerstens: verzoekt het kabinet in het kader van bedoelde zorgvuldigheid in overleg met betrokkenen zoals hiervoor genoemd te bezien op welke wijze tot een gedragen besluit kan worden gekomen en de Kamer hierover te informeren.	Plenair debat luchthavenbesluit	34932, nr. 11	5-7-2018	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 31936, nr. 877
Van Raan en Kerstens: Verzoekt de regering de militaire luchthavens nadrukkelijk aan te sporen zich op te stellen als goede buur.	Plenair debat luchthavenbesluit	34932, nr. 6	5-7-2018	Uitgevoerd	Onderdeel van beleid.
Motie van het lid Diks, verzoekt de regering, tijdelijke ontheffingen van wege operationele noodzaak voortaan altijd te laten vergezellen door een formeel vastgelegde schriftelijke verslaglegging van de uitgevoerde veiligheidschecks waaruit blijkt dat de munitie gedurende deze periode veilig kan worden gebruikt, en na het verstrijken van de tijdelijke ontheffing de typeclassificatie alsnog zo spoedig mogelijk uit te voeren.	VAO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 132	3-7-2018	Uitgevoerd	Kamerstukken 2017–2018, nr. 3112 en 35300 X, nr. 47
Van Dijk: verzoekt de regering de aanbeveling van de Algemene Rekenkamer betreffende de administratie van de munitieopslag over te nemen, en onderzoek te doen of dit probleem ook speelt bij de administratie van de voorraad van explosieven.	WGO Jaarverslag	34950 X, nr. 10	20-6-2018	Uitgevoerd	
Belhaj: verzoekt de regering, te allen tijde de Kamer actief te informeren, mocht de taak die opgenomen is in een instellingsbesluit voor het oprichten van een (tijdelijke) commissie onverhoopt geheel of gedeeltelijk wijzigen.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 110	16-5-2018	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerbrief Lijst van vragen en antwoorden over de Jaarrapportage 2019 Visitatiecommissie Defensie en Veiligheid, 34919, nr. 41
Belhaj: verzoekt de regering, na het voltooien van het strafrechtelijk onderzoek door het OM, onderzoek te doen naar de mogelijkheid om tot (aanvullende) interne disciplinaire maatregelen over te gaan indien er op enig moment sprake is geweest van nalatig en/of verwijtbaar handelen.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 109	16-5-2018	In behandeling	
Van Dijk: verzoekt de regering, alle mogelijke middelen in te zetten om het beantwoorden van de schuldvraag mogelijk te maken en daaraan consequenties te verbinden.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 112	16-5-2018	In behandeling	
Gewijzigde motie van het lid Diks over communicatie met externen over misbruikzaken (t.v.v. 34775 X, nr. 155)	AO Veiligheid en Integriteit	34775 X, nr. 199	16-5-2018	In behandeling	
Voordewind: verzoekt de regering, te onderzoeken op welke wijze in het toetsingskader voor deelname aan internationale missies duidelijke, controleerbare criteria voor de veiligheid en de medische zorg voor Nederlandse militairen tijdens internationale missies opgenomen kunnen worden, en de Kamer hierover te informeren,	Begrotingsbehandeling 2018	34665 X, nr. 52	23-11-2017	In behandeling	
Motie van de leden Ploumen en Karabulut. Verzoekt de regering, te waarborgen dat er ook na het melden van een incident mogelijkheid tot nazorg is.	Begrotingsbehandeling	34775 X, nr. 49	13-11-2017	In behandeling	

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
Motie van het lid Belhaj c.s. over alert zijn op signalen over een angstcultuur	WGO Personeel	34775 X, nr. 23	13-11-2017	Uitgevoerd	Kamerstukken 35000 X, nr. 13 en nr. 75
Motie De Roon over het plaatsen van langeafstandkruisraketten op nieuwe fregatten.	Begrotingsbehandeling 2017	34550 X, nr. 34	17-11-2016	In behandeling	
Motie van de leden Van Helvert en Kerstens, constaterende dat Defensie een chroom-6-regeling heeft getroffen; overwegende dat POMS-locaties zoals Eygelshoven mogelijk in vergelijking met andere locaties bij Defensie dermate uniek zijn dat het gerechtvaardigd kan zijn om alleen voor oud-medewerkers van de POMS-locaties een aparte regeling te treffen, verzoekt de regering, een commissie in te stellen om deze vraag te onderzoeken en advies ter zake uit te brengen.	WGO	35570 X, nr. 41		Uitgevoerd	Kamerstukken 35925 X, nr. 10 en 35570 X, nr. 84

Tabel 53 Door bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De staatssecretaris van Defensie zegt dat het Strategisch Vastgoedplan uiterlijk medio oktober 2022 aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden.	CD Vastgoed	2022D30193	30-6-2022	In behandeling	
De staatssecretaris zegt toe uiterlijk begin juli 2022 de Kamer vertrouwelijk de risico-inventarisatie toe te zullen sturen op basis waarvan de staatssecretaris de keuze voor een ander verwervingstraject heeft gemaakt.	CD Materieel	2022D28993	29-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 34225, nr. 39
De staatssecretaris van Defensie zegt toe de Tweede Kamer uiterlijk 2 oktober nader te zullen informeren over vervolgstappen in het verwervingstraject van de nieuwe onderzeeboten, openbaar waar mogelijk en vertrouwelijk waar noodzakelijk.	CD Materieel	2022D28993	29-6-2022	In behandeling	
Toezegging door Min BZK dat de Kamer in het najaar nader wordt geïnformeerd over het wettelijk kader rond de verplaatsing naar het buitenland van de schotels in Burum.	CD IVD - aangelegenheden	2022D29832	29-6-2022	In behandeling	
De minister van Defensie zegt toe dat de volgende periodieke update over wapenleveranties aan Oekraïne nog voor het Zomerreces aan de Kamer zal worden gestuurd.	CD NAVO	2022D28078	23-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 22054, nr. 368
De minister van Defensie zegt toe uiterlijk 1 november 2022 de Kamer te zullen informeren over de stand van zaken met betrekking tot de doorvoering van de aanbevelingen in de evaluatie van het PTSS-protocol uit 2016.	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	In behandeling	
De minister van Defensie zegt toe dat in samenspraak met het NLVI in contact zal worden getreden met de VNG en eventueel andere instanties en hen te wijzen op de mogelijkheden van financiële ondersteuning van veteranenhuizen, en de Kamer hierover uiterlijk in de komende Veteranennota te informeren.	Notaoverleg Veteranen	2002D25994	20-6-2022	In behandeling	
De minister van Defensie zegt toe voorafgaand aan het notaoverleg Veteranen 2023 de Kamer nader te zullen informeren over de criteria om de status van veteraan te verkrijgen.	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	In behandeling	
Minister gaat kijken naar Criteria om V-status te verkrijgen in het licht van nieuwe vormen (drones etc.) van oorlogsvoering.	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	In behandeling	
De minister zegt toe de volgende veteranennota's uiterlijk op 1 juni van dat jaar en van trends voorzien, aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden.	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	Doorlopend	
De minister zegt toe de Kamer zo spoedig mogelijk inzicht te bieden in de huidige en toekomstige NAVO presentie aan de Oostflank.	CD NAVO Defensie ministeriele 16-17 juni	2022D24352	8-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 2022Z14051

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De minister gaat uitzoeken waar extra geld naar toe moet in het kader van de ontwikkeling van het loongebouw. Hij deelt de uitkomst met de Kamer.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	1-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36124, nr. 1
Er komt een uitvoeringsagenda voor onze verduurzamingsplannen.	Defensienota 2022	36124, nr. 1	1-6-2022	In behandeling	
Minister Ollongren zegt toe de Kamer op de hoogte te houden van de voortgangsrapportages van de Hoge vertegenwoordiger (EDEO) m.b.t. het halen van de doelstellingen van het Strategisch Kompas. Indien er in dit najaar geen voortgangsrapportage volgt zullen we een eigen appreciatie geven.	CD EU Defensieraad en rol EC veiligheid en defensie	21501 28, nr. 242	12-5-2022	Doorlopend	
BZ, Defensie en JenV zullen de Kamer voor de zomer een brief sturen waarin kaders worden geschetst over de verantwoordelijkheden van de Nederlandse Staat richting lokaal personeel bij militaire missies.	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	Verslag 67e plenaire vergadering 31 maart 2022	31-3-2022	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 2022Z14731
De minister zou willen onderzoeken of wij een bredere groep van medewerkers van Defensie, de de bredere groep die ook onder de tolkenregeling valt, van een blijf van waardering zouden kunnen voorzien (bijvoorbeeld tolkenpenning).	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	Plenair verslag 67e vergadering 31 maart 2022	31-3-2022	In behandeling	
De ministers van DEF, BZ en BHOS zegde toe dat 'de gevolgen van het wegvallen van operationele en logistieke ondersteuning door Frankrijk aan andere missies [wordt] onderzocht indien wordt besloten dat Takuba in Mali wordt beëindigd. Over de uitkomst van zal de Kamer worden geïnformeerd.	Kamerbrief Afrikabeleid	29237, nr. 177	30-3-2022	Afgedaan	Kamerstuk 2022Z12463
De minister van Defensie zegt toe schriftelijk te zullen terugkomen op komende aanbestedingen in het kader van het EDF, met name om te voorkomen dat dubbelingen in aankopen op het niveau van individuele landen zullen plaatsvinden.	CD Hoofddlijnen Defensiebeleid	2022D11058	17-3-2022	Afgedaan	Kamerstuk 2022Z08893
De staatssecretaris van Defensie zegt toe op niet al te lange termijn de Kamer nader te zullen informeren over de voortgang op het dossier vervanging onderzeeboten, inclusief het doorvaren van de Walrusklasse.	CD Hoofddlijnen Defensiebeleid	2022D11058	17-3-2022	Afgedaan	Kamerstuk 34225, nr. 35
De minister van Defensie zegt toe dat de Defensienota tijdig voor de komende zomer aan de Kamer zal worden aangeboden, zodat de Kamer die voor het zomerreces adequaat kan behandelen.	CD Hoofddlijnen Defensiebeleid	2022D11058	17-3-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36124, nr. 1
De staatssecretaris heeft toegezegd de start en de planning van het actualisatieproces snel ter hand te nemen en in de Defensienota te vermelden wanneer die actualisatie zal starten.	CD Hoofddlijnen Defensiebeleid	2022D11058	17-3-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36124, nr. 1
De minister informeert de Kamer deze week schriftelijk over (haar appreciatie van) de nieuwe versie van het Strategisch Kompas, die vanochtend is gepresenteerd.	CD EU Defensieraad	21501 28, nr. 239	15-3-2022	Afgedaan	Kamerstuk 21501 28, nr. 236
De minister zegt toe de Kamer te informeren over het gebruik van verboden wapens/ munitie in de oorlog Oekraïne-Rusland. Openbaar als het kan, vertrouwelijk als het moet.	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 21501 20, nr. 1796
De minister zegt toe om de Kamer (via de geëigende kanalen) te informeren over het gegeven of men binnen de NAVO meer inlichtingen met elkaar kan delen.	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	In behandeling	
De minister zegt toe om in kaart te brengen waar het in de financiële zin om gaat m.b.t. het toekomstbestendig maken van de Krijgsmacht.					
Aan het lid Brekelsmans werd aanvullend toegezegd om in deze brief eveneens inzichtelijk te maken wat het zou kosten als we X willen, willen versnellen of als we extra's willen doen, zodat er een concreet beeld is wat we aan de NAVO kunnen leveren wanneer ze hierom vragen.	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	In behandeling	
Staatssecretaris zegt toe 1x per jaar terug te koppelen welke aanbevelingen we van de IVD hebben overgenomen en welke niet (onderdeel jaarverslag).	CD Veiligheid en Integriteit	2022D06579	16-2-2022	Doorlopend	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
Staatssecretaris zegt toe in gesprek te zullen gaan met slachtoffers Chroom-6 (indien zij hier ook open voor staan).	CD Veiligheid en Integriteit	2022D06579	16-2-2022	In behandeling	
Minister Ollongren zegt toe de Kamer een brief te versturen over het Cyber Rapid Response Team in het kader van het PESCO project.	Debat over de situatie in Oekraïne	36045, nr. 1	3-2-2022	Afgedaan	Kamerstuk 2022Z02903
De minister zegt toe er naar te streven het rapport over het onafhankelijk onderzoek LIMC voor de zomer aan de Kamer te kunnen aanbieden en ervoor te zorgen dat de aanbevelingen betrokken worden bij de reeds aangekondigde beleidsvisie Informatiegestuurd Optreden (IGO)	Brief onafhankelijk onderzoek LIMC/ Tweeminutendebat LIMC	2022Z01671 en 2022D03979	2-2-2022	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 32761, nr. 242
MIN BHOS: Ik weet niet precies waar de F-35's gaan patrouilleren die in Bulgarije gestationeerd zijn. Hier komt het kabinet schriftelijk op terug (Gaat Defensie aan).	Mondelinge vragen 25-01-2022	plenair verslag 41e vergadering, dinsdag 25 januari 2022	25-1-2022	Afgedaan	Kamerstuk 28676, nr. 387
MP: Bewindspersonen zullen binnen uiterlijk drie weken met een planning komen van de uitwerking van het coalitieakkoord op hun beleidsterrein (de «planning van de planning»)	Plenair debat over de Regeringsverklaring	2022D01485 en 2022D01745	19-1-2022	Afgedaan	Kamerstukken 35925 X, nr. 59 & 36124, nr. 1
MinDef zegt toe (vraag D66) dat er in de voortgangsbrieven over de anti-ISIS coalitie aandacht zal worden besteed aan de situatie (dreigingsbeeld) in Noordoost-Syrië.	CD Artikel-100 Nederlandse bijdrage aan de anti-ISIS-coalitie – 16 december 2021	2021D51011	16-12-2021	Afgedaan	Kamerstuk 27925, nr. 911
De minister zegde toe om zo spoedig mogelijk, maar zeker binnen drie maanden, een kabinetsreactie op het advies van de AIV en CAVV naar de Kamer te verzenden en daarbij ook andere relevante informatie (o.a. uitkomst CCW standpunt Rode Kruis) te betrekken.	Notaoverleg Autonome Wapensystemen	Kamerstuk 35848, nr. 11	13-12-2021	Afgedaan	Kamerstuk 2022Z12434
Toezegging om doelstellingen van artikel 100 missies helder en eenduidig te formuleren.	Kabinetsreactie eindevaluatie EMASOH	29521, nr. 438	6-12-2021	Doorlopend	
In het operationele planningsproces (voor een art. 100 missie) dient meer aandacht uit te gaan naar het onderkennen en begrijpen van de militair-diplomatieke relaties en de lokale bureaucratische processen. De mogelijkheid tot het verkrijgen van diplomatieke goedkeuring voor toegang vormt hierin een belangrijk component. Toezegging dat er de toekomst indien mogelijk concretere afspraken gemaakt moeten worden voorafgaand aan een missie, zodat een uitgezonden eenheid wordt ontlast.	Kabinetsreactie eindevaluatie EMASOH	29521, nr. 438	6-12-2021	In behandeling	
De minister wil deze schriftelijke vraag over Chora voor het einde van de maand beantwoorden.	Begrotingsbehandeling 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan	Kamerstuk 2021D47403
De minister zal de kamer een brief sturen over de actuele stand van zaken voorafgaand aan het debat over Afghanistan	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan	Kamerstuk 27925, nr. 872
De minister zal bezien hoe Nederlandse bedrijven in de toekomst een goede rol kunnen vervullen bij de bouw en de instandhouding van de nieuwe onderzeebootcapaciteit.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	In behandeling	
F-35 tekortkomingen De minister zal in het geval dat als gevolg van tekortkomingen er over de kwaliteit van het vliegtuig getwijfeld wordt, dit uit de voortgangsrapportage halen die het TNO maakt en dit met de kamer delen.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	In behandeling	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De minister zal bij MinFIN en MinSZW het belang van Defensie kenbaar maken, gezien de onredelijkheid van het betalen van de RvU boete. De minister zal de Kamer hierover informeren.	Begrotingsbehandeling 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan	Kamerstuk 35925 X, nr. 51
De minister zal zich verdiepen in de mogelijkheden om in het cyberdomein te kunnen trainen in bijvoorbeeld een gebouwde simulatie.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan	Kamerstuk 32761, nr. 203
De minister zal aan de Kamer informeren over de gezondheid van de natuur van Defensieterrinen. Minister zal het RVB vragen om een rapportage en deze aan de Kamer zenden.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	In behandeling	
De minister zal gezien het herhaaldelijke verzoek van uw Kamer voor de begroting 2023 de mogelijkheden verkennen met inachtneming van de nationale veiligheid om meer inzicht te geven in de totale budget van de MIVD.	Begrotingsbehandeling 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan	Ontwerpbegroting, bijlage 8
De minister zal de oorzaken van de tijdsoverschrijdingen in het V-OZBT programma intern laten onderzoeken, de programma-organisatie extern laten doorlichten. Vervolgens een nieuwe planning bekend stellen aan de Kamer.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan	Kamerstuk 34225, nr. 35
De minister gaat zich verdiepen in het verruimen van aanname- en selectiecriteria van Defensie. Toezegging herzien na behandeling motie 20 (BBB).	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	In behandeling	
De minister zal de personeelsadministratie voor wat betreft voor ons werkend lokaal personeel in het buitenland beter op orde krijgen. Dit zal gedeeld worden met de kamer. [Toezegging herzien na behandeling motie 11 (D66)]	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 722 en 2022Z14731
De minister zal de consequenties uitwerken van specialisatie en internationale samenwerking en daar met de Kamer over van gedachte wisselen om de effecten moeten we ook onder ogen zien.	Begrotingsbehandeling 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	In behandeling	
De minister heeft informeel toegezegd uit te zoeken of Nederland gebruik maakt van tolken of lokaal personeel bij de uitvoering van de C-130 bijdrage aan MINUSMA. Tevens wordt er gekeken of Nederland gebruikt heeft gemaakt van tolken of lokaal personeel in de periode 2014-2019	CD C-130 bijdrage MINUSMA (artikel 100)	29521, nr. 433	27-10-2021	In behandeling	
De minister zegt toe de VN-beoordeling van het Togolese Role-2 hospitaal in Kidal (indien beschikbaar) met de Kamer te delen.	CD C-130 bijdrage MINUSMA (Artikel 100)	29521, nr. 433	27-10-2021	Afgedaan	Kamerstuk 29521, nr. 437
De Roadmap Energietransitie Materieel wordt, zodra die is vastgesteld, aan de Tweede Kamer gestuurd. In eerste instantie toegezegd voor december '21.	Vaststelling van de Begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2022	35925 X, nr. 9	22-10-2021	In behandeling	
Nederland onderhoudt op hoofdstedelijk niveau, via de Nederlandse ambassade in Bamako en via VN- en EU-kanalen nauw contact met bondgenoten over de standpunten en ontwikkelingen ten aanzien van Wagner Group en de gevolgen van een eventuele deal voor de internationale inzet. Mochten de ontwikkelingen hiertoe aanleiding geven, dan zal de Kamer nader worden geïnformeerd.	Aanvullende artikel 100 brief over de voorziene bijdrage van een C-130 transportvliegtuig aan de VN-missie MINUSMA in Mali en technische verlenging van de kleine missiebijdragen in de Sahel	29521, nr. 426	15-10-2021	Afgedaan	21501 02, nr. 2449
Boswijk: «Bij die evacuatie en identificatie zijn ook veteranen ingezet en ik denk vrij succesvol. Stel dat die mensen naar Nederland komen. Hebben die veteranen dan nog een rol bij de integratie en bij het opvangen	Commissiedebat Afghanistan	Plenaire verslag (stenogram)	14-10-2021	Afgedaan	Kamerstuk 27925, nr. 892

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
enzovoort?» Kamp: «Mag ik die suggestie van meneer Boswijk meenemen? Ik ga kijken wat we al doen en wat misschien verstandig is om ook naar aanleiding van zijn suggestie te doen, dus ik pak dat op.»					
Er is aangegeven dat de les is dat bij toekomstige missies een betere administratieve registratie moet worden bijgehouden van de personen die voor Nederland werken tijdens een dergelijke missie.	Plenair debat Afghanistan	2021D39496	15-9-2021	Doorlopend	
Er is aangegeven dat de tolkenregeling oneindig is en dat Defensie zorg draagt hiervoor.	Plenair debat Afghanistan	2021D39496	15-9-2021	Doorlopend	
De minister van Defensie zegt toe voor het einde van het zomerreces 2021 de Kamer te zullen informeren over de beperkende maatregelen in het verre Oosten als gevolg van corona voor Zr.Ms. Evertsen als onderdeel van de carrier strike group.	CD Missies/ operaties	27925, nr. 840	8-7-2021	Afgedaan	Kamerstuk 29521, nr. 424
De staatssecretaris zegt toe in het najaar van 2021 een nieuwe enquête te houden onder alle mensen die ingeschreven staan bij het informatiepunt Chroom-6 over hoe het informatiepunt verbeterd kan worden.	Plenair debat Chroom-6	Handelingen vergaderjaar 2020/2021, nr. 95	30-6-2021	Openstaand	
De staatssecretaris zegt toe dat het SICT Defensiebreed zal monitoren op de beschikbaarheid van voldoende gehoorbescherming.	Plenair debat Chroom-6	Handelingen vergaderjaar 2020/2021, nr. 95	30-6-2021	Openstaand	
De staatssecretaris zegt toe bij de VS navraag te doen over hoe Amerikaans defensiepersoneel persoonlijk beschermingsmiddelen laagdrempelig kan verkrijgen.	Plenair debat Chroom-6	Handelingen vergaderjaar 2020/2021, nr. 95	30-6-2021	Afgedaan	Kamerstukken 35925 X, nr. 54
De minister van Defensie informeert de Kamer over (de afwikkeling van) de schijnaanval van Russische gevechtssvliegtuigen op de Zr.Ms. Evertsen.	WGO Jaarverslag en Slotwet	2021D26567	29-6-2021	Afgedaan	Kamerstuk 29521 nr 425
In de volgende begroting wordt expliciet aandacht besteed aan de proeftuinen met betrekking tot het decentraal budget.	CD Personeel	35570 X, nr. 115	23-6-2021	Afgedaan	Kamerstuk 35925 X, nr. 4
De minister stuurt haar brief aan de Veteranenombudsman over het geval van verlopen rijbewijzen van in Duitsland gestationeerde militairen aan de Kamer.	Notaoverleg Veteranen	2021D25599	22-6-2021	Afgedaan	Kamerstuk 30139, nr. 246
De minister van Defensie informeert de Kamer in de volgende Veteranennota nader over de uitkomsten van het gezondheidsonderzoek naar welzijn en zorgbehoefte van ISAF-veteranen.	Notaoverleg Veteranen	2021D25599	22-6-2021	Afgedaan	Kamerstuk 30139, nr. 254
De minister van Defensie informeert de Kamer in de volgende Veteranennota over de stand van zaken met betrekking tot revalidatietrajecten van veteranen.	Notaoverleg Veteranen	2021D25599	22-6-2021	Afgedaan	Kamerstuk 30139, nr. 254
De minister van Defensie informeert de Kamer in de volgende Veteranennota nader over het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV).	Notaoverleg Veteranen	2021D25599	22-6-2021	Afgedaan	Kamerstuk 30139, nr. 254
De Minister van Defensie zegt toe in de komende Veteranennota's ook in te zullen gaan op de voortgang van de uitvoering van de aanbevelingen van de commissie-Borstlap inzake Dutchbat-III.	CD Missies/ Operaties Dutchbat-III	26122, nr. 55	8-6-2021	Afgedaan	Kamerstuk 30139, nr. 254
De staatssecretaris van Defensie zegt toe in de komende P-rapportages of personeelsbrief in te zullen gaan op eventuele ontwikkelingen in het oplossen van de resterende langlopende zaken.	CD Veiligheid en Integriteit	35570 X, nr. 104	1-6-2021	Deels afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 4
In de beleidsreactie op de visitatiecommissie zullen wij ander ingaan op wat Defensie van het Britse besturingsmodel kan leren, in relatie tot toezicht.	CD Veiligheid en integriteit	35570 X, nr. 104	1-6-2021	Afgedaan	Kamerstukken 34919, nr. 81
De staatssecretaris zendt ieder in het kader van GrIT uitgebracht BIT-advies aan de Kamer.	AO Grensverleggende IT	31125, nr. 117	10-12-2020	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 31125, nr. 119 en 35728, nr. 6

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De minister informeert de Kamer over de onderzoeksvragen (van de onafhankelijke commissie) zodra deze zijn vastgesteld, alsmede over de voortgang van het onafhankelijke onderzoek.	Notaoverleg Burgerslachtoffers	27925, nr. 750	8-10-2020	Deels afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstuk 27925, nr. 754
Staatssecretaris informeert de kamer over resterende punten wat betreft AOW-gat en RVU boetes. De Staatssecretaris zegt toe het gesprek aan te willen gaan met de Kamer over andere zaken die nog spelen.	AO Personeel	35300, nr. 86	18-6-2020	Deels afgedaan	Kamerstuk 35925 X, nr. 51
Niet in de geannoteerde agenda's, maar in de verslagen van de EU Defensieraden informeert de minister van Defensie de Kamer voortaan over de voortgang en stand van zaken van de Europese Defensiesamenwerking.	AO EU Defensieraad	21501 28, nr. 200	3-3-2020	Doorlopend	
Bij toekomstige missies wordt vooraf duidelijk gemaakt hoe de voortgang van de missie zal worden gemeten en in de artikel 100-brieven wordt standaard een paragraaf opgenomen waarin de aandachtspunten en risico's worden benoemd, en de maatregelen die we willen nemen om die te beperken.	Plenair debat over misleiding VS t.a.v. de oorlog in Afghanistan	Plenaire verslag (stenogram)	6-2-2020	Doorlopend	o.a. gerapporteerd in Kamerstukken 29521, nr. 417 en 27925, nr. 755
De ontwikkeling van de prijzen voor exploitatie en investeringen zal de minister van Defensie – conform de aanbeveling van het CBS – ook de komende jaren blijven volgen. In het jaarverslag en de begroting zal de minister u hierover informeren.	Nota naar aanleiding van het verslag	35280, nr. 7	3-2-2020	Doorlopend	
N.a.v. verzoek Stoffer (SGP) De Minister van Defensie zegt toe te investeren in de verbetering van het politieke bewustzijn en de informatievoorziening op het bestuursdepartement van Defensie.	Plenair debat Burgerslachtoffers Hawija	Plenaire verslag (stenogram)	27-11-2019	Afgedaan	Kamerstukken 28362, nr. 56 en 28362, nr. 59
De staatssecretaris van Defensie informeert de Kamer op reguliere momenten, bijvoorbeeld in het kader van het jaarverslag, over de invulling van de motie Van Helvert m.b.t. inzet klimaatgelden voor verduurzaming Defensievastgoed.	AO Vastgoed	34919, nr. 49	26-11-2019	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 27830 313
De minister zegt toe bij de geannoteerde agenda's van de Raad Buitenlandse Zaken-Defensie een update aan de Kamer te sturen over de ontwikkelingen over Europese Defensiesamenwerking.	AO EU Defensieraad	21501 28, nr. 195	6-11-2019	Afgedaan	Zie Kamerstuk 21501 28, nr. 200
De minister zegde toe dat zij een onderzoek zal (laten) uitvoeren naar de haalbaarheid en wenselijkheid van het openstellen van de Nederlandse krijgsmacht voor EU burgers	Nota Overleg Krijgsmacht van en voor Europeanen	35189, nr. 9	23-9-2019	In behandeling	
De minister onderzoekt of zij de SG aanwijzing inzake speciale operaties aan de Kamer kan sturen. Indien dit mogelijk is, wordt deze aanwijzing aan de Kamer toegezonden.	AO MIVD	29924, nr. 187	3-7-2019	Afgedaan	Kamerstuk 35300 X, nr. 73
De Staatssecretaris zegt toe de Kamer te betrekken bij de herziening van het DMP.	AO Materieel	27830, nr. 285	25-4-2019	Afgedaan	Kamerstuk 36124, nr. 1
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe de Kamer bij de begrotingen en bij de verantwoordingsstukken te zullen informeren over de experimenten en ervaringen m.b.t. innovatief partnerschap.	Notaoverleg Defensie Industrie Strategie	31125, nr. 102	18-2-2019	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 27830, nr. 303
De staatssecretaris van Defensie zal in de komende jaarverslagen integriteit het aantal meldingen van misstanden melden, inclusief de daarna genomen maatregelen.	AO Integrale aanpak Veiligheid en integriteit	35000 X, nr. 95	17-1-2019	Afgedaan	Kamerstuk 35925 X, nr. 79
In de jaarverslagen zal inzichtelijk worden gemaakt wat de stand van zaken is van de realisatie van doelstellingen op het gebied de energiestrategie (nulmeting in 2019 en realisatie vanaf 2020).	Notaoverleg Defensie Energiestrategie	34895, nr. 8	10-9-2018	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 34919, nr. 74
De minister van Defensie zegt toe in de komende voortgangsrapportages en evaluaties van militaire missies nader in te zullen gaan op de effecten van lopende missies op de gereedheid van de Defensieorganisatie in brede zin.	AO voortgang missies/ operaties	29521, nr. 366	27-6-2018	Doorlopend	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De minister van Defensie zegt toe in de komende Veteranennota meer in te zullen gaan op de langere termijn, en dit tweejaarlijks te zullen herhalen. (Start 2019).	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 201	26-6-2018	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstukken 30139, nr. 220 en 30139, nr. 243
De minister van Defensie zegt toe in de volgende evaluaties het aantal militairen en het aantal missies te vermelden.	AO Evaluatie missies/ operaties	29521, nr. 350	13-9-2017	Doorlopend	
De minister zegt toe om in de Jaarverslagen het stoplichtmodel te implementeren voor de maatregelen ter versterking van de basisgereedheid.	WGO Jaarverslag Ministerie van Defensie 2016	34725 X, nr. 11	14-6-2017	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstuk 34919, nr. 78
De minister stuurt de afgeronde onderzoeken van het RZO meteen naar de Kamer (en niet 1x per jaar).	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 164	20-6-2016	Afgedaan	RZO is opgegaan in het nieuwe Veteraneninstituut
De minister gaat nog duidelijker aangeven in rapportages en brieven wat het aandeel van pensioenen en uitkeringen is.	WGO Slotwet Ministerie van Defensie 2015	34475 X, nr. 15	16-6-2016	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 35570 X, nr. 1 en 35570 X, nr. 2
De minister van Defensie zegt toe voortaan documenten van algemeen defensiebelang, zoals de <i>NATO Defence Planning Capability Review</i> , ook aan de Eerste Kamer te sturen.	Plenaire vergadering T02301	Verslag EK 2015/2016, nr. 32, item 4	31-5-2016	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 28676, nr. 299
De minister houdt de Kamer op de hoogte van de gesprekken met het ministerie van VWS en de consequenties voor het calamiteitenhospitaal en de rol 4 als een deel van de financiering wordt stopgezet.	AO Personeel Defensie	34300 X, nr. 116	21-4-2016	Afgedaan	Kamerstukken 35570 X, nr. 84 en 2021Z24067
De Kamer ontvangt bij de begroting jaarlijks inzicht in de effecten van het wel/niet toekennen van prijscompensatie door de minister van Financiën.	WGO vaststelling begrotingsstaten voor het jaar 2016 onderdeleel materieel	34300 X, nr. 68	2-11-2015	Doorlopend	
De minister zal in de volgende Materieelprojectenoverzichten nadere toelichting geven op de keuzes die voor bepaalde materieelprojecten gemaakt zijn. Daarbij wordt ingegaan op de overwegingen en de mogelijke gevolgen voor andere materieelprojecten.	WGO vaststelling begrotingsstaten voor het jaar 2016 onderdeleel materieel	34300 X, nr. 68	2-11-2015	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 27830, nr. 313
De minister van Defensie zal de Kamer informeren over de gevolgen voor de nationaliteit van de actief dienende militair, die recent is vertrokken naar Syrië en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS (betreft vraagstuk van statelijke/niet-statale actoren).	AO MIVD	29924, nr. 135	9-9-2015	In behandeling	
De minister van Defensie neemt voortaan bij artikel-100 brieven op wat de materiële gereedheid is alsmede de gevolgen voor de operationele gereedheid, inclusief de financiële aspecten daarvan.	WGO Jaarverslag en Slotwet 2014	34200, nr. 15	17-6-2015	Doorlopend	Gerapporteerd in 27925, nr. 769 ; 27925, nr. 868 ; 29521, nr. 426
De minister van Defensie zegt, naar aanleiding van een vraag van het lid Franken (CDA), toe om de voortgangsrapportages over de F-35 ook aan de Eerste Kamer te zenden, en bij deze rapportages in te gaan op de ontwikkelingen in de stealthtechnologie en de sensoren.	Voortzetting beleidsdebat	Verslag EK 2014/2015, nr. 25 item 8	24-3-2015	Openstaand	
De Kamer wordt bij toekomstige aanschaf van meer F-35 toestellen opnieuw vooraf geïnformeerd, echter niet meer met een DMP-D brief.	AO DMP-D vervanging F-16	26488, nr. 384	26-2-2015	Afgedaan	Kamerstukken 26488, nr. 468 en 36143, nr. 3
De ministers van Defensie en buitenlandse Zaken zeggen toe het gender-aspect, daar waar relevant, bij missies mee te nemen in een volgende evaluatie.	AO kleine operaties	29521, nr. 282	26-11-2014	Doorlopend	Laatst gerapporteerd 27925, nr. 755 ; 27925, nr. 732 ; 2022Z12463
De minister van Defensie zegt de Eerste Kamer toe jaarlijks een totaaloverzicht (dezelfde als de Tweede Kamer reeds ontvangt) te sturen van de stappen die zijn gezet op het terrein van internationale militaire samenwerking	Mondeling overleg	33 750 X, F - blz. 15-16	25-11-2014	Doorlopend	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De Kamer wordt bij toekomstige operaties/missies voortaan geïnformeerd over de mogelijke gevolgen van de betreffende missie voor de personeelscapaciteit bij de (ondersteunende) onderdelen van de Krijgsmacht.	AO Personeel	33750, nr. 69	27-5-2014	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 29521, nr. 426
De inzet van de minister is om de toekomstige geannoteerde agenda's en verslagen van NAVO-bijeenkomsten te verbeteren qua informatie over inhoud van de agendapunten en het Nederlandse standpunt.	AO NAVO Defensie Ministeriële	28676, nr. 200	18-2-2014	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstukken 28676, nr. 412 en 28676, nr. 409
Per missie zal in het vervolg op voorhand een inschatting van de kosten voor de zorg worden aangegeven. De kosten voor nazorg zullen ook worden meegenomen in de evaluatie van missies.	AO Personeel	31700 X, nr. 109	25-3-2009	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 755; 27925, nr. 732; 27925, nr. 868
In de toekomst zal de minister van Defensie in artikel-100 brieven en stand van zakenbrieven, wanneer van toepassing, ingaan op civiele dienstverlening tijdens uitzendingen.	AO Civiele Dienstverlening	31700 X, nr. 58	23-10-2008	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 755; 27925, nr. 732; 27925, nr. 868

7.4 Bijlage subsidieoverzicht

De subsidies worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben. Verder zijn de subsidie beschikkingen die Defensie verstrekt alleen bedoeld voor de specifieke subsidieaanvrager en berusten niet op wettelijk voorschrift, anders dan gelegen in de begroting en de regeling defensiesubsidies (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0013110/>).

In 2017 is het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) 'Subsidies, robuust en proportioneel' uitgevoerd. Dit heeft geleid tot een aantal aanbevelingen. Vanaf 2019 publiceert Defensie daarom de, vanaf dat moment uitgevoerde, subsidie-evaluaties op www.rijksbegroting.nl. De subsidies worden jaarlijks bij Defensie aangevraagd, door Defensie bezien en op risico's beoordeeld. De grootte en eventuele risico's zijn medebepalend voor het controle arrangement, waaronder de subsidie valt. De subsidies worden elke vijf jaar apart geëvalueerd. Tijdens de evaluatie wordt het gezamenlijk belang heroverwogen, waarna afhankelijk van de uitkomst, kan worden besloten tot afbouw van de subsidierelatie.

Tabel 54 Subsidies (bedragen x 1.000 euro)

Naam	2021	2022	2023 ¹	2024	2025	2026	2027	Laatste evaluatie	Volgende evaluatie	Einddatum
Stichting Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) ²	21.765	23.274	23.496					n.v.t.	2026	2027
Nationaal Comité Herdenking Capitulatie 1945 Wageningen	25	25	25	25	25	25		2021	2026	2026
Stichting Veteranen Platform (VP)	304	212	212					2022	2027	n.t.b.
Stichting Koninklijke Defensiemusea	16.550	17.493	18.184	18.184	18.184			2019	2024	2024
Stichting Nationale Taptoe	276	304	304					2022	2027	n.t.b.
Universiteit van Amsterdam	74	74	77					2022	2027	n.t.b.
Stichting Maritiem Kenniscentrum	28	23	25					2022	2027	n.t.b.
Stichting Phantasy in Blue	25	25	25					2022	2027	n.t.b.
Stichting Historische Vlucht	111	118	125					2022	2027	n.t.b.
SWoon NLDA	15	22	25					2022	2027	n.t.b.
ASL BISL Foundation	40	40	40					2022	2027	n.t.b.
Stichting Power of Freedom, Invictus Games	0	5.000	–					Eenmalige subsidie		
Subsidies te verstrekken na evaluatie/nader te verdelen ³		2.611	508	26.140	26.267	44.484	44.413	–	–	–

¹ De genoemde bedragen betreffen het wettelijk plafond voor subsidies

² Stichting Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) is op 1 januari 2021 gefuseerd met stichting de Basis en stichting Nederlandse Veteranendag. De nieuwe gefuseerde Stichting Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) wordt in 2022 niet geëvalueerd, maar wel in 2026. In 2022 vindt de evaluatie plaats van de voormalige drie veteranenstichtingen. In afwachting van deze evaluaties wordt het budget onder de post van het NLVi geplaatst.

³ Wanneer een eventuele verlening nog in afwachting is van een evaluatie wordt het budget onder deze post geplaatst.

7.5 Bijlage toelichting op de Strategische Evaluatie Agenda

Conform de Regeling Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) is in deze bijlage een uitwerking van de Strategische Evaluatieagenda (SEA) opgenomen. De SEA bestaat daarmee uit twee onderdelen: (1) een tabel met agendering van evaluaties en onderzoeken in de beleidsagenda en (2) een nadere uitwerking per SEA-thema. Deze nadere uitwerking omvat evaluaties die in het verleden zijn uitgevoerd, momenteel lopen of in de komende jaren op de planning staan. Zo ontstaat een volledig overzicht van de inzichten die Defensie door de jaren heen binnen elk SEA-thema verzamelt.

Toelichting thematische indeling

Zoals aangegeven in de vierde voortgangsrapportage van de rijksbrede Operatie Inzicht in Kwaliteit, gelden de begrotingsjaren 2022 en 2023 als overgangperiode voor het werken met de SEA⁶. Voor de begroting van 2023 heeft Defensie de thematische indeling van de SEA conform de indeling van de Defensienota 2022 gewijzigd.

Het rapporteren over de voortgang van de Defensienota doet Defensie via reguliere rapportages. Hieronder vallen bijvoorbeeld de stukken die als onderdeel van de begrotingscyclus worden aangeboden, zoals jaarverslagen en de begroting. Maar ook via thematische rapportages, zoals de personeelsrapportage en de inzetbaarheidsrapportage. Met deze rapportages informeert Defensie de Kamer over de inzet van militairen in binnen- en buitenland, de uitvoering van het defensiebeleid en de besteding van middelen.

Voor het evalueren van de actielijnen uit de Defensienota, maakt Defensie zo veel als mogelijk gebruik van de SEA. De SEA helpt immers om alle monitors, evaluaties en onderzoeken zo te plannen, dat Defensie de voortgang op de actielijnen goed kan meten en daardoor tijdig over relevante sturings- en verantwoordingsinformatie beschikt. Het monitoren en evalueren van de actielijnen is een continu proces. Dit betekent dat de evaluatiebehoeften en de daaruit voortvloeiende onderzoeksagendering niet in één keer worden vastgesteld, maar periodiek worden herzien. Met het aanvullen van de evaluatieagenda wordt tevens duidelijk wanneer in de komende 4-7 jaar voor welke SEA-thema's voldoende (relevante) inzichten voor een periodieke rapportage zijn verzameld. Deze periodieke rapportage vervangt op termijn de beleidsdoorlichtingen.

Uitwerking per thema

Thema 1. Krachtige ondersteuning

De toegenomen dreiging vraagt om een verbeterde gereedheid en inzetbaarheid: Defensie moet sneller en vaker kunnen worden ingezet en moet een inzet langer vol kunnen houden. Dat geldt voor elk van de drie hoofdtaken van Defensie. Op dit moment is het grootste knelpunt het tekort aan operationele ondersteuning (combat support en combat service support) en inzetvoorraden (BKI). Betere ondersteuning maakt Defensie wendbaarder en meer schaalbaar. Met meer en betere ondersteuning kan Defensie vaker 'ja' zeggen tegen nationale en internationale hulpverzoeken. Investeren in ondersteuning verhoogt ook de betrokkenheid en motivatie van onze mensen. Oefeningen lopen niet langer vast op tekorten aan reserveonderdelen, transport en munitie. Als militairen beter getraind zijn, verhoogt dat de gereedheid van de krijgsmacht. Om de voordelen van de

⁶ Kamerstuk [31865](#), nr. 184

betere ondersteuning zo snel mogelijk te behalen, pakt Defensie de investeringen slim aan. We maken afspraken met internationale partners en bondgenoten over het gezamenlijk aanschaffen en onderhouden van (nieuwe) ondersteunende capaciteiten.

Om inzicht in de doeltreffendheid en doelmatigheid van deze actielijn te krijgen, voert Defensie onderzoeken, evaluaties en/of monitoringsactiviteiten uit op het gebied van training, ondersteuning van gevechtseenheden, vergroten van de voorraden, samenwerking, nationale taken en ondersteuning aan civiele autoriteiten.

Tabel 55 Thema 1 Krachtige Ondersteuning

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Actielijn 1 Defensienota «Krachtige ondersteuning»	Periodieke rapportage	n.t.b.	
CMX'22 / Resilient Lion '22	Ex-post evaluatie	2022	De NAVO organiseert periodiek een politiek-militair strategische crisismanagementoefening (Crisis Management Exercise, CMX) om besluitvorming in NAVO-verband te beoefenen. De editie van 2022 is afgelast in verband met de inval van Rusland in Oekraïne. Om alsnog relevante vraagstukken te bespreken in de daarvoor bestemde overleggen is de oefening Resilient Lion gehouden. Na afloop is de voorbereiding op – en deelname aan de oefening geëvalueerd en zijn aanbevelingen ter verbetering geformuleerd.
Flag Officer Sea Training (FOST)	Ex-durante evaluatie	2024	FOST is een instituut op het gebied van operationele training voor maritieme oorlogsvoering. Nederland doet al tientallen jaren mee aan de FOST. Met deze evaluatie wordt de doeltreffendheid en doelmatigheid van de Nederlandse deelname aan de FOST onderzocht.

Thema 2. Een goede werkgever, verbonden met de samenleving

Defensie heeft voldoende en de juiste mensen nodig om de uit de grondwet voortvloeiende hoofdtaken uit te voeren. Een toekomstbestendige krijgsmacht begint met investeringen in de mensen van Defensie. Zij zijn het hart van de organisatie. Zij moeten zich kunnen richten op hun unieke werk. Daarvoor moeten ze goed worden beloond, goede spullen hebben, passende opleidingen krijgen en in een veilige en prettige werkomgeving kunnen functioneren. De achterstand die Defensie door eerdere bezuinigingen heeft opgelopen, moet worden weggewerkt. Dat verbetert niet alleen de wendbaarheid, maar ook de gereedheid en inzetbaarheid van de organisatie.

Om inzicht in de doeltreffendheid en doelmatigheid van deze actielijn te krijgen, voert Defensie onderzoeken, evaluaties en/of monitoringsactiviteiten uit op het gebied van personeel, veiligheid, vastgoed en duurzaamheid.

Tabel 56 Thema 2. Een goede werkgever, verbonden met de samenleving

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Actielijn 2 Defensienota: «Een goede werkgever, verbonden met de samenleving»	Periodieke rapportage	n.t.b.	
Toekomstvast - goedbeheerd	IBO	2021	Interdepartementaal beleidsonderzoek naar een toekomstbestendige vastgoedportefeuille voor Defensie.
Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS)	Ex-post evaluatie	2021	De RVS is in 2014 vastgesteld met als doel de afhandeling van de materiële schadevergoeding voor o.a. gewonde veteranen sneller en adequater af te handelen. Bij het vaststellen van de RVS hebben de sociale partners afgesproken om de regeling na een aantal jaren te evalueren. De evaluatie wordt uitgevoerd door de Auditdienst Rijk (ADR).

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Integraal risicomanagement	Ex-ante evaluatie (nulmeting)	2021	Binnen Defensie loopt het programma IRM. Dit onderzoek is uitgevoerd om de startsituatie in kaart te brengen (nulmeting) alsook ontwikkelambities en de daarvoor benodigde stappen te inventariseren. Het onderzoek is uitgevoerd door het Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum (NLR).
PvA Veiligheid	Ex-durante evaluatie	2022	Evaluatie van het PvA 'Een veilige Defensieorganisatie' om inzicht te krijgen in de status, de uitvoerbaarheid en de effectiviteit van de 40 maatregelen die in het PvA staan. De evaluatie is uitgevoerd door de ADR.
Barrières uitzenden vrouwelijke militairen	Ex-durante / ex-post evaluatie	2022	De Nederlandse krijgsmacht heeft zich gecommitteerd aan het 'Elsie Initiatief', dat gericht is op het vergroten van het aantal vrouwelijke militairen en politie in VN-vredesmissies. Een van de onderdelen van het initiatief is een zogeheten 'barrière assessment'; een onderzoek om inzichtelijk te maken welke drempels in de organisatie het uitzenden van vrouwelijke militairen belemmeren.
Militaire gezondheidszorg	Beleidsdoorlichting	2022	Met deze beleidsdoorlichting wordt onderzocht in hoeverre het MGZ-beleid in de periode april 2011 tot september 2021 doelmatig en doeltreffend is geweest. Hiervoor wordt naar de herstructurering van de MGZ gekeken.
DEOS	Ex-durante evaluatie	2022	De Defensie Energie en Omgeving Strategie (DEOS) wordt geëvalueerd in de uitvoeringsagenda Duurzaamheid. Het doel van de evaluatie is om inzicht te krijgen in de huidige stand van zaken. Hierbij ligt de focus op doorontwikkeling van de duurzaamheidsdoelen.
Etnische diversiteit	Meting	2023	Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) doet in samenwerking met de defensieafdeling Trends, Onderzoek & Statistiek (TOS) onderzoek naar de etnische samenstelling van Defensie. Het onderzoek gaat over de periode 2018-2020.
PARESTO	Doorlichting agentschap	2023	Tijdens deze doorlichting wordt het functioneren van het agentschap PARESTO onderzocht met focus op de governance, financieel beheer, doelmatigheidsbevordering en bekostiging. Deze doorlichting wordt uitgevoerd conform de Regeling agentschappen.
Diversiteitsbeleid	Ex-durante evaluatie	2023	Deze evaluatie is gericht op het diversiteitsbeleid van Defensie en is een vervolg op het onderzoek «Grenzen aan de Eenheid» dat het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) in 2016/2017 heeft uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Defensie.
Aansturing vastgoedbeheer	Kwalitatief onderzoek	2024	Om meetbaar te maken in hoeverre wijzigingen in ons vastgoedbeheer leiden tot concrete verbeteringen, wordt een kwalitatief onderzoek uitgevoerd door een onafhankelijke partij.
Integraal risicomanagement	Ex-post evaluatie	2027	Binnen Defensie loopt het programma IRM. Dit programma is meerjarig en kent een groot bedrijfsvoeringscomponent waardoor behoefte aan tussentijdse herijking en bijsturing bestaat. Om de hiervoor benodigde inzichten te verzamelen, wordt in 2027 een evaluatie uitgevoerd. Met de uitkomsten van de ex-ante evaluatie (uitgevoerd door NLR, d.d. 2021) hebben de Defensieonderdelen implementatieplannen opgesteld, die als uitgangspunt voor de evaluatie in 2027 dienen.

Thema 3. Versterken van specialismen

Defensie kiest voor extra investeringen in die capaciteiten en kwaliteiten waar onze krijgsmacht goed in is en die de grootste meerwaarde hebben voor het gezamenlijk optreden met onze bondgenoten en partners. Zo kunnen we het gevecht samen winnen – en als we dat kunnen, schrikken we potentiële tegenstanders zoveel mogelijk af om het gevecht aan te gaan.

De krijgsmacht werkt ten aanzien van specialismen nauw samen met bondgenoten. Hiermee levert Defensie een belangrijke bijdrage aan de veiligheid van Europa. Niet alle partners doen hetzelfde en partners hebben verschillende capaciteiten waar ze onderscheidend en van meerwaarde in

zijn, onder andere door hun geografische ligging en specifieke kwaliteiten. Door met extra investeringen specialismen te versterken, wordt de totale gevechtskracht op een slimme manier vergroot.

Nederland is een aanjager binnen Europa om te komen tot meer specialisatie. Het is een langdurig traject, maar gezamenlijk hebben we meer impact en gezamenlijk leveren we een hogere effectiviteit van optreden.

Om inzicht in de doeltreffendheid en doelmatigheid van deze actielijn te krijgen, voert Defensie onderzoeken, evaluaties en/of monitoringsactiviteiten uit op het gebied van extra capaciteiten, samenwerking met partners en bondgenoten, het materieelproces en duurzaam materieel.

Tabel 57 Thema 3. Versterken van specialismen

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Actielijn 3 Defensienota: «Versterken van specialismen»	Periodieke rapportage	n.t.b.	
COTS/MOTS	Beleidsdoorlichting 2021		Met deze beleidsdoorlichting is onderzocht in hoeverre het COTS/MOTS-beleid bijdraagt aan een betere voorspelbaarheid en beheersbaarheid van materieelprojecten op de aspecten tijd en geld.
Defensiematerieelfonds	Ex-durante evaluatie	2027	Het DMF heeft ten doel te voorzien in een meerjarig integraal beheer van de financiering en bekostiging van de ontwikkeling, de verwerving, de instandhouding en de afstoting van het materieel, de ICT-middelen en de infrastructuur van het Ministerie van Defensie. Door het inrichten van een separaat fonds nemen naar verwachting de schokbestendigheid en betrouwbaarheid toe. Bij de instelling van het DMF is besloten deze in 2027 te evalueren; het fonds wordt dan op doelmatigheid en doeltreffendheid beoordeeld.

Thema 4. Meer Europese samenwerking

Europese landen moeten zichzelf en hun belangen beter kunnen verdedigen. De vrijheid, veiligheid en welvaart van Europese burgers moeten worden beschermd. Dat kan Nederland alleen samen met onze bondgenoten en partners: het geheel is meer dan de som der delen. Een sterke NAVO -als hoeksteen van de Nederlandse collectieve verdediging- en een sterke EU zijn dus nodig.

Met de groei van het Nederlandse defensiebudget, en dat van onze partners, ontstaan kansen om nog beter internationaal samen te werken. Die kansen benutten we, om doelmatig te investeren. Bijvoorbeeld door te kiezen voor dezelfde wapensystemen, zodat we gezamenlijk onderhoud kunnen uitvoeren en makkelijker en beter kunnen oefenen en inzetten. Hiermee vergroten we de interoperabiliteit en daarmee de slagkracht van de Europese landen.

Europa is een krachtiger partner in de trans-Atlantische relatie als de Europese landen een grotere rol kunnen spelen in het beschermen van de eigen belangen. Daarvoor is het nodig dat Europa zelfstandig kan beschikken over basale capaciteiten zoals strategisch luchttransport.

Om inzicht in de doeltreffendheid en doelmatigheid van deze actielijn te krijgen, voert Defensie onderzoeken, evaluaties en/of monitoringsactiviteiten uit op het gebied van de versterking van de samenwerking in NAVO- en EU-verband en de overige multi- en bilaterale samenwerking.

Tabel 58 Thema 4. Meer Europese samenwerking

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Actielijn 4 Defensienota: «Meer Europese samenwerking»	Periodieke rapportage	n.t.b.	
Benutten EU-instrumenten capaciteitsontwikkeling	Ex-durante	2023	Om Europese defensiesamenwerking op het terrein van capaciteitsontwikkeling te kunnen vergroten is het van belang dat EU-instrumenten en processen (CDP, CARD, PESCO, EDA, EDF) optimaal worden benut. Tijdens de evaluatie wordt gekeken naar de mate waarin instrumenten geïmplementeerd zijn in de eigen planprocessen, wat dit tot nu toe concreet heeft opgeleverd en hoe hier verdere stappen in genomen kunnen worden.
NL-DEU samenwerkingsverbanden	Ex-post evaluatie	2023	Tijdens deze evaluatie wordt o.a. gekeken naar de doeltreffendheid en doelmatigheid alsook succesfactoren en mogelijke verbeterpunten van (een van) de bestaande samenwerkingsverbanden tussen Nederland en Duitsland.
Europees Defensiefonds	Ex-durante	2024/2025	Eind 2024 staat een evaluatie van het EDF in EU-kader gepland (in art. 32 van de verordening is vastgelegd dat maximaal 4 jaar na de start van het EDF een evaluatie zal plaatsvinden). Nederland start parallel daaraan ook een eigen evaluatie.

Thema 5. Innoverend vermogen en nieuwe domeinen

Als technologische ontwikkelingen zo snel gaan als nu, is stilstand achteruitgang. Daarom blijft Defensie vooroplopen in onderzoek en ontwikkeling, en in de verkenning van nieuwe domeinen. Dat doen we samen met onze bondgenoten en partners. Dit past bij de kracht van Nederland als kennis- en netwerkeconomie. Een sterk innoverend vermogen zorgt dat Defensie als hoogtechnologische organisatie kan inspelen op relevante ontwikkelingen.

De Nederlandse defensie-industrie en kennisinstellingen dragen hieraan optimaal bij, als ze goed kunnen samenwerken met Europese en internationale partners. Hierdoor kunnen de defensie-industrie en kennisinstellingen internationaal volwaardig participeren als hoogwaardige partner of toeleverancier bij de ontwikkeling, productie en instandhouding van innovatieve producten of technologie. Zo verbeteren we de strategische autonomie en dragen we bij aan een zelfredzamer Europa.

Nieuwe dreigingen vinden door technologische ontwikkelingen steeds vaker in nieuwe domeinen plaats. Denk bijvoorbeeld aan het cyberdomein en aan de ruimte. Dit vraagt om kennisopbouw en innovatie, en vervolgens ook om nieuwe capaciteiten. In deze nieuwe domeinen versterkt Defensie daarom gericht haar gevechtskracht.

Om inzicht in de doeltreffendheid en doelmatigheid van deze actielijn te krijgen, voert Defensie onderzoeken, evaluaties en/of monitoringsactiviteiten uit op het gebied van samenwerkingsverbanden, kennis- en technologieontwikkeling, innovatie, het ruimtedomein en arbeidsextensiever werken.

Tabel 59 Thema 5. Innoverend vermogen en nieuwe domeinen

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Actielijn 5 Defensienota: «Innoverend vermogen en nieuwe domeinen»	Periodieke rapportage	n.t.b.	
Kennis- en Innovatie Convenant (KIC)	Ex-durante evaluatie (interdepartementaal)	2021	Halverwege de looptijd van het KIC is onder verantwoordelijkheid van MinEZK geëvalueerd of de afspraken in dit convenant nog voldoen en of de voorgenomen budgetten adequaat zijn.

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
PPS Toeslagregeling	Ex-durante evaluatie (interdepartementaal)	2021	In opdracht van MinEZK heeft onderzoeksbureau Dialogic samen met de universiteit Maastricht een evaluatie van de PPS-toeslagregeling 2016-2020 uitgevoerd. Hierbij zijn de departementen en andere relevante stakeholders i.r.t. het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid (MITB) betrokken. Ook Defensie is vanwege haar rol bij de KIA Veiligheid betrokken.

Thema 6. Informatiegestuurd werken en optreden

Het slagveld digitaliseert. De hoeveelheid data neemt enorm toe. Informatietechnologie (IT) en techniek in bredere zin ontwikkelen razendsnel. De defensieorganisatie moet informatie sneller en slimmer verkrijgen, verwerken en verspreiden om gericht te sturen en zo succesvol te kunnen zijn in moderne conflicten en crises: dat is de kern van informatiegestuurd optreden. Dit is geen keuze maar een noodzaak. Nederlandse militairen kunnen geconfronteerd worden met tegenstanders die informatietechnologie benutten om sneller en krachtiger te worden, bijvoorbeeld in het cyberdomein. Defensie moet weerbaar zijn tegen desinformatie, moet haar eigen systemen kunnen beschermen tegen cyberaanvallen en moet in het uiterste geval zelf offensieve cyberoperaties kunnen uitvoeren.

Om inzicht in de doeltreffendheid en doelmatigheid van deze actielijn te krijgen, voert Defensie onderzoeken, evaluaties en/of monitoringsactiviteiten uit op het gebied van commandovoering, inlichtingen, multidomein optreden, cybercapaciteiten en samenwerking met (inter)nationale veiligheidspartners.

Tabel 60 Thema 6. Informatiegestuurd werken en optreden

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Actielijn 6 Defensienota: «Informatiegestuurd werken en optreden»	Periodieke rapportage	n.t.b.	
IGO KMar	Beleidsdoorlichting 2022		In 2008 is de KMar gestart met het programma Informatie Gestuurd Optreden (IGO KMar). De beleidsdoorlichting onderzoekt of de beoogde effecten zijn bereikt en waar ruimte is voor verbetering. De beleidsdoorlichting heeft, mede als gevolg van Corona, vertraging opgelopen. Hier is de Kamer op 8 september 2021 over geïnformeerd (Kamerstuk 31 516, nr. 33). De planning van de beleidsdoorlichting is aangepast en de uitkomsten worden in 2022 (i.p.v. 2021) aan de Kamer toegestuurd.
LIMC	Ex-post onderzoek	2022	Conform de motie Belhaj c.s. (Kamerstuk 32 761, nr. 186) heeft de minister van Defensie besloten om een onafhankelijk onderzoek in te stellen naar het Land Information Manoeuvre Centre (LIMC). De onderzoeksc commissie staat onder leiding van Harm Brouwer en richt zich op de besluitvorming rond zowel de oprichting als de uitvoering van de taken van het LIMC en de lessen die daar voor de toekomst uit te trekken zijn. De resultaten van het onderzoek worden betrokken bij de reeds aangekondigde beleidsvisie Informatiegestuurd Optreden (IGO).

In 2015 is het ministerie van Defensie gestart met een grootschalig IT-vernieuwingsprogramma, genaamd Grensverleggende IT (GrIT). De Tweede Kamer heeft GrIT in februari 2021 aangewezen als groot project, zoals bedoeld in de Regeling Grote Projecten (RGP). Dit betekent dat Defensie met een basisrapportage en halfjaarlijkse voortgangsrapportages rapporteert aan de Tweede Kamer. Daarnaast was een tussenevaluatie op de uitvoering van GrIT in 2022 door de Auditdienst Rijk (ADR) voorzien. Gelet op de omvang en diepgang van de RGP-rapportages, en het gegeven

dat de ADR controles uitvoert op zowel de basisrapportage als de voortgangsrapportages, wordt van een extra tussenevaluatie door de ADR afgezien. In dit kader is verder relevant dat het Adviescollege ICT-toetsing (AcICT) in 2023 een BIT-toets zal uitvoeren op de beheersing van GrIT.

Missies en operaties

Nederland neemt deel aan diversie (militaire) missies. Het gaat om verschillende typen missies, waaronder vredesmissies, crisisebeheersingsoperaties, enhanced forward presence, snel inzetbare reactiemachten van de NAVO en de EU, trainingsmissies en militaire assistentie, nationale operaties en humanitaire operaties. De Nederlandse inzet richt zich primair op gebieden waar de Nederlandse veiligheid en belangen in het geding zijn. De inzet van de krijgsmacht in missies maakt doorgaans deel uit van een geïntegreerde aanpak.

In Kamerstuk [27925, nr. 721](#) wordt toegelicht hoe en wanneer Defensie missies en monitort en evalueert. Zo zet het stuk uiteen dat Defensie gebruikmaakt van voortgangsrapportages (VGR), tussentijdse evaluaties, eindevaluaties en in enkele gevallen een post-missie beoordeling.

Conform het Toetsingskader wordt voor elke artikel-100 missie een eindevaluatie uitgevoerd. Dit wordt sinds 1 mei 2020 niet meer door de departementen Defensie, Buitenlandse Zaken en Justitie & Veiligheid gedaan, maar door een onafhankelijke partij.

Met de evaluaties van missies verzamelt Defensie kennis over alle SEA-thema's. De missie-onderzoeken en -evaluaties worden derhalve in een separate tabel op de SEA geplaatst.

Tabel 61 Missies en operaties

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
EMASOH	Ex-post evaluatie	2021	Van eind januari tot eind juni 2020 heeft Nederland deelgenomen aan de European-Led Mission Awareness Strait of Hormuz (EMASOH). Deze deelname is door een onafhankelijke partij (The Hague Centre for Strategic Studies) geëvalueerd. De evaluatie was gericht op het beoordelen van de mate waarin de doelstellingen van de Nederlandse bijdrage aan EMASOH zijn gehaald en op welke wijze de ingezette militaire en diplomatieke capaciteiten daaraan hebben bijgedragen.
MINUSMA	Ex-post evaluatie	2022	De Nederlandse bijdrage aan MINUSMA werd op 1 mei 2019 beëindigd. De eindevaluatie van de Nederlandse bijdrage aan MINUSMA wordt door de directie Internationaal Onderzoek en Beleidsvaluatie (IOB) uitgevoerd. Onderzocht wordt in hoeverre de doelen voor de Nederlandse bijdrage aan MINUSMA zijn bereikt en welke lessen daaruit kunnen worden getrokken voor de besluitvorming over alsook opzet en uitvoering van toekomstige missies.
C130 MINUSMA	Ex-post evaluatie		De artikel-100 missiebijdrage van Nederland aan de VN-missie in Mali (MINUSMA), met een C-130 transportvliegtuig inclusief bemanning en ondersteunend personeel van november 2021 tot en met medio mei 2022, wordt na afloop geëvalueerd door een onafhankelijke partij.
Resolute Support Mission	Ex-post evaluatie	2023	Van 2015 tot 2021 nam Nederland deel aan de NAVO-missie Resolute Support in Afghanistan. De evaluatie van de Nederlandse bijdragen aan de Resolute Support missie wordt door de directie Internationaal Onderzoek en Beleidsvaluatie (IOB) geëvalueerd. Het doel van deze evaluatie is te onderzoeken in hoeverre de doelen van de Nederlandse bijdrage aan Resolute Support zijn bereikt, hoe tegenvallende of succesvolle resultaten kunnen worden verklaard en welke lessen kunnen worden getrokken voor toekomstige Nederlandse missiebijdragen.

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Wapeninzet Hawija	Ex-post evaluatie		Evaluatie gericht op de vraag hoe bij de Nederlandse wapeninzet in Hawija, Irak, in de nacht van 2 op 3 juni 2015, burgerslachtoffers hebben kunnen vallen evenals welke lessen hieruit te trekken zijn voor de toekomst. Deze evaluatie wordt uitgevoerd door een onafhankelijke onderzoeksc commissie van tijdelijke aard (Kamerstuk 27925, nr. 753 en 754) die onder leiding staat van mr. Winnie Sorgdrager, Minister van Staat. Het instellen van deze commissie komt voort uit de uitvoering van motie Belhaj, Kamerstuk 27925, nr. 14 .
Crisisaanpak inzake Afghanistan	Ex-post evaluatie		Evaluatie van de crisisaanpak inzake Afghanistan, inclusief de evacuatieoperatie vanuit Kaboel. Deze evaluatie wordt uitgevoerd door een externe onafhankelijke commissie van tijdelijke aard (Kamerstuk 27 925, nr. 889).
20 jaar Nederlandse inzet in Afghanistan	Ex-post onderzoek	2025/2026	Breed en onafhankelijk onderzoek naar het resultaat van twintig jaar Nederlandse inzet in Afghanistan (Kamerstuk 27925, nr. 885). Dit onderzoek wordt uitgevoerd door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies i.s.m. het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH).

Tabel 62 Overige onderzoeken en evaluaties

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Nationaal comité herdenking capitulatie Wageningen 1945 (NCHC)	Periodieke subsidie-evaluatie	2021	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2021 is daarom de subsidie aan het NCHC geëvalueerd.
Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK)	Ex-durante evaluatie	2021	Vierjaarlijkse evaluatie van het FNIK-convenant waarbij wordt gekeken naar de inhoud, het functioneren, de uitvoering en het beschikbare budget.
Subsidieverstrekingen onderzoek	Ex-durante evaluatie	2022	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. Voor 2022 staan 13 subsidie-evaluaties gepland. Hieronder vallen bijvoorbeeld subsidieverstrekingen aan vier veteranenorganisaties die nu gezamenlijk onderdeel zijn van een enkele stichting: het Nederlands Veteranen Instituut. Voor het verantwoordingsonderzoek 2021 heeft de Algemene Rekenkamer (AR) o.a. naar het subsidiebeheer van Defensie gekeken. De hieruit voortgekomen aanbevelingen gebruikt Defensie om het subsidiebeheer te verbeteren.
Publieke investeringen in een politieke context	Interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO)	2023	Dit IBO onderzoekt hoe een kabinet schaarse investeringsmiddelen zo doeltreffend en doelmatig kan alloceren. Het onderzoek wordt door het Ministerie van Financiën getrokken en Defensie neemt deel aan de werkgroep.

7.6 Bijlage overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg

Aan de Kamer is toegezegd dat in de begroting een overzicht wordt opgenomen van de begrote uitgaven in het kader van het veteranenbeleid. De uitgaven zijn in de begroting verwerkt in verschillende begrotingsartikelen. In het onderstaande overzicht is dit samengebracht.

Tabel 63 Totaaloverzicht van begrote uitgaven voor erkenning en waardering voor veteranen (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Subsidie Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) - erkenning & waardering	9.963
Subsidie Vereniging Veteranen Platform (VP)	212
Ondersteuning organisatie dag voor militaire oorlogs- en dienstslachtoffers	340
Ondersteunen veteranenzaken voor operationele commando's	815
Totaal	11.330

Tabel 64 Ondersteunen veteranenzaken door operationele commando's (bedragen x € 1.000)

Operationele commando's	
Koninklijke Marine	351
Koninklijke Landmacht	315
Koninklijke Luchtmacht	107
Koninklijke Marechaussee	42
Totaal	815

Uitgaven erkenning en waardering

De uitgaven voor erkenning en waardering zijn begroot in niet-beleidsartikel 9 Algemeen en 10 Apparaat Kerndepartement, met uitzondering van de uitgaven voor reüniefaciliteiten die zijn begroot op de beleidsartikelen van de operationele commando's.

Het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)

Het NLVi is een stichting die een groot deel van de uitvoering van het veteranenbeleid op het gebied van erkenning, waardering, en zorg (beschreven in de Veteranenwet en nader uitgewerkt in het Veteranenbesluit), tot haar takenpakket heeft. Het NLVi is een rechtspersoon met een wettelijke taak en heeft een eigen onafhankelijke raad van toezicht. In deze paragraaf is de totale subsidie uitgesplitst in de posten voor erkenning & waardering, zorg en onderzoek. Voor 2023 zijn de uitgaven aan erkenning en waardering begroot op € 9,96 miljoen.

Vereniging Veteranen Platform (VP)

De Vereniging Veteranen Platform (VP) behartigt de belangen van de Nederlandse veteranen en militaire oorlogs- en dienstslachtoffers via aangesloten veteranenorganisaties. De afgelopen jaren heeft het VP de positie als gewaardeerd gesprekspartner voor Defensie verworven. Dit houdt in dat Defensie het VP beschouwt als vertegenwoordiger van alle veteranen en in die hoedanigheid het VP betreft bij beleidsveranderingen. Het VP werkt continu aan het verbeteren van de beeldvorming over veteranen. Ook stimuleert het VP de deelname aan activiteiten door de jonge generatie veteranen.

Dagen voor Militaire Oorlogs- en Dienstsachtoffers (MOD-ers)

Defensie organiseert, om erkenning en waardering te geven aan Militaire Oorlogs- en dienstsachtoffers (MOD-ers), MOD-dagen. De doelstellingen van deze dagen zijn het bieden van erkenning en waardering aan MOD-ers en hun partners, het bieden van informatie over de (pensioen)regelingen en voorzieningen en het luisteren naar de behoeften van de doelgroep.

Reüniefaciliteiten

Verenigingen voor veteranen, post-actieven en MOD-ers, die geregistreerd zijn in het reünierregister van het Nederlands Veteraneninstituut, kunnen eenmaal per jaar aanspraak maken op reüniefaciliteiten. De organisatie hiervan ligt in handen van de verenigingen zelf. Daarnaast organiseert elk operationeel commando een eigen veteranendag die, waar mogelijk, wordt gecombineerd met de open dag van het operationeel commando.

Tabel 65 Totaaloverzicht van begrote uitgaven voor zorg voor veteranen (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Invaliditeitspensioenen	61.355
Nabestaandenpensioenen	19.289
Nationaal Fonds Ereschuld	79.183
Ereschulduitkering	0
Sociale Zorg (Voorzieningenregeling MOD-sachtoffers)	11.906
Inkomensvoorziening in verband met zorg & re-integratie	700
Subsidie Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) - zorg	12.883
Totale uitgaven	185.317

Uitgaven zorg

De uitgaven voor zorg en nazorg zijn begroot op niet-beleidsartikelen 9 Algemeen en 10 Apparaat Kerndepartement.

Kaderwet militaire pensioenen

Deze wetgeving bevat het geheel aan wet- en regelgeving voor veteranen, MOD-ers, militairen buiten dienst en ex-militairen die niet meer (volledig) kunnen werken of aanvullende voorzieningen nodig hebben vanwege arbeidsongeschiktheid.

Voor 2023 zijn de uitgaven aan bijzonder militair invaliditeitspensioen begroot op € 61,4 miljoen. Tevens is het bijzonder militair nabestaandenpensioen onderdeel van deze wetgeving. Voor 2023 zijn de uitgaven begroot op € 19,3 miljoen. Het Nationaal Fonds Ereschuld is bedoeld voor de claims van veteranen met uitzendgerelateerde aandoeningen. Hierin zijn de Veteranenclaims PTSS en Regeling Volledige Schadevergoeding ondergebracht.

Sociale zorg (o.a. voorzieningenregelingen)

Vanuit de wettelijke zorgplicht voor veteranen worden voorzieningen aan veteranen verstrekt met het oog op het verbeteren van de levensomstandigheden in specifieke situaties.

Inkomensvoorziening in verband met zorg en re-integratie

De inkomensvoorziening, zoals opgenomen in artikel 7 van de Veteranenwet, is een laagdrempelige regeling voor veteranen die ziek of arbeidsongeschikt zijn en waarbij sprake is van een vermoeden van een dienstgerelateerde aandoening. Met het aanvragen van de inkomensvoorziening in verband met zorg wordt tegelijkertijd ook de aanvraag militair invaliditeitspensioen (MIP) gestart. Daarnaast worden voor deze veteranen

de inspanningen op het gebied van de re-integratie geïntensiveerd en worden de reiskosten van hun partners vergoed wanneer ze deelnemen aan ambulante lotgenotengroepen. De uitvoeringskosten die gemoeid zijn met de re-integratie en het vergoeden van de reiskosten maken onderdeel uit van de raming. In totaal is voor deze voorzieningen een bedrag van € 700.000 geraamd.

Het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)

Onderdeel van het NLVi is het Veteranenloket. Het Veteranenloket is 24 uur per dag en 7 dagen per week bereikbaar voor vragen van veteranen en relaties op het gebied van dienstverlening en materiele en immateriële zorg. Het programmabureau van het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) maakt ook deel uit van het NLVi. Het LZV is een civiel-militaire ketenorganisatie met als doel post-actieve veteranen, dienstslachtoffers en hun relaties bij missie gerelateerde psychische en psychosociale problemen overal in Nederland de meest geëigende zorg te bieden. De eerstelijnszorg (gespecialiseerd maatschappelijk werk) binnen het LZV wordt verzorgd door maatschappelijk werkers die ook tot het NLVi behoren. Tot slot zijn binnen het NLVi zorgcoördinatoren werkzaam, die de materiele en immateriële hulpvragen van veteranen/relaties met uitzendgerelateerde problemen coördineren, en is de coördinatie van de nuldelijnsondersteuning binnen het NLVi belegd. Voor 2023 zijn de uitgaven aan zorg vanuit het NLVi begroot op € 12,9 miljoen.

Tabel 66 Begrote uitgaven onderzoek (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Militaire Geestelijke Gezondheidszorg	500
Subsidie Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) - wetenschappelijk onderzoek verbetering veteranenzorg	650
Totaal	1.150

Uitgaven onderzoek

In de begroting van DOSCO is € 500.000 opgenomen ten behoeve van onderzoeken naar de neurobiologische gevolgen van stress en trauma dat vanuit de Wetenschappelijke Onderzoeksgroep van de MGGZ wordt uitgevoerd. Verder is een bedrag van € 650.000 geraamd voor wetenschappelijk onderzoek als onderdeel van de subsidie aan het NLVi. Dit onderzoek is gericht op de verbetering van de kwaliteit van zorg in het LZV.

Tabel 67 Begrote uitgaven overig (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Nationale ombudsman ¹	550
Totaal	550

¹ Jaarlijkse overheveling naar Ministerie van Binnenlandse Zaken

Uitgaven overig

Nationale ombudsman

Conform de Veteranenwet heeft de Nationale ombudsman tevens een rol als ombudsman van de veteranen. In die rol behandelt hij verzoeken/klachten van veteranen over overheidsinstanties en over niet-overheidsinstanties die een taak uitvoeren op het gebied van veteranen. Daarnaast onderzoekt hij of er structurele knelpunten zijn. Het budget van de Veteranenombudsman is vanaf 2018 vastgesteld op € 400.000 per jaar. De Veteranenombudsman heeft in 2022 verzocht dit budget te verhogen met

€ 150.000 tot een jaarlijks bedrag van € 550.000, hetgeen is geacommodeerd. Oorzaak van de stijging is de toename van het aantal verzoeken/klachten van veteranen die door de Veteranenombudsman jaarlijks in behandeling worden genomen en van het aantal onderzoeken naar structurele knelpunten bij de uitvoering van het veteranenbeleid.

7.7 Bijlage uitgaven Caribisch Nederland

Tabel 68 Uitgaven Caribisch Nederland													
Artike/instrument	Taak	Bijdrage	Realisatie						Ontwerpbegroting 2023				
			2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027				
Totaal uitgaven													
Artikel 2 Koninklijke Marine													
Opdrachten, Personele en Materiële Uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen.										
Artikel 3 Koninklijke Landmacht													
Opdrachten, Personele en Materiële Uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen.										
Artikel 5 Koninklijke Marechaussee													
Opdrachten, Personele en Materiële Uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen.										
Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando													
Opdrachten, Personele en Materiële Uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen.										

Conform de Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) dient er in de Rijksbegroting op grond van de motie Hachchi (Kamerstuk [33 000, nr. 28](#)) een totaaloverzicht te worden opgenomen van alle uitgaven die de Rijksoverheid in Caribisch Nederland heeft gedaan. Daartoe wordt jaarlijks een overzichtstabel in de bijlage van de begroting van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties opgenomen. Bovenstaande tabel is de bijdrage van Defensie aan dit overzicht, de in de tabel opgenomen letters R en S staan voor respectievelijk Rijk en Structureel en zijn conform het RBV-model van de bijlage. De bijdrage van de afzonderlijke departementen dienen in hun eigen begrotingen te worden opgenomen. Het ministerie van Defensie voert haar taken structureel in het gehele Koninkrijk uit. Het valt derhalve niet te bepalen welk specifiek deel daarvan wordt besteed in Caribisch Nederland.

7.8 Bijlage budgettaire gevolgen MIVD

Tabel 69 Begroting MIVD						
	2022	2023	2024	2025	2026	2027
MIVD Apparaatsuitgaven	269.240	277.288	258.815	254.287	246.128	243.189
MIVD Geheim (art. 11)	15.636	15.685	15.685	15.685	15.685	15.685
Ontvangsten	2.123	2.123	2.123	2.123	2.123	2.123

Toelichting

De MIVD is een bijzondere organisatie-eenheid die onderdeel is van het kerndepartement (Bestuursstaf). De uitgaven aan de MIVD zijn binnen de ontwerpbegroting opgenomen in artikel 10 «Apparaat kerndepartement», artikel 11 «Geheim» en in het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF). In bovenstaande tabel staan de budgetten uit art. 10 en het DMF voor de MIVD onder 'MIVD Apparaatsuitgaven'. Het artikel 11 «Geheim» is al separaat inzichtelijk in de begroting van Defensie. Aangezien deze volledig ten behoeve van de MIVD is, is deze hier nogmaals weergegeven. Vanwege het bijzondere karakter van de MIVD en de daarbij behorende geheime uitgaven zijn de uitgaven niet verder uitgesplitst. Budgetten voor onder andere schoonmaak, energie en investeringen in nieuwbouw zijn centraal belegd bij Defensie. Deze zijn niet in bovenstaande tabel opgenomen.

Ontvangsten

De ontvangsten bij de MIVD zijn voornamelijk veiligheidsonderzoeken verricht voor andere (overheids-)organisaties. De Unit Veiligheidsonderzoeken (UVO), een samenwerkingsverband tussen MIVD en AIVD, brengt daarvoor een tarief in rekening.

7.9 Bijlage afkortingen

Tabel 70

Afkorting	Omschrijving
AcICT	Adviescollege Informatie- en CommunicatieTechnologie
ADR	Auditdienst Rijk
AI	Artificiële Intelligentie
AIV	Adviesraad Internationale Vraagstukken
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AOW	Algemene Ouderdoms Wet
AR	Algemene Rekenkamer
AVG	Algemene Verordening Gegevensbescherming
BBP	Bruto Binnenlands Product
BENELUX	België Nederland Luxemburg
BG	Battle Group
BIV	Budget Internationale Veiligheid
BKI	BeleidsKader Inzetvoorraden
BRIK-II	Satelliet
BZ	Ministerie van Buitenlandse Zaken
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
C-130	Transportvliegtuig
CARMIL	Caribische Milities
CBRN	Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire (CBRN) middelen
CDI	Common Rail Diesel Injection
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CIO	Chief information Officer
CIS	Communicatie- en Informatiesystemen
CLAS	Commando Landstrijdkrachten
CLSK	Commando Luchstrijdkrachten
CMC	Chairman of the Military Committee
COA	Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie
COTS/MOTS	Commercial/Military Off The Shelf
CVV	Concentreren, Verduurzamen en Vernieuwen
CZSK	Commando ZeeStrijdKrachten
DBBB	Defensie Brand en Bedrijfsstoffen Bedrijf
DCC	Defensie Cyber Commando
DEU	Duitsland
DGV	Diensten Geestelijke Verzorging
DMF	DefensieMaterieelbegrotingsFonds
DMO	Defensie Materieel Organisatie
DMP	Defensie Materieel Proces
DOSCO	Defensie OndersteuningsCommando
DPO	DefensieProjectenOverzicht
DSSC	Defensie Space Security Center
DVOW	Defensiebrede Vervanging Operationele Voertuigen
EDA	European Defence Agency
EDF	Europees Defensiefonds
EES	Europees In- en Uitreissysteem
eFP	Enhanced Forward Presence
EI2	European Intervention Initiative
EMASOH	European-led Maritime Awareness in the Strait of Hormuz
EODD	Explosieven Opruimingsdienst Defensie
ETIAS	Europees Informatie- en Reisautorisatiesysteem
EU	Europese Unie

Afkorting	Omschrijving
EUBAM	European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine
EULPC	European Union Liaison and Planning Cell
EUNAVFOR	European Union Naval Force Somalia
EUTM	European Union Training Mission
EUVIS	Europees Visum Informatiesysteem
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
F-16	Jachtvliegtuig
F-35	Vijfde generatie jachtvliegtuig
FBO	Fire Bucket Operations
FIN	Ministerie van Financiën
FNK	Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht
FO	Forensisch- en Opsporingsteam
FOXTROT	Draadloze IT infrastructuur en command- en controlsystemen
FTP	Fast Track Procurement
GPOI	Global Peace Operations Initiative
GrIT	Grensverleggende Informatie Technologie
HBO	Hoger Beroepsonderwijs
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
HNS	Host Nation Support
HR	Human Resources
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
ICC	International Criminal Court
ICT	Informatie- en Communicatie Technologie
IenW	Infrastructuur en Waterstaat
IGK	Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht
IGO	Informatie Gestuurd Optreden
IGV	Inspecteur-Generaal Veiligheid
IMG	Inspectie Militaire Gezondheidszorg
IT	Informatietechnologie (incl communicatie)
IV	Information Voorziening
IVD	Inspectie Veiligheid Defensie
JEF	Joint Expeditionary Force
JenV	Ministerie van Justitie en Veiligheid
JIMP	Joint, Inter-agency, Multinational en Public
JIVC	Joint Informatievoorzieningscommando
KMar	Koninklijke Marechaussee
KNAK	Platform voor Mentale Gezondheid
KPI	Key Performance Indicator
LCW	Logistiek Centrum Woensdrecht
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
LZV	Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen
MALE UAV	Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle
MAMDTF	Multinational Air Missile Defense Task Force
MARIN	Maritime Research Institute Netherlands
MatLogCo	Materieellogistiek Commando
MBO	Middelbaar Beroepsonderwijs
MDO	Multi-domein Optreden
MGGZ	Militaire Geestelijke GezondheidsZorg
MHK	Militair Huis van de Koning
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission
MIP	Militair Invaliditeits Pensioen
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MLA	Militaire Luchtvaart Autoriteit
MOD	Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers
MP	Militaire Politie

Afkorting	Omschrijving
MSC Zoe	Mariniers Squadron Carib
N.V.	Naamloze Vennootschap
NAD	National Armaments Director
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NAVO	Noord Atlantische VerdragsOrganisatie
NH-90	Helikopter
NLD	Nederland(se)
NLDA	Nederlandse Defensie Academie
NLR	Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum
NLVi	Stichting Nederlands Veteraneninstituut
NP	Nationale Politie
NRI	NATO Readiness Initiative
OM	Openbaar Ministerie
PAS	Partiële Arbeidsparticipatie Senioren
PAWA	Partnership for Actions in Western Africa
PESCO	Permanent Structured Cooperation
PTSS	Posttraumatische stressstoornis
PV	Permanente Vertegenwoordiging
PW	Politie Wet
R&T	Research & Technology
RBV	Rijksbegrotingsvoorschriften
RGP	Regeling Grote Projecten
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RWT	Rechtspersonen met een Wettelijke Taak
SAC	Strategic Airlift Capability
SBK	Sociaal Beleidskader
SEA	Strategische Evaluatie Agenda
SIAC	Single Intelligence Analysis Capacity
SIS	Schengen Informatiesysteem
SKD	Stichting Koninklijke Defensiemusea
SKIA	Strategische Kennis- en Innovatieagenda
SNMG1	Standing NATO Maritime Group One
SNPOC HNS	Single National Point of contact Host Nation Support
SOCOM	Special Operations Command
SOF	Special Operations Forces
StratCom	Strategische Communicatie
SVi	Stichting Veteraneninstituut
SVP	Strategisch Vastgoedplan
SWOON	Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA
SZVK	Stichting Ziektekosten Verzekering Krijgsmacht
TAKUBA	Taakgroep van de multinationale Combined Joint Special Operations Task Force (CJSOTF)
TNO	Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
UAV	Unmanned Aerial Vehicle
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force
UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon
UVO	Unit Veiligheidsonderzoeken
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organisation
USSC	United States Security Coordinator
VDA	Visum Informatiesysteem Designated Authority
VJTF(A)	Very High Readiness Joint Task Force (Air)
VJTF(M)	Very High Readiness Joint Task Force (Maritime)
VK	Verenigd Koninkrijk
VN	Verenigde Naties

Afkorting	Omschrijving
VP	Vereniging Veteranen Platform
VPD	Vessel Protection Detachment
VS	Verenigde Staten
vte	Voltijdsequivalent
WIA	Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen
WIV	Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
WO	Wetenschappelijk Onderwijs
Woo	Wet Openbare Overheid
ZBO	Zelfstandige Bestuursorganen
Zr. Ms.	Zijner Majesteits